

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΞΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΞΕΟΣ

ΠΑΡΝΑΞΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ε΄ ΤΕΥΧΟΣ Γ΄.
31 ΜΑΡΤΙΟΥ 1881

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΞΟΥ
1881

- Ν. ΠΕΤΡΗ.—Ο Γουζώτος ως πολιτικός ἄνθρωπος καὶ συγγραφεὺς ἐξετάζομενος σ. 193.
- ΜΗΧ. ΙΑΡΩΜΕΝΟΥ.—Ἡ πικρὰς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου σ. 209.
- Π. Γ. ΦΡΑΣΚΙΑ.—Τῶν ἐρώτων τοῦ Ὀβιδίου βιβλίον Α'. Ἐλεγμοί Α' καὶ Β'. (ἐλευθέρως ἐμμετρος μεταρρυθμία) σ. 216.
- ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ.—Ὁ Μωρὸς σ. 220.
- ΜΑΡΤ. Δ. ΔΗΜΗΤΣΑ.—Τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἰδωνίδος ἀνέκδοτος ἐπιγραφή σ. 222.
- ΑΡΙΣΤ. Κ. ΣΗΛΘΑΚΗ.—Περὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας σ. 226.
- ΣΠΥΡ. Η. ΛΑΜΠΡΟΥ.—Πρόχειρος πίναξ περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας σ. 244.
- Ι. ΠΟΥΣΚΙΝ.—Ἀνέκδοτον ἐπιπέδιον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐν Ῥωσίᾳ σ. 251.
- ΕΜΜ. ΔΡΑΓΟΥΜΗ.—Φυσικὴ κατ' οἶκον. Ἱστορικὰ ὑγρά. Σώματα ἐμβλεπτιζόμενα ἐν ὑγρῷ (μετὰ τεσσάρων εἰκόνων) σ. 262.
- Α. ΦΡΑΒΑΣΙΑΝ.—Τὸ πνεῦμα τῆς βυζαντινῆς τοῦ Πετρούτσου κεφ. 5' Οἱ κόρες τοῦ κ. Γάβριελ σ. 267.
- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.—Ἡερικὴ καὶ ἀρχαῖα ὑπὸ Ἰακώβου Δραγάτη, Ἐπιγραφαὶ Κελκιδῶν ὑπὸ Ἀ. Περδοῦ.—Ἐρῆματα ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Σ. Κ. Δ.—Εἰδήσεις σ. 274.
- ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.—σ. 282.
- ΣΥΜΜΙΚΤΑ.—Homo sum ὑπὸ Κ. Δαμπρόλλου.—Ὁ χειμὼν τοῦ 1880—1881—Αἱ τίμηαι τῶν βιβλίων.—Ἡλεκτρικὸς χάρτης σ. 283.
- ΧΡΟΝΙΚΑ.—Φιλολογία.—Τέχναι καὶ ἐπιστήμαι.—Καλαὶ τέχναι.—Διὰ φρονιὰ σ. 287.

Ἐνεκα ἀθηναιῶν τοῦ συντάκτοντος τὴν λαμπροῦ πίνυκα τοῦ παρελθόντος ἔτους, οὗτος θέλει διακηρῆθῃ ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς μηνός.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστὰς ἔπιτροπὴ συγκαιμένη ἐκ τῶν κ. Εἰσαγγεῖου Ἀσωπίου, Βεμκνουήλ Δ. Ροῦλου, Παναγιώτου Γ. Φέρου, Σπυρίδωνος Η. Λάμπρου καὶ προεδρομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Γυρολέοντος Ἀργυροπούλου.

Ο ΓΥΙΖΩΤΟΣ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ

ΑΜΑ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ

Ὅτι ὁ μεγαλειόβουλος ἀρχικαγκελάριος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας πρίγκιψ Βισμάρκ πρὸ τῶν κατὰ τὴν Γερμανίαν μεγαλοεργημάτων συνέθετε καὶ λέγει περὶ ἐκτουτοῦ «ὅτι εἶναι ὁ τὸ μάλιστα ἀπεχθὴς τῷ τύπῳ», τοῦτο εἰκοσιν ἔτη πρότερον ἐπ' ἴσης διασχυρίζετο περὶ ἐκτουτοῦ ἄλλος πολιτικὸς ἀνὴρ. Καὶ πράγματι οὐδεὶς τῶν Γάλλων ὑπουργῶν ἤξευρε καὶ δικακτέγη τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ μακρότατον, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδανός, ἴσως τούτου ἕνεκα, ἔσχισε τοιοῦτο μέτρον ἐργῆς καὶ ἀπεχθίει, ἢ κατ' αὐτοῦ, οὐδὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ Πολιτικῆ, ὅστις ἔνα ἐνσπίρη τοικύτην ἀπέχθειν ἦτο πάντως ἀσήμαντος καὶ μικρῆς. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ διάθεσις αὕτη παρήλθε καὶ ὅτε ὁ Γουζώτος ἔτει 1874 ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν, μόλις ὑπεσημάνθη ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ τῆς Γαλλικῆς ἀπὴγῆσι τοῦ φρονήματος ἐκείνου, ὅπερ ἐν ταῖς δεινὰς ἡμέρας τοῦ Φεβρουαρίου 1848 ἀπῆτησαν ἐπὶ πίνυκα τὴν κεφαλήν αὐτοῦ πεπτωκότος ἡδὴ ὑπουργοῦ (δηλ. τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου). Πίνυτων ἕνεκα τούτων ἡ κρίσις περὶ Γουζώτου ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς παρέμεινε πολὺ διάφορος καὶ ἀμφίβουλος. Καὶ εἶναι μὲν τ' ἀπαρημονεῖματα τοῦ Γουζώτου βεβύτμος συμβολὴ ἀμφοτέρων (τουτέστι καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτικοῦ), ἀλλ' ἔνθεν μὲν λήγουσιν εἰς τὸ ἔτος 1848, ἔνθεν δὲ διατρέουσιν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, ὡς ὑπουργοῦ, καὶ ἐπομένῳ τῷ λόγῳ δὲν διαχέουσι ῥῶς ἐπὶ τὸ ἐσωτερικὸν δημιουργεῖον καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς. Ἐπὶ τούτῳ μέμφονται τὸ φιλοπόννημα τῆς δεσποίνης Οὐίτ, τῷ γένει Γουζώτου, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ «ὁ Γουζώτος ἐν τε τῷ ἐκτουτοῦ οἴκῳ καὶ μετὰ τῶν ἰδίων φίλων» (1787—1874),¹ ἐξ οὗ καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ τούτου γεγραμμένων ἀρῶμαθον τὴν ὕλην εἰς τόδε τὸ βιογράφημα. Ἡ μόνη δὴλον ἔπιζῶσα θυγάτηρ τοῦ Γουζώτου, ἡ δεσποίνη Οὐίτ παρέχεται τῷ ἀνεκγνώστῳ συμβολὴν οἰκογενειακὴν καὶ ἠθογραφικὴν, καταλεγομένην εἰς τὸ πολλοῦ ἄξια τοιοῦτότροπον συγγράμματα, ὅσα ἐν ταῖς τελευταίαις δεκαετησίαις ἀνεφάνην ἡ γαλλικὴ φιλολογία. Ἀνεμρισθητήτως ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος συγγραφὴ εἰ καὶ μὴ ἐκπεποιημένη κατὰ τὸ δόγμα τοῦ ἀθηναίου Ἰκλίτου «sine ira et studio» γνωρίζει τῷ ἀνεκγνώσκοντι τὸν Γουζώτον, ὅπως τὸ μάλιστα εὐξ-

¹ Mad. de Witt, née Guizot. Monsieur Guizot dans la famille et avec ses amis (1787-1874). Paris. Libr. Hachette et Cie 1880, p. 364 et 369.

ριθμοί διέγνωσαν αυτόν, κ' έντεσθεν καθίσταται πλείστου αξία, και δικήν περι Γυιζώτου κρίσιν ως πολιτικού άμα και συγγραφέως. Ιστέον δ' ότι ούτω συμπεπλεγμένως χαρακτηρ άνδρής, κατ' έπίφασιν πάνυ ψυχρού και δικρουστικού αποβάινει ούχι τοσοῦτον εύκριτος. Αύτδς ούτος έδόξάζεν, «ότι ή εικών ή μονιμοποιηθεΐσα έν τή φωνησία τών πλείστων Γαλατῶν και ήν ως είπεΐν δ' Ερνέστος Ρενάν άπχξ διεκκρόνισεν, είναι ήμικρημένη, είναι μύθευμα, αύτδς δέ δέν είναι τδ τρηγικόν πρόσωπον, τδ έρημον, τδ έντεταμένην έχον τήν διάνοιαν, όπερ θλ κακιστή είδδς τι συνκζαρίου, ψευδές, ως πάνττα τά μυθολογήματα». Άς ίδωμεν λοιπόν πώς υπέγραψε τδν όλον βίον τοῦ άξιωματημονεύτου πατρδς ή φιλόστοργος θυγάτηρ.

Ο Φρηγκάκος Πέτρος Γουλιέλμος Γυιζώτος έγεννήθη τή 4 Οκτωβρίου 1787 έν Ρήμοις πατρώθεν και μητρώθεν άπριξ έχόμενος τοῦ καλθινισμού. Και δ μέν πατήρ του Άνδρέας Φρηγκάκος Γυιζώτος, εύφυής δικηγόρος υπέστη τδν έπί τοῦ ιερώνυμου θάνατον έτει 1794 ως θιασώτης τής παλαιάς τάξεως, ή δέ νεαρή χήρα, ή άναντιλέκτως σπανίως ψυχικής άμα δυνάμειως και ένεργείας γυνή, εύθικρῶς άπεδύθη εις τδν τοῦ βίου άγῶνα και σπουδαίως έπιμεληθεΐσα τής άγωγής τών δύο υιών της άπεδήμησεν εις Γενεύην χάριν βελτίονος παιδεύσεως. Τδ τρηγικόν ύμως τέλος τοῦ συζύγου τοσοῦτον διεσάλευσε τήν καρδίαν της, ώστε έκοσι συνεχή έτη διήγαγε τās νύκτας κλαίουσα «όκτώ μόνον έτη έπιγείου ευδαιμονίας και τά λοιπά δάκρυα και αίμαγαί» (ιδ. σ. 120 Βιογρ.) Και τούς γόους αύτης άπέκρουπτεν άπδ τών ιδίων τέκνων, υπέρ των της άγωγής και τών έγγόνων άφιέρωσε τδν όλον βίον, όστις έγένετο ικανῶς μακρός, ώστε νά έπίδῃ τδ μεγαλειόν και τήν πτωσιν τοῦ πρεσβυτέρου αύτης υιοῦ. "Ότε δ' ο Γυιζώτος τή α'. Μαρτίου 1848 τήν τοῦ Οκλαμηπόλου στολήν φορών παρηκολούθησε τῷ εύπατρίδι Φλεισμάννω εκ Παρισίων εις Βρυξέλλας και αύτόθεν έφυγεν εις Άγγλίαν, ή τοίς έτεσι προδεδηκυία μήτηρ ήσθάνετο έκυτήν ικανῶς σθεναρῶν όπως συμπαρακολουθήση εκείνω εις Λονδίνον, φ δλίγας ήμέρας ύστερον συνέτυχεν έν Βρόμπτων (τή 31 Μαρτίου). Τās άρετάς τής άρχαίας αύτης δεσποίνης συγκεκλαιούται δ κύριος Σαμπέβ λέγων, «νομίζω, ότι, έτι βλέπω αύτήν φοροῦσαν τήν παλαιάν πατροπαράδοτον στολήν και πεπρωκισμένην διά τών ισχυρῶν και βελώνων τύπων, άυστηρῶν άμα και πραέων υπομιμνήσκουσαν τās δεσποίνας τοῦ Πάρτ-Ροῦάλ. Παρπλησίω τῷ τρόπῳ εικονίζει αύτήν και δ κ. Α. Σχέφφερ λέγων «ότι ή γρηκιά αύτη γυνή εκόσμιζε τήν αίθουσαν τοῦ ύπουργοῦ υιοῦ της παριστώσα τήν εικόνα πιστής άπλότητος και τών άρετῶν εκείνων, αίτινες άκμάζουσιν έν τοίς διωγμοίς και τή έρήμῳ». "Έτει 1805 ο Γυιζώτος μετέβη εις Παρισίους πρδς έναρξιν τών έν τή νομική σχολή μελετῶν. Αί δ' αύτόθεν εις τήν ιδίαν μητέρα έπιστολαί άποπνέουσιν άυστηρότητα καθαριστῶκ,¹

¹ Αίρεσις διαμαρτυρουμένων έν Άγγλίῳ.

έν τα τοίς θρησκευτικοίς και ήθικοίς αξιώμασι και οὔδέν έχνδς εύρηται έν αύτῶις τής, ως είκδς, εκ τής μαθητικῆς ήλικίας, συνήθους έπιπολαϊότητος. Πρδς τούτοις και μετέπειτα είχετο γνώμης, ότι ή δικέθεσι αύτη τῷ νεανίῳ, τῷ εις τδν βίον εισαγομένῳ, είναι αίρετωτέρη, ή τούνηντίον. Και ότ' ένώπιον αύτοῦ έφεγον νέους έπί άρχ σοβαρότητι και μισκλλοδοξία «άφρατε αύτούς, έλεγε, διότι τοίς λείπεται καιρδς εις κολκισμόν τών τοιούτων παθῶν». Σημειωτέον, ότι ο Γυιζώτος ένωρίς έγνω, ότι τδ μέλλον του έπερείδεται έπ' άλλῃ σφαίρα, ή έπί τή είθισμένη τής έπιστήμης τοῦ δικαίου. Και δ πρώην Έλβετδς πρεσβευτής Στάπφερ έπέρωσε τήν τάσιν τοῦ νεανίου πρδς ιστορικός άμα και καλλιλογικός σπουδῶς, ών πρώτιστος καιρδς προήχθη εις ρῶς ή τοῦ Γίββωνος μεθερμάνουσις μετὰ τών έν εκείνη τή έποχῇ έριτίμων σημειώσεων. Παρεκτδς τούτου σχολάζων και περι τήν γερμανικήν φιλολογίαν συηψε ταχέως γραμμματολογικῶς σχέσεις, και περι πολλοῦ έποιοῦντο αύτδν καθόλου αί έπί τήν γραμμματολογίαν έπιδρῶντες άνδρες, ολοι δ τής γαλλικῆς Άκαδημείας γραμμματεῦς Συάρεδ και δ Άββῶς Μορελλέ. Έντεσθεν άνεώχθησαν άμέσως και έλευθέρως αίθουσαι ως ή τής κομίσσης d'Houdelot, τής πάλαι ποτῆ φίλης τοῦ Ρουσσῶ και ή τοῦ πρίγκιπος Γαλλεϋρόνδου, τῷ νεαρῷ Γυιζώτῳ, όστις έν τούτοις τήν ύψίστην έπί τής γῆς ευδαιμονίαν εύρε πολὺ ταχέως συζυγείς τήν πνευματώδη δεσποινίδα de Meulan, πρδς ήν συνεσχετίσθη ένεκκ γραμμματολογικῶν συμφερόντων και ήτις άνήκουσα εις άρχαίον γένος νομιμοφρόνων, έπειράτο όπως καλύψη τήν καταστροφῆν τοῦ οίλου αύτης εκ τοῦ προϊόντος τής γραφίδος. Παρχροῖμα λοιπόν μετὰ τδν γάμον ο Γυιζώτος τῷ ευνοίῳ τοῦ Φωντάνου, κατεστάθη καθηγητής τής νεωτέρης ιστορικής ευγνωμονικῶς άποδεξάμενος θέσιν παρπαχομένην αύτῷ και τῷ συνοδῷ τοῦ βίου του άσφαλέστερον τὰ πρδς τῆ ζῆν, πλην άλλ' όμως έν τῷ είσιτηρίῳ λόγω οὔδδ τδ προάπαν έγκατέμιξε τδ είωθδς και ώρισμένον έγκώμιον τοῦ άυτοκράτορος, ο δέ Φωντάνης κατ' άνάγκην ηύχαριστείτο φρονῶν, ότι οί προτεστάνται οὔτοι ήσαν υπέρ τδ δέον ιδιογνώμονες. Τδ έτος 1814 διήνυσεν ο Γυιζώτος ως γενικός γραμμματεῦς έν τῷ έπί τών έσωτερικῶν ύπουργείῳ υπδ τδν Άββῶν Μοντέσκιον, φ συνέστησεν εκείνον ο Ρουέ Κολλάρεδ, έπειδῆ προϋτίθεντο διά τοῦ διορισμοῦ ένδς προτεστάντου και έλευθερόφρονος νά παράσχωσιν έγγύησιν υπέρ έλευθεροφρονούσης δμάδος. Και αί 100 μὲν ήμέρακ έθεσαν τέρμα ταχὺ ες τήν ειρημένην θέσιν, άλλ' άπ' αύτης χρονολογεΐται ή είσοδος τοῦ Γυιζώτου εις τὰ πολιτικά, παρ' ό ύσφ ένωρίς άνερύη ή εις τδ πολιτικόν στάδιον κλίσις, τῶσφ ισχυρῶ και ή άγάπη πρδς τās πολιτικῶς μελέτας και ή πολιτική του εύφυία (ingenium politicum) έξεδηλώθη έτι ισχυρότερον. Η δέ «Μελαγχολία» ήν ο Άλβέρτος Δύρερ εξύμνησεν έν τῷ άθωνάτῳ αύτοῦ Stich (ποιήματι σημαίνοντι Νυγμόν) ως τήν κρηπίδα τών έπισκέψεως έδραζομένων σπουδῶν, δέν ήτο

παντάπασιν ιδιότης τοῦ Γυιζώτου μὴ σκοπούμενης τῆς ἕλης σοβαρῆς τῆ-
σεως τοῦ βίου του. Τῷ νεανίᾳ Γυιζώτῳ διέφερε μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἡ
φύσις. Δὲν θὰ διήνουν, λέγει που (ιδ. σ. 80), 20 μίλια ἕνα ἰδὼ ὠρεῖον τόπον,
πάντως ὅμως χίλια πρὸς ὄψιν δικηρεποῦς ἀνδρός. Τὴν καθαρῶς ἐπιστημο-
νικὴν ἀσχολίαν πρέβηκε μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἀπόπειραν τοῦ βούλευσθαι
περιπατεῖν μετὰ δεδεμένων ὀφθαλμῶν. Ἡ μὲν γυμνὴ καὶ καθαρὰ ἔννοια εἶναι
τυφλὴ καὶ δικημερτάνει τῆς ὁδοῦ ταχέως, ἡ δ' ἐνέργεια εἶναι ἀπικρίτητος, ἕνα
μὴ ἡ σκέψις ἀποβῆθ' ἄλογος. Ἡ ὑπὸ τῆς δεσποίνης Γυιζώτου ἐπισκόπησις
τῶν δύο ὄψεων αὐτοῦ (ἐν σ. 83) συνχρᾶει τέλειον πρὸς τὸ ἐπιπολάσκον τοῦτο
πολιτικὸν πνεῦμα, οὗχι δ' ὀλιγώτερον καὶ τ' ἀξιωματικῶς, ἅτινα ὁ Γυιζώτος
ὑποσημαίνει ἐν τινι ἐπιστολῇ εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Βρολύ (σελ. 135) «ἕνα εἰς-
δύστη τις εἰς τὸ κοινόν, ἄρβειλαι νὰ φέρηται ὡς ἡ γαλῆ, ὁπόταν θέλῃ νὰ εἰ-
σέλθῃ εἰς θύραν τινὰ, ἢτοι νὰ κύπτῃ καὶ νὰ γίνηται ἰσχνός, ὅπερ ἐστὶ τῶν ὧν
οὐκ ἔνευ (conditilio sine qua non). Δυσφορῶ καὶ ἐξοργίζομαι ἐνίοτε καὶ
ὅμως ὑποβάλλομαι μᾶλλον τῷ ἔρω αὐτῷ, ἢ ν' ἀφιστῶμαι τῆς ἐνεργείας.
Διὰ τοῦτο ἐπιφυλάσσω ἐμαυτῷ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν καὶ τὴν ὑπερήφανον
μόνωσιν τοῦ ἀληθοῦς μου στοχασμοῦ διὰ τὰς ἡμέρας ἡμέρας τοῦ γήρω-
μου». Καὶ ἄλλοτε πάλιν ἀποφκίεταί (σ. 212) «φύσει αἰσθάνομαι ἐμχυ-
τὸν παρορμώμενον εἰς ἐνέργειαν, καὶ δὴ εἰς παντοίαν δραστηριότητα, ἢν
τινα θὰ ἠδύναντο αἱ περιστάσεις νὰ μοὶ ἐπιβάλλωσιν». Ὁ Γυιζώτος δὲν
διετέλεσεν ἐπὶ μικρὸν φίλος τῆς πικτινορθώσεως. Ἐπικνεθόντος τοῦ βα-
σιλέως ἐγένετο γενικὸς γρχμματαὺς τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργείου,
ἢν ὅμως λειτουργίαν ταχέως αὔθις πρητηήσατο ἕν' ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν
καθηγεσίαν. Ἐτει 1818 ὀνομασθεὶς σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας ζωηρῶς
μετέσχε καὶ ὡς τοιοῦτος καὶ ὡς συγγραφεὺς (Du gouvernement represen-
tatif et de l'état actuel de la France¹ καὶ τοῦ «Essai sur l'histoire et l'état
de l'instruction publique en France»² ἅτινα ἀμρότερον ἐδημοσιεύθησαν ἔτει
1816) τῆς ἰδρύσεως τοῦ συνταγματικοῦ συστήματος. Εἶτα τὸ ὑπουργεῖον
Δεκέβρ μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ 1819 κατέστησεν αὐτὸν διευθυντὴν τοῦ ἐμπο-
ρικοῦ τμήματος ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν, πρκασχὸν αὐτῷ τὴν
εὐκαίριαν τοῦ ἐκμαθεῖν τὸν μηχανισμόν τῆς γαλλικῆς διοικήσεως καὶ ὑπὸ
ταύτην τὴν ἔποψιν. Ὅτε μετὰ τὸν φόνον τοῦ δουκὸς Βέρρ διὰ τοῦ
κ. δε—Σέρρ ἡ ἀντιπολιτεῦσις ἀνέλαβε τὴν διαίκτην τῶν κοινῶν, ἐ-
ποιήσαντο ἐκποδῶν ἀπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας τοὺς κκ. Ροῦὲ
Κολλάρδ, δε-Βαρκάντ, Ἰόρδαν καὶ Γυιζώτον ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν συνωστίζε-
ται ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει. Ἐτει 1822 κλεισθείτης τῆς αἰθούσης τῶν πρ-
καδόσεών του ἐνέκυψεν αὔθις εἰς γρχμματολογικὰς μελέτας. Καὶ κατὰ τὸ
ἔτος 1827 ἐδημοσιεύθησαν οἱ δύο πρῶτοι τόμοι τῆς ὀνομαστῆς Histoire

de la Révolution d' Angleterre καὶ ἔτει 1828 ἀνέλαβε τὴν σύνταξιν τῆς
Revue Française. Τὸ δ' ὑπουργεῖον Μαρτινιὰ ἀπεπειράθη τότε νὰ ἐγκα-
θίστῃ φιλελεύθερον σύστημα, πρκαεγεγὸν τῷ μὲν Ροῦὲ-Κολλάρδ τὴν πρκα-
εδρίαν τῆς βουλῆς, τῷ δὲ Γυιζώτῳ ἀποδὸν τὸν τίτλον συμβούλου τῆς ἐπι-
κρατείας, ἐπιτρέψαν' ἅμα αὐτῷ καὶ τῷ Κουζίνῳ (τῷ περικωνύμῳ δήλον ὅτι
μεταφράστη τοῦ Πλάτωνος πρκα Γαλάταις καὶ δικηρεπεῖ καθόλου φιλο-
σόφῳ) καὶ τῷ Βιλεμίνῳ τὴν ἐπικρατεσίαν τῶν πανεπιστημιακῶν ἀκαδη-
σεων. Ἐντεῦθεν τὰ δύο ἐπόμεινα ἔτη συναποτελοῦσι τὴν λαμπρὴν τῆς
δραστηριότητος τοῦ Γυιζώτου ὡς δημοσίου διδασκαλοῦ, καὶ αἱ μετὰ ταῦτα
δημοσιευθεῖσαι, αἱ τότε ἐνώπιον πολυκρίθμου ἅμα καὶ ἐκλεκτοῦ κοινῶ
ἀπκγγεληθεῖσαι ἀκαδημαεῖς «περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ»
ἐμπεδοῦσι κατ' ἐξοχίαν τὴν φήμην αὐτοῦ ὡς λογίου. Περὶ τοὺς αὐτοὺς
καιροὺς ἐνημέρησεν ὅπως ἀπκακταπτήσῃ τὴν διὰ τὴν τελευταίαν τῆς πρώ-
της συζύγου ἐπιταρχθεῖσαν κατ' οἶκον εὐδαιμονίαν διὰ δευτέρου εὐτυ-
χοῦς συνοικεσίου μετὰ τῆς ἀνεψιῆς τῆς ἀποικουμένης, ἢγουν τῆς δεσποῖ-
νίδος Ἐλίσης Διλλῶν. Ἡ δὲ δευτέρη αὐτῆ συζύγος δὲν ὑστέρει τῆς
πρώτης τὴν ἐκμύρωσιν τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς κερδίας καὶ ἐξ ἴσου ἀρω-
σιωμένη ταῖς μελέταις καὶ τῷ συγγραφῆν διετέλεσε πιστὴ καὶ πνευμα-
τώδης συνεργάτις τοῦ συζύγου. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου γάμου ὁ Γυιζώ-
τος ἔσχεν υἱόν, Φρσγκῆστον τοῦνομα, ὅστις ἐν ἀκμαιοτάτῃ ἡλικίᾳ ἐτελεύ-
τησεν· ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἐκτήσατο δύο θυγατέρας Μαρτίνην καὶ Ἐρ-
ριέταν καὶ υἱὸν Γουλιέλμον.

Τὸ ἔτος 1830 ἀνεβίβασε τὸν Γυιζώτον πρκαχρῆμα ἐπὶ τὸν κολοφῶνα,
εἰς ὃν ταχύτατα ἔσπευδεν ἀπὸ τῆς πρώτης μετοχῆς εἰς τὰ πολιτικά. Οὐδὲν
δὲ τὸ πρκαδόξον, ὅτι ἐν τῇ προκκειμένη βιογρκαφίᾳ εὗρηται πολὺ δυσμε-
νεῖς ὑποσημαίνσεις ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν Κερόλου τοῦ Ζ', (τοῦ χριστι-
ανικωτάτου ἐκείνου ἡγεμόνος, ὃ ἡ πκατρίς ἡμῶν πολλὰ ὀφείλει). Τὸ ἐκ τοῦ
ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀνέκδοτον, ἐν ᾧ ὁ κ. Περωνὲ ὀμίλησε περὶ μέτρων
ἀμετριοπκαθείς καὶ νομιμότητος» τεκμηριοῖ τὸν βρασιλέα (λέγει ὁ Γυιζώ-
τος σ. 121) ἐν τῇ γνωστῇ αὐτοῦ ἐκτυφλώσει καὶ αὐταπάτῃ. Τὴν δ' ἀνα-
τροπὴν τῆς βουρβωνικῆς κυβερνήσεως ὁ Γυιζώτος ὑπελάμβανεν ἀπλοῦν ἐπικ-
κόλουθον τῆς ἐκτυτῶν ἀδεξιότητος, γρχρων ὡς λόγιον τῆς ἱστορίας τῶν
πεντεκαίδεκα αὐτῶν ἔτων τὰς ρήσεις τοῦ Ὁμῆρ Γαλῶν «διὰ τὰ βρασιλεία
τῆς γῆς ταύτης δὲν ὑπάρχουσι κρίσιμοι ἡμέραι καὶ ἔτη· ἡ εὐτυχία των
οὐδαμῶς ἤρηται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀστέρων· τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τύχη
των εἶναι μοναδικὴ καὶ μόνη, ἢτοι ἡ ἀγκλή, ἢ φαίλη των διοικήσεως». Ἡ
μετοχὴ ἐν τούτοις τοῦ Γυιζώτου εἰς τὴν πτωσίαν τῆς πκακιοτέρης βρασι-
λικῆς δυναστείας φαίνεται κατὰ τὴν ἐκθεσίαν τῆς ἰδίης θυγατρὸς πκατε-
λῶς ἀσήμικτος. Καὶ αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς «Ἀπομνημονεύματις» ἐκφράζειται
ὁμοίῳ τῷ τρόπῳ. Ὁ Γυιζώτος δηλαδὴ (κατὰ τὰ ἀπομνημονεύματα

¹ Τῆς ἀντιπροσωπικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Γαλλίας.

² Καὶ τοῦ δοκιμίου τῆς ἱστορίας καὶ τῆς καταστάσεως τῆς δημοσίας παιδείσεως ἐν Γαλλίᾳ.

ταύτα) υπέστρεψεν ἐκ Ῥήμων, ὅτε τῆ 26 Ἰουλίου ἐν Πουίλλῷ ἤκουσε τὰ δικτάγματα τοῦ Πολιτικῆ, ἅμα δὲ καὶ τὴν τῆς ἐπικρασίας ἐκρηξίαν. Καὶ μάλιστα ἐν Παρισίοις ἀφικόμενος (κατὰ τὴν 27 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς) ἔλαβεν ἐπιστόλιον παρὰ τοῦ Κασιμίρ-Περιέ, καλοῦν ἐκεῖνον εἰς σύσκεψιν. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Γουζώτος πρωταγωνιστεῖ ἐν ταῖς κινήσεσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ παρὰ τὴν ὥς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν παρὰ τῷ Λουδοβίκῳ Φιλίππῳ, τρεῖς ὅμως μῆνας μετέπειτα παρητήσατο τὴν ὑπουργίαν μετὰ τοῦ Περιέ καὶ τοῦ δουκὸς Βρολύ, διότι ἦσαν τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπουργείου παρὰ τὴν ἐδρὴν τῶν κ. Λαφίτ καὶ τοῖς τούτου ἐκρίσις. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατό τις νὰ περιμένῃ, ὅτι ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἔμελλε νὰ ἦναι μικρὸν ἔτη ἢ ψυχρὴ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου, ἤθελε κρίνει αὐτὴν ταύτην καὶ τὸν ἡγέτην αὐτῆς ἄλλως, ἢ πολλὰ εὐνοϊκῶς. Ἢ ἔπει 1830 ἐπὶ τὸν Ὁρόνον ἀνάδοχαις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κατὰ γὰρ τὸν Γουζώτον κριτὴν ἐδώροφρήσατο τῆ Γαλλίᾳ δεκτακάδεκα ἔτη εἰρήνης καὶ ἀγαθῆν καὶ ἐλευθέρην κυβερνήσιν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐπιστέλλει εἰς τὸν δούκα τοῦ Βρολύ ἀσύρισκόμεθα ἐν τῷ αἰῶνι τῆς ἐθνικῆς ὀρθοπροσύνης» (bon sens national). «Ὁφείλει τις καὶ μὴ ὄρῳν αὐτὴν νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὑπερξίαν τῆς, ὡς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ ἐννοῇ αὐτόν· οὗτος ἀποκαλύπτει ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων». Ἐντεῦθεν τοῖς δεκτακάδεκα αὐτοῖς ἔτεσι τῆς εἰρήνης δύνανται τις νὰ προσέμῃ τὸ δίκαιον, μὴ ἀλλογνοῦν ἐν τούτοις ἡλικίαν ἀμέτρητον δυστήνημα ἐγένετο ἢ τοῦ 1830 ἐπικρασίας καὶ μὴ διαψεύδων τὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γαλλίαν διαφορὰν, ἣτις ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς δεσποτικῆς τῆς ἐλευθερόφρονος μέσης τάξεως (bourgeoisie) μάλιστα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γουζώτου. Καὶ ὁμολογουμένως μὲν ὁ Γουζώτος, πολὺ ὀλιγώτερον συμμετέσχε τῶν ἐν ἔτει 1830 ἡμερῶν τοῦ Ἰουλίου, ἢ ὅσον ὁ Θιέρτος καὶ ὁ Βενιαμὴν Κωστάν. Ἄν μὴ ὅμως ὁ Γουζώτος ἐπέβαλε χεῖρα ἐπὶ τὸν Ὁρόνον τῶν Βουρβόνων, ὅπως μείζων ἢ ἦτο ἢ ὑπηρεσίαν του, ἂν ἠγγύατο ὑπὲρ τῆς ἀπειλουμένης δυναστείας. Ἐνθάδε ὄντως ἀρμύττει τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Γαὶν ρηθέν· ἀποκλεισμένου τοῦ λόγου περὶ πολιτικῆς, προτιμότερον εἶναι νὰ συνεχίζῃ τις, ἢ νὰ ποιῆται ἀρχὴν». Ἀναμφισβήτητως ὁ Γουζώτος ἀπεκαλύπτει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁ ἡγέτης τοῦ συντηρητικοῦ στοιχείου τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου. Καὶ ἐκ τῶν δύο ψυχῶν αὐτῆς ἢ μὲν τοῦ Γουζώτου ἦτο ἢ συγκαταθεῖν, ἢ δὲ τοῦ Θιέρτου ἢ διασπᾶν. Ἐντεῦθεν ἄτμενος παρητήρησεν, ὅτι ἢ κυβερνήσις μετὰ τὴν ὀχλαγωγίαν τῆς 6 Ἰουνίου 1832 κατεπειγόντως ἐλάμβανε σπουδαῖα μέτρα. «Κυβερνήσις ἄνευ κανόνων, δοξάζει ὁ Γουζώτος, εἶναι ἀδύνατος, ὡς πάλιν Κυβερνήσις ἄνευ συνέσεως. Κάρολος ὁ δέκατος ἔπεσε δι' ἔλλειψιν συνέσεως· ταλαντευόμεθα ἐλλείποντος κανόνος. Τὰ νῦν ἀπικετεῖται κανὼν καὶ εὐθυμία. Μετὰ τῆς 6 Ἰουνίου, ὡς λέγουσιν ἐν τῷ προαίφῳ τοῦ ἀγίου Γερμανοῦ, ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς τὸ στέμμα (ἰδ. σ. 134)». Πολὺ σπουδαῖα καὶ

ἀξιωματικὸς ἐγένετο ἢ τοῦ Γουζώτου ἐνέργεια κατέχοντος τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δημοτικῆς παιδείας, πρῶτον μὲν ἔπει 1833, εἶτα ἀπὸ τοῦ 1836—1839. Εἰς τὸ 1833 τίθεται ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐπεξεργασμένος νόμος περὶ προκτακτικῆς παιδείας, νόμος μέχρι τοῦ νῦν ἐπιδρωῖν. Ἢ δὲ δευτέρῃ ὑπ' αὐτοῦ διεύθυντις τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως διαπρέπει ἐπὶ σειρά γυμνασιακῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ὡς ὡς ὑπουργὸς προβάλλει, ἢ ὑπεστήριξεν. Καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχεβουλίαν αὐτοῦ ὀφείλεται ἢ ἐπίδοσις τῶν πλαιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν μελετῶν, ὡς πρὸς τὴν école des chartes καὶ ἢ μείζων ἔκτασις καὶ ἐμβάθυνσις, ὡς καὶ τὸ ἔγκριτον ἔργον τοῦ δε-Βιλλῷ Elements de paléographie ἐξεπονήθη τῷ κελεύσματι τοῦ Γουζώτου. Ἢ ἱστορία τῆς Γαλλίας καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν σχετικαὶ ἔρευναι καὶ δημοσιεύσεις ὀφείλουσι τὴν ἰδίαν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ παρόρμησιν. Καὶ ὅπως ὀλίγον ὡς ὑπουργὸς τῆς παιδείας στενοκάρδος καὶ προσωποληπτικὸς ἐνεδείκνυτο ἐπὶ ἐνθαρρύνσεως ἐπιστημονικῶν σπουδῶν, διατρῆνοϊ τὸ ζῶηρον ἐνδιαφέρον πρὸς τὰς τεχνολογικὰς μελέτας τοῦ Ρείου. Εἰ καὶ οὗτος ὡς διαπρύσιος βασιλόφρων ἅμα πεσόντος τοῦ δεκάτου Καρόλου παρητήσατο τὴν δημοσίον ὑπηρεσίαν, οὐδὲν ἦττον ὁ Γουζώτος ὑπουργὸς ὢν δὲν ὤκνησεν, ὅπως ἐφοδίστῃ ἐκεῖνον διὰ τῶν μέσων, ἅτινα καθίστων δυνατὴν τὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημίαν του. Καὶ οὗτος πάλιν μὴ σκοπομένης τῆς πολιτικῆς ἀλλοπροσύνης διέσωζε μέγαν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Γουζώτον. Παρὰ τὴν δραστηριότητα ταύτην ἐν τῷ εἰδικῷ ὑπουργείῳ ὁ Γουζώτος ἐνδελεχῶς συνηγόρει ἐν τῇ βουλῇ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, ἥτινα σὺν τοῖς πολιτικοῖς φίλοις Ρουέ-Κολλάρδ, Περιέ καὶ Βρολύ ἠλπίζε νὰ ἐμπεδώσῃ ἐν Γαλλίᾳ. Πῶς δὲ διανοεῖτο τὸ πρᾶγμα, ἐκφράζει ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ ἔτους 1836 διὰ τῶν λέξεων τοῦ Πασχάλ «la multitude qui ne se réduit pas à l'unité, est confusion; l'unité qui n'est pas multitude, est tyrannie» ἢ πληθὺς ἢ μὴ ἐπικρατομένη εἰς τὴν ἐνότητά, εἶναι σύγχυσις, ἢ δ' ἐνότης ἢ μὴ οὐσα πικρὰ πικρὰ πληθὺς, εἶναι τυραννία, ὑπὲρ ἔτι τὸ ἀληθὲς λόγιον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας (ἰδ. σ. 178). Ἐνόμιζε δ' ἐν ᾧ ὑπερεμάχει τοῦ συστήματος τούτου ὡς τοῦ ἀρίστου, ὅτι τοιαύτη κυβερνήσις δὲν εἶναι ἀνεκμάχητος. Ἀλλ' ἄπαξ εἶπεν (σ. 242) «ἢ ἀντιπροσωπικὴ κυβερνήσις εἶναι, ὡς ἢ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, καὶ πλημμελεῖ μὲν αὐτὴ, ἀλλ' ἐπικρατοῦται τὰ ἐκείνης ἀμικρήματα». Ἐν ἄλλαις λέξεσι κατὰ τὸν Γουζώτον, ἢ συνταγματικὴ μοναρχία φέρει ἐν ἐκείτῃ τὸ ἐπικρατοῦται τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἢ ἢ, συνταγματικὴ μοναρχία δὲν παρῆσεν ἐν Γαλλίᾳ τὸν περὶ τούτου ἔλεγχον!

Ἄμα τῆ κατὰ τὸ 1840 προαγωγή τοῦ Γουζώτου εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦ ὑπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπληρώθη ἢ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ

του φιλοδοξία. Δικροτροπώς κρίνεται ο Γουζώτος κατά τα όκτώ έτη, έν οίς ώς ήγέτης έσχε μετὰ χειρός τας τύχας τής Γαλλίας. Ό τήν προτομήν αυτού βλέπων επί τής εικόνας εκείνης, τής έν τῷ παρεκκλησίῳ του Νεϋλλύ ήτις περικτάνει τόν θάνατον του δουκός τής Όρλεάνης, άγεταί νά πιστεύση, ότι ή ψυχρά αύτη λελογισμένη φυσιογνωμία, ήτις κατ' επίφασιν άμοιρος άνθρωπίνης συγκινήσεως μόνον μετὰ του πολιτικού δικλογισμού έμφανίζεται εις τήν επιθιγνάειον κλίσην του δυστήνου δικδόχου του θρόνου, δύναται ν' άνήκη άποκλειστικώς εις άνδρα δακνώνμενον εις τας πολιτικές σκέψεις, περιορώντα τήν κωμωδίαν τῶν άνθρωπίνων πλανών και πλοημάτων. Και ό,τι μόν μνημονεύει ή του Γουζώτου θυγάτηρ, έσται ήτις έν τής περιόδου ταύτης αντιφωνεί τοίς περι τής άνωτέρω εικόνας ειρημένους. Άλλ' όμως τούταντίον διατείνονται, ότι ο Γουζώτος και εις τὸ έπακρον τής πολιτικής δυνάμεως μεταρτισθείς τήν άληθῆ ευδαιμονίαν τής ζωής άνεζήτει οίκοι έν τῇ πρὸς τήν πεφιλημένην σύζυγον άγάπη και έν τῇ άντροφῆ και άγωγῇ τῶν ιδίων τέκνων. Και δέν άπαντίνεται μόν τήν φιλαρχίαν (διότι λέγει έν σελ. 147 «άγκυῶ τήν έξουσίαν άτε φιλῶν τήν πάλην»), όμως ούδέ τὸ πρῶτον δακνῶται εις τήν φιλοδοξίαν αύτήν. Περι πλέον έκ τῶν εις τήν ιδίαν γυναικα και τὰ τέκνα έπιστολῶν συνάγεται ή μέχρι τῶν καθέκαστα μετ' αυτακρονήσεως επιμέλειαι τής οικίας και τής οικογενείας, ή άπαράβλητος χαρά επί τῇ εϋλογίᾳ τής κατ' οίκον ευδαιμονίας, άρεταί, αίτινες άδύνατον νά ένοικῶσιν έν τῇ ψυχῇ άνδρός, έν οὔ τῇ ύπάρξει ή πολιτική φιλοδοξία άμα και φιλαρχία αποτελοῦσι τόν κύριον σκοπόν (fin moi) τῇ δημοσίᾳ θέσει ούδέν συμφέρον του οίκου σραγιάζεται, ούδέν τῶν τής σωτηρίας και του θρησκευτικού μέλλοντος τής οικογενείας, διότι άνά μέσον τῶν σπουδαιοτάτων πολιτικῶν άσχολιῶν εύρισκεν ο πατήρ (ήγουν ο Γουζώτος) κειρὸν ν' άκριβολογηται έν τῇ πρὸς τὰ τέκνα έπιστολογραφία, νά συμμετέχη τῶν μελετῶν και άνέσεων αυτῶν, νά επισκοπή δξυδερκῶς όσον τήν άνάπτυξιν αυτῶν και νά επιδοκιμάζῃ τας άγχιθας αυτῶν ιδιότητας και έπκνορθοῖ τας μή τοιαύτας. Πραχῆλητέα κρίνεται ένθάδε του λόγου ή έπιστολή, ήν έτει 1839 έπιστέλλει εις τήν ιδίαν θυγατέρα Έρριέταν (σ. 191) περι τῶν έπιστολῶν τής και ή έγκάρδιος χαρά, μεθ' ής ύποδηλοῖ πῶσον πρόοδον του πρεσβυτέρου υιοῦ του, και ή βελεία λύπη, άλλῃ και κρητερία, μεθ' ής ύποφέρει τας δυσημερίας, οίαν τήν έτει 1833 τελευταίην τής δευτέρας συζύγου. Και ότε τὸ έτος 1848 έξέωσαν αυτόν από τής πολιτικής παλκίστρας, υπέστρεψεν άνευ λύπης και μέμφσεων εις τήν οικιακήν ευδαιμονίαν, τήν άνάμενουσαν αυτόν και όμολογεῖ μετ' άπαρημίλλου ειλικρινείας, ότι ή πολιτική δέν ήδυνήθη νά πληρώση τήν καρδίαν του, και ότι τήν ευτυχίαν του δύναται νά εύρίσκη μόνον «par ses affections et au sein de ses affections». αδικ τῶν διαθέσεών του και έν τῷ κόλπῳ τῶν διαθέσεών του». Και

πῶσον ευπραγίαν έν ούδεμιᾳ μοίρᾳ έτίθετο, άν αι διαθέσεις τῷ έλειπον. «Η ζωῆ ύπάρχει έν τῇ καρδίᾳ, και ή καρδία έν τῇ οικογενείᾳ». «Si ses affections lui manquaient la vie est dans le coeur, et le coeur est dans la famille». «Ότι δέ ταῦτα δέν ήσαν κενά φράσεις τεκμηριοῦ πῶσον ή άλληλογραφία, ή όλη έέργεια του άνδρός έν τῷ κόλπῳ του οίκου και ή περιπαθῆς φροντίς περι άντροφῆς τῶν έγγόνων του, οὔς μέρας τι αύτός άνέτρεψε. Και τὸ ειρημένον γεγονός και τὸ άλλο εκείνο, συνάδει ότι άνευ αξιολόγου περιουσίας και μετὰ τής φειδωλῆς οικονομίας διέγων κατέλιπε τήν δημόσιον λειτουργίαν. Τύποι τοιοῦτοι πάνυ χαρακτηριστικοί δέον νά έξκρίωνται κατ' άντιβολήν πρὸς τήν διαγωγῆν τῶν επί του Ναπολέοντος πολιτικῶν εκείνων άνδρῶν, οίτινες τήν σράφιγγα τής ύπάρξεως αυτῶν άνεζήτησαν έν τῇ άχαλινώτῳ άπολαύσει και άσυνειδήτῳ κτήσει: έκτρομμυρίων... Ό Γουζώτος αύτός έκρινε τήν δημόσιον έέργειαν και τήν πτωσίαν του έν τινι έπιστολῇ πρὸς τήν φίλην του δεσποινίδα Άουστίνην ως έξῆς: «εις τῶν επιφανεστέρων ίπποτῶν σας, ο δουξ του Όρμλνδ, έλεγε μετὰ τόν θάνατον του υιοῦ του, του λόρδου Όσπώρυ, «Ο υίός μου ει και τεθνεῶς μοι εἶναι αίρετώτερον παντός άλλου βιοῦτος. Τοῦτο λέγω και έγῶ περι τής παρελθούσης ευδαιμονίας μου. Έν τῷ δημοσίῳ βίῳ μου με κατηξίωσαν ο Θεός ύπως έξυπηρετήσω τρία μεγάλα πράγματα, «τήν άγωγήν του λαοῦ, τήν ύρυσιν έλευθέρου κυβερνήσεως και τήν διατήρησιν τής ειρήνης». Έκ τῶν τριῶν δ' έξηρημημένων πραγμάτων τὸ μόν τρίτον απέβη μοι ευτυχῶς και υπέρ πῶσον προσδοκίαν, τὰ δέ δύο άλλᾳ φκίνονται μόν ήδη νῦν προςκρούοντα, άλλ' ήσως όλιγώτερον, ή όσον φκίνονται.

Άπό του έτους 1849, ότε ο Γουζώτος έκ τής καθόδου υπέστρεψεν εις Άγγλίαν, διέτριβεν ως τὸ πλεῖστον έν τῇ μικρῇ έπαύλει πρὸς τὸ Χιζιέ έν Νορμανδία, όπερ άγροτικὸν κτήμα έκ τριακονταετοῦς φειδοῦς ήγόρασε και θ κατέστη τὸ κέντρον ευδαιμονίας κατ' οίκον βίου, μέλιστα έξ ότου αι του Γουζώτου δύο θυγατέρες (Παυλίνα και Έρριέτα) συνεζεύχθησαν ή μόν τόν κ. Κορνέλην, ή δέ τόν κ. Κορδάον δε-Ούιτ, και τόν γηραιὸν πολιτικὸν περιεστοίχιζεν ίλαρά πληθῶς έγγόνων. Και δέν εἶναι μόν αίθριος τόπος ή γλώσσα αύτη τής Νορμανδίας και μετὰ τῶν ζοφερῶν άκτῶν και του σπκνίως άνεφέλου ούρανοῦ, άλλῃ χώρα πολλῆ επιτηδεία ύπως τόν μακρότερον εκεί διαμένοντα κκλήση εις έπιστροφήν αυτού έκυτοῦ. Αὐτόθι συνέγραψεν ο Γουζώτος τὰ «Άπομνημονεύματα» τὸ ύπτατον μεγάλουργημα τῶν έν τῷ βίῳ του και τὸ κατὰ τήν Γαλλίαν πολυκνέγνωστον βιβλίον «Histoire de France racontée à mes petits enfants». Ός πρὸς δέ τὰ πολιτικά γεγονότα έπολιτεύετο μάλλον ως άμέτοχος θεατής. Και ή γνώμη αυτού περι προσώπων και γεγονότων τῶν μετὰ τὸ 1848 δύο έπομένων δεκαετηρίδων εἶναι πκντελῶς αντικειμενική, ή όσον συνειλίξει νά ήναι επί πεπτωκότων πολιτικῶν μεγάλειων. Και δέν εἶναι μόν άπολύτως πολέμιος

της δημοκρατίας, και τοι υπερβαλλόντως ἀποδίδους τὸ πρωτεῖον τῆ συνταγματικῆ μοναρχίᾳ. ἠξερῆσαι ὅμως, ὅτι καὶ ἡ δημοκρατία κατὰ τὰς κληρικὰς περιστάσεις ἐμπορεῖ νὰ ἦναι «ἀγαθὴ καὶ ὠρὴ πολιτικὴ μορφή», καὶ προσωπικῶς ἠθελεν ἐξοικειωθῆσαι πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ἔχειται γνώμη, ὅτι ἡ μορφή αὕτη τῶν τῆς πολιτείας ἀξιοῦ διέκνοιον μᾶλλον ὑγιζίνουσιν καὶ πλείονας ἀρετὰς, ἢ ὅσας κέρτηνται οἱ Γάλλοι, καὶ ἐὰν, λέγει, τὰ νῦν (ἤγουν ἔτι 1849) ἔχωμεν τὴν δημοκρατίαν, αἰτίαι τούτου, ὅτι ἐκ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν προτερημάτων κερτήμεθα οὐχὶ πολλὰ, ἀλλ' ἐλάχιστα (πρὸ. σελ. 282). Περὶ δὲ τοῦ Λουδοβίχου Φιλίππου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς τελευταίας αὐτοῦ (τῆ 26 Αὐγούστου 1850) κρίνει ὡδε: «ὁ κόσμος εὐαρίθμους εἶδεν οὕτως ἀγχοῦς βασιλεῖς, ἡ δὲ κυβερνητὴς του ὑπῆρξεν ἡ εὐεργετικωτέρη, ἣν ἔσχε ποτὲ ἡ Γαλλία καὶ πιθανῶς ἔξει πατέρ», (πρὸ. σελ. 281). Περὶ τῆς ἐπικρατείας τοῦ 1789 ἀποφάνεται εὐνοϊκώτερον τοῦ Μονταλμπερτου ἐν τῷ περιωνύμῳ λόγῳ τῆς ἀποδοχῆς του εἰς τὴν Ἀκαδημία (Discour de réception à l'Académie), εἰς ἣν ἐκ καθήκοντος ἀπεκρίνατο ὁ Γυιζώτος τῆ 5 Φεβρουαρίου 1852 «Μὴ σκοποῦμένων, λέγει, τῶν συμφορῶν καὶ τῶν πλάνων τῆς ἐπικρατείας ἐπεκράτησεν οὐδὲν ἥττον ἔτι 1789 αἱ ἀγχοὶ προθέσεις καὶ οὐδαίς τὰ νῦν ὅλ' προείλετο τὴν ἐπ' ἀνοδὸν τοῦ πρὸ τοῦ 1789 κληρονομίας». Ἀπόδειξις τῶν κατ' ἐπικράτησιν ἀγχοῦν συνεπειῶν τοῦ γεγονότος (δηλ. τῆς ἐπικρατείας) ἀναγινώσκεται ἐν σ. 291. Καὶ τὴν μὲν ἐγκρίσιν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Αὐστρίαν χαιρετίζει (σ. 329) ὡς μέγχα καὶ πολλὰ ἐπαγγελόμενον μῆνυμα· περὶ δὲ τῆς καθιρέσεως τῆς κοσμικῆς δεσποτείας τοῦ Πάπυ οὐδὲν ἐκφράζει. Καὶ ὡς πρωτεστάτης δυσκόλως μὲν ἀπεδέχετο τὸ Dominium temporale (τὴν μακρὰν κυριαρχίαν), ὅμως μνημονεύει εὐφυῶς ἐπιστολὴν τοῦ Δουδάν, ἐν ᾗ λέγεται: «ὁδὲν ἠξερῶ πῶς οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι δὲν κατανοοῦσιν, ὅτι Πάπυς ἄνευ κράτους εἶναι ἐν τῶν μᾶλλον ἐπικινδύνων ὄντων ἐν τῆ κτίσει. Ὅπόθεν οἱ χάρτινοι ἀετοὶ δὲν ἔχουσιν οὐρανὸν ἰκανῶς βαρεῖν, πίπτουσι πρηεῖς». Ὁ σκεπτικῶς λοιπὸν Δουδάν διανοήθη ἐπὶ τοῦ κερκλίου αὐτοῦ συνωδᾶ τῷ σκεπτικῷ Θιέρτω, ὅτε οὗτος συνεβούλευσε τῷ Λουδοβίχῳ Ναπολέοντι ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπυ. Τὰ δὲ γερμανικὰ πράγματα διορᾷ ὁ Γυιζώτος, ὡς εἰκόσ, διὰ τῶν γαλλικῶν διαπτρῶν. Τὸ ἀνυποτάκτον καὶ ἀδεδειγμένον ὑπολαμβάνει κατὰ τὴν πρσιθρόλητον φράσιν τῆς «Ἐφημερίδος» ὡς τὰ σιμεῖα τῶν καιρῶν. Οὐδαίς ἐπίγεται τί βούλεται, τὰ πάντ' ἀφίνει νὰ γίνωνται καὶ μόνον (οὕτως ἐπιστέλλει ἔτι 1864 εἰς τὸν Βερνάντ «ὁ Βισμάρκ ἔχει τὴν ὄψιν ἀληθοῦς φιλοδοξοῦ, ἐπιδιώκοντος σκοπὸν τινά, ἐπειδὴ συνέλαβεν αὐτὸν καὶ βούλεται τὴν παραγμάτωσιν, ἀλλ' οὐτ' ἔμφρων, οὐτ' ἔντυμος (sic) εἶναι, ἀλλ' εἶναι τις (σ. 334). Κατ' ἀκολουθίαν καὶ πρὸς τὴν Γερμανίαν τοῦ 1870 δὲν δύνάται νὰ ἐνδείκνῃται ἐπιεικῆς. Καὶ θεωρεῖ μὲν

τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Ναπολέοντος ἀνάγκαστον, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ πῶς ἡ Πρωσσία ὑπὲρ τὴν ἀξίωσιν τῆς Γαλλίας ἠδύνετο νὰ ἦναι τοσαῦτον ἐξηρησμένη, ὥστε νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον. «Ὅποτέρη τῶν δύο κυβερνήσεων, ἡ λαῶν, εἶναι ἡ μᾶλλον ἐστερημένη εὐβουλίας καὶ ἠθικοῦ αἰσθητικῆς ἀληθῶς ὅλ' ἡμηχάνουν ν' ἀποφασίσω» (σ. 343). Ἐντεῦθεν κατακρινθάνει τις δόξος δὲ δυσχερὲς εἶναι καὶ πνεῦμα τοιοῦτον, οἷον τὸ τοῦ Γυιζώτου, ν' ἀπακδυθῇ τὴν ἐθνικὴν ἐμπάθειαν. Εἰς δὲ τὴν ἔτι 1873 ἐνεργηθεῖσαν συγχώνευσιν (Fusion) ἣν ὁ Ἐρρίκος πέμπτος ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, δὲν πιστεύει πολὺ. Καὶ πρὸς τὸν κόμητα Σαυδὸρδ ἐμφανῶς ἀπιστεῖ ἐπάγων τὰδε: «οὗτος δὲν εἶναι ὁ χαρμητὴρ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς» (πρὸ. σ. 359). Περὶ δὲ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ', οὐδαίς κρίσις τοῦ Γυιζώτου εἴρηται ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος συγγραφή. Ἀρίγνωτος εἶναι μόνον ἡ φράσις, ἣν ἔτι 1851 ἐξήνεγκε περὶ αὐτοῦ «c'est une médiocrité méconnue» εἶναι παρεγνωρισμένη μετριότης. Καὶ ὅμως κατὰ τὸ 6'. ἔτος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας διέκειτό πῶς φιλικώτερον πρὸς αὐτόν. Τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ μὲνηται ἡ βιογράφος ἐν ἐνὶ στίχῳ, ἀναμνηστικῶς ἀκούσκα, ἐπειδὴ τοῦτο ἐγένετο ἡ ὑστάτη ἀπάτη τοῦ πατρὸς της. Ἡ δ' ἐλευθέρως χρονολογίᾳ ἡ ἐγκαινισθεῖσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πολιτικῶν τοῦ ἀντικλίπυρος Ρουὲ καὶ τοῦ ὑπουργείου Ὀλλιβιέρου, ἐξήγειρεν ἐν τισι τὴν ἐλπίδα, καθ' ἣν ἡ αὐτοκρατορία δυνάτην νὰ μετασχηματισθῇ εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν· ἀντικρως πλάνη, ἣτις ἐπελάθετο τῆς συστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας καὶ παρεῖθε τὰ συμπτώματα τοῦ μακροσμοῦ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Γ'. Ναπολέοντος. Ὁ Γυιζώτος τότε προθύμως ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν ἐπιτροπείας, ἣτις ἔμελλε νὰ μετακρυσθίση τὴν ἐν Γαλλίᾳ γυμναστικὴν καὶ πνευματικὴν πικίδευσιν. Ἦτο αὕτη ἡ τελευταία πικίς τοῦ Γυιζώτου ἐν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν, ἣν ἀξιοκυμᾶστως ἐπλήρωσε καὶ μετὰ νεαρῶ ἐνθουσιασμοῦ ὁ ἠδὲ τὸ 83 ἔτος τῆς ἡλικίας τότε ἄγων πρεσβύτης, προσφυῆς πάνυ ὑπολαβῶν ὅπως διαγνῶ καὶ τὰ παρὰ Γερμανοῖς κείμενα κατὰ γε τούτην τὴν τάτην. Ἐηλικούτο λοιπὸν μακρὸν βίον διαγυγῶν, οἷος ἐπεκλώθη αὐτῷ, ἐπειδὲν, ὡς εἰκόσ, ἀνακρίθμους τῶν συμφορῶν καὶ φίλων πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν τάρον καταβάνοντας. Τούτων ὁ Ρουὲ-Κολλάρδ καὶ ὁ Κασμιρ-Περριέ ἦσαν οἱ πρῶτοι πολιτικοὶ φίλοι του, ὧν τὴν εἰς τοὺς οὐρανούς μεταστάσιν ἀπωδύρετο ὁ γηραιὸς Γυιζώτος. Μετ' αὐτοὺς ἔρχονται κατ' ἐξοχὴν ἡ δούκισσα τοῦ Βρολὺ, ἡ ἡγεμονίς Αἰάθεν (ἰδ. σελ. 311), ὁ λόρδος Ἀβερδίνος (σ. 323), ὁ Βιτέ (τελευτήσας τῆ 6 Ἰουνίου 1873 ἰδ. σελ. 355) καὶ τελευταῖον ὁ δούξ Βίκτωρ δε-Βρολὺ, οὗ ὁ θάνατος οὐ πόρρω ἀπέχευ ἐκείνου. Τῆ 17 Νοεμβρίου τοῦ 1835 ἐπέστειλεν εἰς τὴν δούκισσαν τοῦ δε-Βρολὺ Αὐγούστου δε-Στάελ, τουτέστι τῆ ἐπεταίῳ ἡμέρᾳ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1827 ἀποθνήσκοντος ἀδελφοῦ της «ὅλ' καταστῶ ἀγα-

πηστή φίλη παλαιά θνητότης (old mortality), ή καρδία μου εύρίσκειται μετὰ τῶν νεκρῶν, δέον ν' ἀνζητῶ τὰς χρονολογίας, τοὺς τόπους, ν' ἀρχειῶ τὴν ἐπὶ τῶν τόπων γλῶσσην, νὰ ἐγείρω τὴν πλάκην καὶ νὰ χαιρετίζω αὐτοὺς διαπορευόμενος» σ. 758. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἑκπαλα συναιδέλων καὶ πάντων τῶν πολιτικῶν φίλων συνεδέετο αὐτῷ σφικτότερον, ἢ ὅσον ὁ τῆ 25 Ἰαννουαρίου 1870 τὸ ζῆν ἐκμετρήσεως δούξ δε-Βρολὺ καὶ ὑπερηφάνως διεφύλαττε τὴν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀλβέρτου δε-Βρολὺ κομισθεῖσαν περὶ γράφον ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ φίλου του «ὑπολαμβάνω τὴν ἡμετέραν μακρὰν φιλίαν ὡς τι τῶν μᾶλλον βικρυτίμων, ἃ ὁ Θεὸς ἐπεδωκίλευσέ με». Καὶ συχνὰς ἡμέρας μετὰ ταῦτα δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαγγέλλῃ τὴν ζημίαν τοιαύτου φίλου. Οὐδὲν δὲ τὸ περὶ αὐτοῦ, ὅτι βλέπων περὶ ἐαυτὸν τηλικαύτως ἀπωλείας, καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀπαύγμων ἀπολαυρῶμενος τὴν τελευταίαν τῶν διαπραπτῶν ἀνδρῶν. «Ὁ τόπος, λέγει ἐν σ. 357, δὲν σπινίξει ἀγαθῶν καὶ χρηστῶν λειτουργῶν, ἀλλὰ τὰ ὠραία ἔμικ καὶ σπάνια κοσμήματα οἴχονται καὶ δὲν βλέπω ἐξ αὐτῶν ἄλλα νέα ἀνιστάμενα». Τοῦ Βικρὰντ ὁ θάνατος ὁ ἔτει 1866 ἐπισυμβῆκε καὶ τοῦ Δουχατέλ τὸ νόσημα βελθῶς διεσάλευσαν τὴν καρδίαν του καὶ ὅμως δὲν ἐκφέρει τὸ «βίος ἀβίωτος» (ἢ τὴν Σωκρατικὴν ῥῆσιν «οὐ λυσιτελεῖ ζῆν»), ὡς ἡ δύστηνος ἐκείνη βικρίλισσα, ἢ ἀνκρωνοῦσα «ἀλλ' αἰσιθάνομαι οἴκτον ἕμετρον δι' ὅ,τι πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τις καὶ ν' ἀπολέσῃ» ἰδ. σ. 338. Ἰσχυρὴ πλῆγη ἐπεφυλάχθη αὐτῷ, ἢ τελευταίη τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς του, ἧς τινος μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἐτῆσθη ὁ βίος. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπιτείνεται ἡ βικρυθυμία αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ὑποκαρδίῳ ὀδύνη του γράφει ποτὲ «Ἰπάρχουσιν ἐν τῷ Ἰκεανῶ ἄβυσσοι, ἐνθα οὐδὲ τὸ περὶ πικρὸν εἰσδύουσιν αἱ ἀστῖνες τοῦ ἡλίου, ὅστις κατὰσφύζει καὶ θερμαίνει τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο μὲν δύναται νὰ περὶβληθῇ ἡ ψυχικὴ ἡμῶν κατὰστασις, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐγὼ ἀγαπῶ ἀείποτε τὸν ἡλίον» (σ. 330).

Ἐν τοιαύτῃσιν ἀποθέσει καὶ ἐν πάσαις ταῖς βιοτικαῖς δοκιμασίαις προσεξάρχει ἡ θρησκευτικὴ πεποιθήσις τοῦ Γουζῶτου, ὅστις κατ' ἀπὸ τὸν βίον καθομολογεῖ ἐαυτὸν χριστιανὸν καὶ βικριανὸν καὶ μάλιστα ἐν ταῖς γνωρίμοις Meditations (Μελέταις) διατρῶναι τὴν ἰδίαν ἀρσίωσιν εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐκκλησίας του. Ἐν τούτοις τὸν χριστιανισμὸν ἐθεώρει πολλῶ μᾶλλον ἐκ τῆς ἠθικῆς, ἢ ἐκ τῆς δογματικῆς ἀπόψεως καὶ ἐλάτρευεν αὐτὸν πρὸ πάντων ὡς ἐν τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμίων, οὗ ἢ ἀναγκαιότητος καὶ σωτήριος ἐπίδρασις ἐπέλαμψεν αὐτῷ καὶ ὡς ἀνθρώπων καὶ ὡς πολιτικῶν. Ἐτει 1830 ἔγραψεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν δευτέραν του σύζυγον, ἧτις ὑπὸ τὴν ἔσφιν τούτην εἶναι ἄντικρυς πίστεως ὁμολογία. «Οὐδεὶς (ἀναγινώσκεται ἐν ἐκείνῃ), οὐδὲ σὺ αὐτῇ, δύναται νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν πρόνοιαν μᾶλλον ἐμοῦ, οὐδεὶς δύναται νὰ ἴκῃ ἀπὸ καρδίας ἀφωσιωμένος τῇ θεῷ βουλήσει πλέον ἐμοῦ. Ἐξ ὅτου ὅμως αἱ δοξασίαι μου ἐν τῇ ὠριμωτέρῃ ἡλικίᾳ

ἡλλοιωθῆσαν καὶ αἱ ἰδέαι μου κατέστησαν ἔμπεδοι, τὸ βλέμμα μου ἀπετάθη κυρίως εἰς τὸ ὅλον τῶν πραγμάτων, εἰς τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν πρόνοιαν, εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ τέλος τῆς ἐκτυλίξεώς των. Ἐπειδὴ πρὸ πάντων μοι κατεδηλώθη ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ, ἔγνω ἀκαταμάχητος τὴν ἐνοιαν καὶ τὴν βούλησιν τοῦ ὑπερέχοντος ὄντος. Αὐτὴν εύρίσκω ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ἐξ ἴσου ἀσφαλῆ, ὡς ἐν τῆσδε ἀστέρων κινήσει. Ἐνοῶ τὸν Θεὸν ἐν ταῖς νόμοις, ταῖς ρυθμίζουσι τὴν πρόνοιαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τοσοῦτον ἐμφανῶς, τοσοῦτον περὶ τὰ, μάλιστα κατὰ τὴν ἐμὴν ἔσφιν ἔτι φανερώτερον, ἢ ἐπὶ τῶν κωνιζόντων τὸν ἀντιθέλλοντα καὶ δυνάμενον ἡλίου. Καὶ ὑποκειμένου μὲν τοῦ λόγου περὶ τῶν προθέσεων τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς ἕνα ἕκαστον ἡμῶν, αἰσιθάνομαι ἐμαυτὸν ἐν σκοτίᾳ καὶ ταπεινοῦμαι πίστεως ἀνάμεστος. Ἰποκειμένου ὅμως τοῦ λόγου περὶ τῶν προθέσεων τοῦ Θεοῦ ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, βλέπω ἐμαυτὸν ἀπενταχθῆναι κατὰ τὸν φῶτι, θεῶμαι καὶ προσεύχομαι» (σ. 117 κ. ἐ.). Ἐνόητον, ὅτι ὁ Γουζῶτος ἐπι τοιαύτης ἐκδοχῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ὠφελε νὰ κατέχῃ ἀνωτέρην καὶ ἐκτενεστέραν ἔσφιν, ἢ ὅσον οἴκοθεν ἠμπόρει νὰ ἐμφυτήσῃ αὐτῷ ἢ στενόχωρος ἐκδοχῆ τῆς ὁμολογίας του. Καὶ ὅντως ἠσθάνετο τοῦτο, ἐντεῦθεν ἢ ἐντυκτας αὐτοῦ ἀποστραφῆ πρὸς δογματικὰς ἐριδίας καὶ θεωρίας. Ἐὰς διαφόρους μεγάλους ἐκκλησιαστικὰς νομίζουσι μέρη τοῦ ὅλου, αἵτινες ἀπασαί ἐν τῷ εἶδει αὐτῶν εἶχον τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἠδίκον των. Ἀντὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πείρας τοῦ Γουζῶτου, μονοουχὶ ἐνενηκοντοῦτης, δὲν ἦτο δυνατὸν ἐν τῇ πρὸς τὸν κόσμον συνεπιφῆ καὶ ἀπιστίᾳ αὐτοῦ νὰ μὴ προσπελάσῃ εἰς ἐνδοικτημὸν καὶ νὰ μὴ ἀνατεῖλῃ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζητήματι περὶ τῆς ἀληθείας τῆς θρησκείας, ἣν ἐκκληροδότησαν αὐτῷ οἱ πατέρες του. Οὐ μόνον δὲ τὸ σύγγραμμά του αἰ «Μελέται», ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιωματικῶς νευτὸς τις ἐπιστολὴ εἰς τὸν Βικρὸν (ἀπὸ χρονίας 24 Ἰουλίου 1868 ἐν σ. 232) ἐμφανίζουσι τὸ πῶς ὁ Γουζῶτος ἀπηλλάγη τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἀγωνιῶν, «Ἐνθουσιάζω, ἐπιστέλλει, εἰς τὸν προμνημονευθέντα πνευματωδέστατον ἀκαδημαϊκὸν, ὅτι ἡ ἐμὴ θεωρία «περὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγνοίας» (l'ignorance chrétienne) ἀρέσκει ὑμῖν. Κατ' ἐμὴν ἰδέαν τοῦτο εἶναι τὸ νεώτατον ἔμικ καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν ἐν τῇ ἐμῇ βίβλῳ κερκλαίων, ἔτε χειραγωγοῦν τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεγάλων ζητημάτων, ἔτινα τὰ νῦν περὶβροῦσι πάντα τὰ πνεύματα. Ἐμμένω εἰς τὸν τίτλον «l'ignorance chrétienne» τὸν μόνον ἐκδηλοῦντα τὸ ἐμὸν δικαίωμα, ἐπειδὴ ἡ «χριστιανικὴ ταπεινώσις» (humilité chrétienne) κατέστη ὁ δρος τῆς καθοσιώσεως, μὴ ἀντιστοιχῶν τῷ ὑπ' ἐμοῦ ὑποτεθέντι. Ἐντεῦθεν ἢ ἐμὴ πεποιθήσις τείνει εἰς τοῦτο «ὅτι ὁ χριστιανὸς τὸ «πῶς» (le comment), τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρμηνείαν δῆλον ὅτι τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἀποκαλύψεως οὔτε γινώσκει, οὔτε μέλλει νὰ μᾶθη. Τὸ ἀνα-

γνωρίζειν τὸ γεγονός· ἀνευ τοῦ ἐρμηνεύειν αὐτὸ ἐστὶν ἡ χριστιανικὴ πίστις. Τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐφήρμοσε κατὰ τὸν διττὸν τρόπον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Τριάδα. Καὶ ἀμφότερα μὲν τὰ γεγονότα εἶναι βέβαια καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου κυρούμενα, πᾶσι δ' αἱ ἀπόπειραι τοῦ συστηματοποιῆσαι αὐτὰ, τουτέστι τοῦ ἐρμηνεύσαι αὐτὰ ἐπιστημονικῶς, εἴσι μάταια καὶ ἡμικρημένα. Καὶ ἀνομολογεῖ μὲν ὁ Γυιζῶτος, ὅτι δι' αὐτοῦ ποιεῖται ἐκποδῶν δόγματ' αἰνὰ συνόδων καὶ τινὰ θεολογικὰ συστήματα, ἀλλ' ὀφείλει τις νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τὴν πίσταωσ (l' affirmation divine) καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης». Καὶ συνωδῶ μὲν τῇ ἀποφάνσει ταύτη φάινεται ὅτι ὁ Γυιζῶτος ἀσπάζεται τὴν ἀπόψιν τοῦ Αὐγουστίνου καὶ Ἀνσέλμου ἰδιοποιούμενος τὸ «credo ut intellegam»¹ καὶ τὸ «intellectus sequitur fidem»,² ἤγουν τὸ ἀπόρρηγμα τῶν θεολόγων τούτων, πλὴν ἀλλ' ὅμως ὁ τῆς ὀρθοδοξίας διὰ τριβῆς καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γυιζῶτου ἀναγνούς, θέλει συλλάβει τυχῶς ἄλλην συνκρίσθησιν. Ὁ Γυιζῶτος εὐλαβούμενος τῆς εἰδικῶς δογματικῆς καὶ θεωρητικῆς ἐρεύνης ἀποφεύγει αὐτῆς. Αἰσθάνεται τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐξηγηθῆσαι διὰ τοῦ δόγματος τῆς ἐκκλησίας του, μάλιστα δὲ διὰ τοῦ δόγματος τῆς χάριτος καὶ τοῦ πεπρωμένου τοῦ Καλβίνου ἐπίσης παρρησιουμένου μετὰ θεοῦ τὴν ἀκρίβειαν τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν καὶ δὴ καὶ τὰς θέσεις καθόλου τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Σημειωτέον, ὅτι ἡ τοῦ περιδόξου Νεάνδρου ἐκδοχὴ τῆς θεολογίας ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν Γυιζῶτον, ἐν οὗ τῆ οἰκίᾳ ἡ ἱστορία ἐκείνου³ ἀνεγνωσκῆτο ἐπιμελῶς, καὶ μάλιστα ἡ πρώτη του σύζυγος συνέγραψεν ἄρθρον περὶ τοῦ τότε δημοσιευθέντος συγγράμματος τοῦ Νεάνδρου. Μετὰ τοῦ περιστατικοῦ τούτου συνάπτεται καὶ ἡ ἐνδόμυχος ἀποστροφή τοῦ Γυιζῶτου πρὸς δογματικούς ἀπορισμούς καὶ διαπραγματεύσεις. Ἐν δὲ τοῖς ὑστάτοις ἔτεσι τοῦ βίου του πρωταγωνιστεῖ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ γαλλικοῦ προτεσταντισμοῦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ βίβη καὶ συνοδικὴ δραστηριότης τοῦ Γυιζῶτου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὁ ἐνεργὸς ἐκπρόσωπος τῆς ὀρθοδόξου τάσεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀθηνάσιον Coquerel, καὶ πρὸς τὴν φητρίαν, ἣτις ἀντεστοίχει εἰς τὸν ἐν Γερμανίᾳ προτεσταντικὸν σύλλογον. Ἀλλὰ καὶ ἐνθάδε ἡ ἀπόψις τοῦ Γυιζῶτου ἦτο πόρισμα μόνον τῆς πολιτικῆς του... Τοῦ Γυιζῶτου τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐνεῖθε σαφῶς, ὅτι ἡ ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαιτηθεῖσα ὑπαρξίς «μὴς ἐκκλησίας» ἀδύνατον ἀπέβλεπε νὰ ἦναι δικρκῆς μετὰ τῆς ἀριστερῆς τῶν Προτεσταντῶν καὶ ἐντεῦθεν οἰκοθεν τῷ ἐδόθη ἡ θέσις ἐν τῇ δεξιᾷ. Καὶ ὁ οὐίος του ὡς τμηματιάρχης τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐν τῇ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείῳ σχετικῶς τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὁ τὴν αὐτὴν τάσιν τῇ πετρῇ ἐκπροσωπῶν, ἐξήναγκάσθη ἤδη νῦν, ὅτε ἐπικρατοῦ-

1 Πιστεύω ἵνα ἔννοα.

2 Ἴι κατανόησις παρακολουθεῖ τῇ πίστει.

3 Ἦγουν ἡ Geschichte der Christlichen Religion (ἱστορία τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδοξίας).

σιν αἱ ἀντίθετοι θεωρίαι, νὰ περικτήσῃται τὴν θέσιν. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης εἰκόνας (ἣν συγκαταφασίμεν ἐν τῇδε τῇ διὰ τριβῆ), ἐπιλέγομεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπέβλεψεν ἐν τῷ Γυιζῶτῳ τὸν πολιτικὸν ἀνδρα, καὶ ὅμως δικαίως ὁ Σκίπ-Βέβ ἀπεφάνητο τὴν γνώμην ἐν τινι τῶν ἀδόλοετχιῶν τῆς δευτέρως «Causeries du lundi». «Ὁ Γυιζῶτος εἶναι μάλλον ἐνιατὸς πολιτικὸς χαρκατῆρ, ἢ γραμματολόγος· διότι ἡ γραμματολογία καὶ ἡ συγγραφὴ οὐδέποτε ἐγένοντο αὐτῷ σκοπὸς, ἀλλὰ μέσον. Ἐντεῦθεν ἤρητο ὁ τρόπος του, τοῦ ἐργάζεσθαι διὰ μίξ, ἢ δουρ. Οἶον, ἂν ὅτι βιβλίον τι ἦτο συγγεγραμμένον, δὲν ἀνελάμβανε τὸν κόπον νὰ λαάνῃ, καὶ βελτιώτῃ αὐτὸ, ἢ θιοπεύσῃ, ὡς ἐκφράζει ὁ Σκίπ-Βέβ, ἀλλ' ἐπέδίδδοτο εἰς ἄλλο. Καὶ τὸ ἀγγλικὸν λόγιον the time is money (ὁ χρόνος εἶναι χρυσὸς), ἀληθεύει ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὡς πρὸς αὐτόν. Ὅθεν οὔτε περὶ αὐτοῦ τούτου, οὔτε περὶ τοῦ Θιέρτου, ὅς τις ἐπ' ἔτης ἐνῆρξεν τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ἀπὸ τῆς συγγραφῆς, δύναται νὰ ρηθῇ ὅτι ὁ Νεπολέων ποτὲ ἐπέστειλεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, βασιλέα τότε τῆς Νεαπύλεως: «Vous vivez trop avec des lettrés et des savants. Ce sont des conquetes avec lesquelles il faut entretenir un commerce de galanterie, et dont il ne faut jamais songer à faire ni sa femme, ni son ministre». Ὁ Γυιζῶτος ὡς ρήτωρ ἐξεταζόμενος καταλέγεται εἰς τοὺς ἐπιφανεστάτους, οἷς ἔχει ν' ἀναδείξῃ τὸ γαλλικὸν κοινοβούλιον. Καὶ ὁ μὲν Θιέρτος ἠγόρευε τάχιον καὶ εὐστροφώτερον, τοῦ δὲ Βερρυέ καὶ Μονταλβεέρτου ἡ εὐροια ἦτο βροντωδεστέρη καὶ δεινοτέρη, ὁ Γυιζῶτος ὅμως ὑπερέβλεπεν ἀπαντας κατὰ τὴν ὀχυμασίαν ἐκείνην τέχνην ἅτε ἀγορευῶν μετὰ λελογισμένης ἡρεμίας καὶ αὐθεντίας. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀναγινώσκονται μάλλον καθ' ὑπόστασιν καὶ δύναμιν, ἢ κατὰ τὸ ἐμπικλές, διότι τὸ ρητορικὸν πάθος ἐπήνθει πρὸ πάντων ἐν τῷ φλογερῷ αὐτοῦ βλέμματι, ἐν τοῖς σχήμασι καὶ ἐν τῇ ὑποκρίσει. Ἐνθάδε τοῦ λόγου ἀνακρύεται τὸ ζήτημα, τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν ἀπέτυχε τὸ ἔργον τοῦ Γυιζῶτου, ἀνδρὸς διὰ τηλικύτης εὐφυίας πεπροικισμένου, δι' ἐξόχου πολιτικοῦ πνεύματος καὶ οὗ ὁ βίος διετέλεσε πικτελῶς ἀμεμπτος. Ἐν τούτοις ὁμολογητέον, ὅτι τὰ προτερήματα ἐνὸς ἀνθρώπου περκάκεινται ἐγγύτατα τῶν ἀμικρημάτων αὐτοῦ. Ἐὸ ἀσφαλές καὶ τὸ ἡρεμον, μεθ' ὧν ἠγόρευεν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ βήματος καὶ ἔτινα χαρκατηρίζουσι τὸν ὅλον βίον αὐτοῦ, συνεπδέετο τὰ μάλιστα ἐνδομύχως μετὰ τῆς δογματικῆς του φύσεως καὶ μετέδιδεν αὐτῷ εἰδὸς τι κενοδοξίας, ἣν εἰκόνιζεν ἐν ταῖς λέξεσιν «ὅτι ἔμαθε τὴν πρώαν (ἦτοι ἀπὸ μίξ ὄρας), φαντάζεται, ὅτι γινώσκει ἀπ' αἰώνων»¹ Εἰς τοῦτο συνίστατο ἡ πηγή τῆς ἀνεπιτυχίας. Ἐὸ λάθος του ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ μυδαλέου δογματισμοῦ τοῦ πράττειν συνωδῶ ταῖς ἀπαξ ἐδρκιωθείσας ιδέαις, ἀντὶ τοῦ κατναοεῖν τὸ ἔθνος καὶ ἀντὶ τοῦ ἔχειν πρὸ ὀμμάτων μάλιστα τὸν χαρκατῆρα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, περ' ὃ κατὰ τὸν La Roche-

1 Ce qu'il sait de ce matin il a l' air de le savoir de toute éternité.

l'oucauld tὰ πάντα δυνατά εἶναι (tout arrive en France). Ἰσχυρὰ δόσεις ἰδιογνωμοσύνης κατὰ γὰρ τοῦτο πρέβλαπτεν αὐτόν. Τὸν σημειωδέστερον τοῦτον τύπον οὐδ' αὐτὸς ὁ Γουζῶτος διαψεύδει· διότι, ὅτε τὴν ἀηδίαν τοῦ χρόνου κατηνάλισκον εἰς τραπεζοκινήσεις καὶ πιλοκινήσεις (ἔτει 1854), καὶ ἡ περιγλίπισσα de Beauvau μετὰ τι ἄριστον παρὰ τῷ ἐν Λονδίῳ Ροτσχίλδ πρεκάλασε τὸν Γουζῶτον νὰ τῇ δώσῃ τὸν πῖλόν του πρὸς ἐπίδειξιν τῆς τέχνης τῆς «ὁ πῖλός μου δὲν θὰ κινήθῃ ποτὲ, ἀπακρίνατο ἐκεῖνος, διότι διήλθε τὸν βίον του ἐπὶ τῆς κερκλῆς μου» ἰδ. σ. 300. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ὃν ἐδημοσίευσεν ἔτει 1850 «περὶ τῆς ἐν Ἀγγλίῳ ἐπαναστάσεως» ἀνερευνῶν τὸ αἴτιον τῆς πτώσεως τοῦ Κλαρενδὼν τεκμαίρεται ὡδε· «Ἀπέδωκαν τὴν πτώσιν τοῦ Κλαρενδὼν εἰς τὰ ἐλαττώματα τοῦ χαρακτῆρος του καὶ εἰς τινὰ λάθῃ, ἢ ἀποτυχίαν τῆς πολιτικῆς του ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ. Περικινώρῃσιν τὸ μέγεθος τῶν περιστάσεων, αἱ τινες ἀπορροίξουσιν τὴν τύχην τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἢ ἐπιβάλλουσα αὐτοῖς ἔργον τοσοῦτον ἐπίπονον, δὲν προσφέρει πρὸς αὐτοὺς μετὰ τοσαύτης δριμύτητος, ὥστε νὰ μὴ τοῖς συγχωρῇ ἀδυναμίαν καὶ νὰ τοὺς ἀνατρέπῃ εὐχερῶς... Ὁ Κλαρενδὼν ἐπλανήθη ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν του· ἠλλογνήθη τὴν αἴσθησιν τῶν μεγάλων γεγονότων, ἄτινα συνέβησαν ἐπ' αὐτοῦ». Τὸ δὲ περὶ τοῦ Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ λεγόμενον θέλει ὁ Γουζῶτος ἀνεκτιλέκτως νὰ εἴπῃ καὶ περὶ ἐκυτοῦ οὐχὶ τὰ λάθῃ του, ἀλλ' ὁ ὅλος ἀστερισμὸς τῶν πραγμάτων, ὡς ἀποφίνεται, αἱ βουλὴ τῆς θείας προνοίας προὐκάλεσαν τὴν πτώσιν του». Ὁ αὐτὸς δογματισμὸς χαρακτηρίζει τὸν Γουζῶτον καὶ ὡς ἱστορικόν· ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς προτέροις καὶ τοῖς ἐπιγεγενηστέροις ἱστοριογραφήμασιν αὐτοῦ ἐπιφάνεται ἰδιοφυῆς φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ἥτις τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πραγμάτων ἐξηγεῖ ἐπὶ τῇ βάσει μονίμων ἰδεῶν καὶ προορᾷ τὸ ἀπρὸς κίτητον αὐτῶν. Ἡ μέθοδος δ' αὕτη τοῦ ψέγειν τὴν ἱστορίαν δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ κατὰ τὴν Γερμανίαν. Καὶ ὅσον μεγαλοπρεπῶς καὶ ἂν θέλωσι νὰ μεταχειρίσωνται αὐτήν, εἶναι περὶ τὴν ἀπορροπή. Διὸ οὐχὶ ἀπεικόντως ὁ Σκίπ-Βέβ ἐφαρμόζει ἐπὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μέθοδον τὰς φράσεις τοῦ Μοντιν «ὕπαρχουσιν ἱστοριογράφοι βουλόμενοι ν' ἀναμισσῶνται ἡμῖν τὰ τεμάχια» qui veulent nous mâcher les morceaux. Πρὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοῦ Γουζῶτου ἡ βιογράφος ἐπανακρίπτει βλέμμα ἐπ' αὐτόν ὡς ἄνθρωπον καὶ παρὰ τὸ ἀφιλοκερδέε τοῦ χαρακτῆρος (γρημῆτων ἀδωρότατος, ὡς ἠθέλωμεν εἰπεῖ κατὰ Θουκυδίδειον ἔκφρασιν) τὸ ἀπέριττον καὶ τὸ αὐστηρὸν τῆς δικίτης καὶ τὴν καθοσίωσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν παρεῖχεν αὐτῷ ὁ οἶκος του, ἐξίρει καὶ τὴν εὐορκον πλήρωσιν τῶν καθηκόντων του καὶ τὴν σοβαρὰν ἀμὰ καὶ ἐμπεριθῆ ἐκδοχὴν τοῦ βίου. Ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου δρᾷζει ἕκαστος κατὰ τὸν Γουζῶτον νὰ ἐμμένῃ ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, τιμῆς ἕνεκα, καὶ ἐὰν μὴ τὸ καθῆκον ἀπειτῇ τὸ τοιοῦτον. Ὅτε λοιπὸν τῆς χολέρας ἐνσηψάσης εἰς Περσίους (ἔτει 1832)

ἄπαντες ὄχοντο ἀπιόντες, πρέμεινεν αὐτὸς μετὰ τῆς συζύγου του, ἕτε ἀπαξιώσαντες νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν ἄπορον λαόν (ὅστις, ὡς εἶδος, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποδημήσῃ) ἐν τοιοῦτῳ δεινῷ, (πρβ. σ. 130).¹ Τὰ παθήματα τοῦ λαοῦ, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ ψυχικὴ πάθησις τοῦ ἀνθρώπου, συνεκίνουν τὸν κατ' ἐπίφρασιν παγετώδη ἄνθρωπον πλέον, ἢ ὅσον ἠσθάνετό τις... «Ὅσον μᾶλλον προχωρῶ, τόσον μᾶλλον ἐδραιοῦμαι ἐν τῇ πεποιοήσει μου, ὅτι ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων, ἐν τῇ εἰκονίσει τῶν ἐξωτερικῶν σκηνῶν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς, ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων λείπει ὑπὸ τὴν πραγματικότητά. Ἐπάρχει μυριάκις πλεῖον πάθος ἐν καρδίᾳ ἀληθῶς συγκεκινημένη ἢ ἐν τῷ περιπεστέρω μυθογραφῆματι. Μυριάκις ὑπάρχουσι πλεῖονα παρεμπίπτοντα καὶ σκηνὰ ἐν τινι πραγματικῷ συμβεβηκότι, ὡς δυσκόλως ὁ Οὐγὼ καὶ ὁ Δουμζὸς ἤθελον δυνηθῆ νὰ κατατάξωσιν εἰς μελόδραμα.

Ἡ γραμματολογία εἶναι ὡρᾷ ἀγτανάκλασις τοῦ βίου καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ δυστυχία, ἣν παρέχει ὁ Θεὸς, ὑπερβαίνουσιν ἀπειράκις ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος κατορθοῖ νὰ εἰκονίσῃ». πρβ. σ. 136. Καὶ ὁ μὲν Πασχάλ προσεῖπεν, ὅτι θάποθάνῃ μόνος (je mourrai seul!), ὁ δὲ Γουζῶτος καὶ τοι ἐτελεύτη ἐν ταῖς ἀγκάλας τῶν ἰδίων τέκνων, ἠδύνατό πως νὰ λέγῃ «ὅτι ἀπέθνησκε μεμονωμένος», διότι ἡ Γαλλία ἦν ἔτει 1874 ἀπεχωρίζετο τὸν αἰώνιον ἀποχωρισμόν, κατέστη ἀλλοίαν τῆς ἐν ἧ διαβίῳ καὶ εἰργάσκατο ὑπὲρ αὐτῆς. Μεθ' ὑποκαρδίου λύπης θὰ ἐπηρώτα ἐκυτὸν «τί ἀπέγειναν οἱ συντηρητικοὶ οἱ ἐλευθερόφρονες ὄντως, καὶ οἱ ἐλευθερόφρονες οἱ ἔτι συντηρητικοὶ δικτελοῦντες;» Ἴσως ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο συνάντησις τῶν στοχασμῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς τοῦ παλαιοῦ ἀντιπάλου του Θιέρσου «La république sera conservatrice, ou elle ne sera pas».²

Ν. Πετρήης

Η ΠΑΤΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

Ἐν τῇ περὶ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου πραγματείᾳ τῇ πρὸ τινῶν ἐτῶν ὑπὸ Νικολ. Γερέως Κετρημῆ, τοῦ νῦν ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου, ἐκδοθείσῃ,³ ἐπεχείρησεν ὁ συντάκτης ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὐχ ἡ Κέρκυρα ἀλλ' ἡ Ζάκυνθος ἦν ἀληθῶς τοῦ Εὐγενίου πατρίς, ἀφουόμενος τὸ συμπέρασμα ἐξ ἐπισήμων

¹ Ὁὕτως ἐπράξαν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐφοδον τῆς χολέρας ἔτει 1855 καὶ ὁ ἀοιδίμος καὶ πολὺκλαυστος Νικ. ὁ Δραγοῦμης ὁ ἀκαμάτως καὶ φιλητικῶς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἐργαζόμενος.

² Ἡ δημοκρατία ἔσεται συντηρητικὴ, ἢ οὐκ ἔσεται παντάπασιν.

³ Ἱστορικαὶ διασαφήσεις ἐπὶ τῆς πατρίδος Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ἀρχιεπ. Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος, 1854.

τινων ἐγγράφων καὶ σημειώσεων. Ἐἷ πεποιθῆσαι δὲ ταύτη ἐμμένων καὶ ἐν τοῖς ἀρτίως ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσι φιλολογικοῖς ἀναλέκτοις Ζακύνθου,¹ ἐπικνέρεται εἰς τὸ προσφιλὲς θέμα ὑπομνηστικῶν τὰ τῆς προτέρως αὐτοῦ πραγματείας ἐπιχειρήματα, «ὅπως μὴ περὶ λειψῆ λέγει ἐκ τῶν βιογραφουμένων Ζακυνθίων, τὸ κλεινὸν καὶ ἀθάνατον ὄνομα τοῦ μεγάλου τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐλληνικῆς φιλολογίας φωστῆρος».²

Εὐνόητος βεβαίως ἀποδοκίμει ἐν προκειμένῳ ὁ ἄκρος τοῦ Ζακυνθίου ἱερέρχου πετριωτισμός· ἀλλὰ μεθ' ἑλόν τὸν δίκαιον πρὸς αὐτὸν σεβασμὸν φρονούμεν ὅτι πόρρω δυστυχῶς τῆς ἱστορικῆς ὑπελείπετο ἀκριβαίως.

Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πραγματείας τοῦ ἀξιούτου αὐτὸν συμπολίτην, οὐχ ἤττον διέμεινε, ὡς ἦν ἀπὸ γενετῆς, Κερκυραῖος. Ἐὶν ἄμεσον καὶ πληρεστάτην τῆς κερκυραϊκῆς αὐτοῦ ἰθαγενείας ἀπόδειξιν ἀρχιγίζουσι πλείττα καὶ ἀνεκμύλιετα ἱστορικὰ γεγονότα ὧν τὴν θετικὴν μαρτυρίαν προσῶς οὐκ ἰσχύουσιν ἐξασθενῆσαι τὰ εὐφυῆ ἄλλως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου ἐπιχειρήματα, οὐδ' ἂν ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐπὶ γένηται συμπεράσματα.

Οἰκδῆποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πετρὶς τῶν γεννητόρων τοῦ Εὐγενίου, παρὰ πάντων τῶν περὶ αὐτοῦ συγγραψάντων διαβεβαιούται ὅτι αὐτὸς ἐγεννήθη ἐν Κερκύρῃ τῷ 1716 κατὰ τὴν ἀξιολογούμενον ἐκείνην ἡμέραν τῆς κα' Αὐγούστου, καὶ ἦν ἡ νῆτος ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῶν ὀθωμανῶν ἀπηλλάγη, διὰ καὶ ὠνομάσθη Ἐλευθέριος.³ Ἐπεδείκνυε δ' ἡμῖν ποτε ὁ ἀείμνηστος φίλος Ἀνδρέας ὁ Μουστοξύδης τὴν πρὸς τὴν ἀνάθεσιν τοῦ παλαιοῦ τῆς Κερκύρας φρουρίου κατὰ λυμὴ ἔνθα τὸ πρῶτον εἶδε τὸ φῶς ὁ μέλλων μετ' οὐ πολὺ νὰ διαλάμψῃ ὡς μέγιστος φωστῆρ τοῦ ἐλληνισμοῦ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα.

Οὔτε τυχαίως καὶ καθ' ἄπλην συγκυρίαν ὡς ὑπολαμβάνει ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου, ἐγεννήθη ὁ Εὐγένιος ἐν Κερκύρῃ, καθότι εἶχεν αὐτόθι συγγενεῖς ἐγγυτάτους, ὡς μαρτυροῦσιν αἴτε περιωζόμενοι αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους ἐπιστολαὶ καὶ τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποστελλόμενα ἐνθύμια.⁴ Καὶ

1 Ἐν Ζακύνθῳ 1880.

2 Σελ 302 ἐπ.

3 Βιογραφία Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ἐν τῇ τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ συγγραμμάτων συλλογῇ ὑπὸ Γ. Αἰνιάνου. Ἐν Ἀθήναις 1838 Τόμος Α'. σελ. 0'.—Ἀναμνήσεις καὶ εἰκόνες, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης ὑπὸ Ἀλ. Στουρζα. Μετάφρ. ὑπὸ Κ. Γ. Σούτσου. Ἐν Ἀθήναις 1858.—Νεοελληνικὴ φιλολογία ὑπὸ Κ. Σάου. Ἐν Ἀθήναις 1868.—Ἐπιστολὴ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου Εὐγενίῳ Ἱεροδιακόνῳ Κερκυραίῳ τῷ Βούλγαρι ἐξ Ἀθῶνος 1758 προτασομένη τοῦ εἰς τὸ Δ'. τῆς γραμματικῆς Θεοδ. τοῦ Γαζῆ ὑπομνήματος ἐκδοθέντος τῷ 1768.

4 Ὅρα ἐν «Φοίνικι» περιοδικῇ Κερκύρας τοῦ 1853 τὴν Γ'. τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου σ. 252 καὶ τὴν ζ', ἐν τῷ «Ἑραριστῇ» Κερκύρας τοῦ 1858 σ. 403 δι' ἧς ἀπέστειλε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τινὰ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων τῷ ἐν Κερκύρῃ συγγενεῖ Λαυρεντίῳ Παραμυθιώτῃ.

ἐπὶ τέλους αὐτῇ τοῦ Εὐγενίου ἡ διαθήκη δι' ἧς καταλείπει κληροδοτήματα τοῖς υἱοῖς Σπυρίδωνος Βαλσάμου τοῦ χρηματίσαντος λογιστοῦ τοῦ ἐπὶ Ἑνετῶν ἐν Κερκύρῃ φρουράρχου· καὶ πρῶτον μὲν μνημονεύει τοῦ καταλειπομένου κληροδοτήματος διὰ τὰς δύο ὁμιλίαις τὰς ἐν τῷ ναυῷ τοῦ παλιούχου Κερκύρας ἀγίου Σπυρίδωνος γινομένης κατ' ἔτος, εἶτα δὲ τοῦ ὡσαύτως καταλειφθέντος εἰς τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐκκλησίαν τῆς Παναγιωμένης, ὅπου, ὡς ἀναφέρει ὁ Σεβ. Κατράμης, ἡ μήτηρ τοῦ Εὐγενίου ἐτάφη.¹

Οὐ μόνον δ' ἐν Κερκύρῃ ὁ Εὐγένιος ἐγεννήθη, ἀλλὰ καὶ αὐτόθι προσπαιδεύθη μαθητεύσας παρὰ τῷ ἐν Κερκύρῃ ἱεροδιδασκάλῳ Ἱερεμίῳ τῷ Καθολογίῳ,² εἶτα τὰς σπουδὰς συμπληρώσας ἐν Ἰωαννίνοις, ἔθεν μετέβη πρὸς ἐπιστημονικὴν τελειοποίησιν εἰς τὴν ἐσπερίαν, καὶ ἂν ἐν τῇ ὑπὸ Γ. Αἰνιάνου βιογραφίᾳ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορεῖται.³

Ἐὶν ἐν Κερκύρῃ προσπαιδεύων αὐτοῦ προσεπιμαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος, ἐν ἐπιστολῇ τοῦ 1775 πρὸς τινὰ ἐν Κερκύρῃ συγγενῆ ἀπευθυνομένην, ἐν ἣ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου ἐξάριον, περιπαθῶς αὐτοῦ μνημονεύων καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐγκάρδιον εὐγνωμοσύνην διατρανῶν γράφει: ἀναγγεῖλατε τὰ κατ' ἐμὲ πάντα εἰς τὸν ἀγαπητὸν διδάσκαλόν μου κύρ Ἱερεμίαν· ἂν ἦτο νεώτερος ἤθελα τολμήσω νὰ τὸν προσκλέσω νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ συζητήσωμεν καὶ νὰ τὸν ἔχω βοηθὸν εἰς τὸ φορτίον ὁποῦ ἀνεδέχθην, καὶ ὁδηγῆσαι καὶ φῶς. Ἡ οἰκία μου ἱκανὴ εἶναι νὰ περιλάβῃ τὸ γῆρας του· οὐδὲν ἔργον ἐπίπονον δὲν ἤθελα ἔχει καὶ ἂν ἔχη καὶ τινὰ συγγενῆ καὶ θεράποντα, δὲν ἤθελα λείπει καὶ ὑπὲρ τούτων τὰ ἱκανά· ἡ ἐπαρχία μου δὲν εἶναι εἰς κλίμα τραχὺ καὶ καταψιγμένον, ἡ θέσις εἶναι δέκα βιομῶν κατωτέρα τῆς Πετροπόλεως, ὅπου ἐγὼ ἕως τοῦ νῦν διέτριβον, ὥστε τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατον, ὁ ἀὴρ ὑγιεινός, ἡ γῆ εὐφορος... ἀλλὰ τί μάταιον ὁποῦ ζητῶ τὰ σχεδὸν ἀδύνατα. Τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς μου δὲν σῆς ἀρέσει, καὶ ἂν ἡ Κέρκυρα ἤκουε τὸ πρόβλημα μου χωρὶς ἄλλο ἤθελε μὲ καταρκεῖν. Ὡς τόσον τὸν ἀσπάζομαι ἀπὸ βλάθους καρδίας, τὸν καλὸν μου αὐτὸν διδάσκαλον, καὶ ἰδοὺ αὕτη ἡ ἐπιστολή μου ἔστω καὶ πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ μὴν εἰπῆ πῶς δὲν τὸν ἔγραψα.⁴

Ἐν τούτοις ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου εὕρισκε ὅτι ὁ μὲν πατήρ τοῦ Εὐγενίου νυμφεύσας τὴν ἀδελφὴν κατέθηκε τὰ περὶ τοῦ γάμου συμβόλαια ἐν ἔτει 1718 παρὰ τινι συμβολαιογράφῳ Ζακύνθου· ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Εὐ-

1 Ὅρα ἐν τῇ τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ Εὐγενίου συλλογῇ ὑπὸ Γ. Αἰνιάνου τόμ. Α'. σ. λς'.

2 Τοῦτου σῶζεται ἤδη σπάνιον βιβλίον ἐν Λειψία ἐκδοθὲν τῷ 1766 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἄνθη νεοαλῆ καὶ νεώδρεπα ἐκ τοῦ λειμῶνος τοῦ κατὰ Κέρκυραν κοινοῦ φροντιστηρίου», ἐν ᾧ λόγος πανηγυρικῶς προτέταται τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεομήτορος· ἐπονται δὲ ποιημάτια τῶν αὐτοῦ μαθητῶν.

3 Σελ. ιγ', τόμ. Α'. τῆς ὑπὸ Αἰνιάνου συλλογῆς τῶν ἀνεκδ. συγγραμ. τοῦ Εὐγενίου.

4 Ἐν Φοίνικι περιοδικῇ Κερκύρας σ. 252 ἐπιστολὴ Γ'.

γενίου ἐτάφη τῆ 1721 ἐν τῷ νηῷ τῆς Φανερωμένης· ὅτι τὸ πρῶτον ὄνομα τοῦ Εὐγενίου Ἰ.λευθέριος ἀνεγρήφη τῆ 1735 ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ ἀδελφάτου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι πατρικός τις θεῖος τοῦ Εὐγενίου διὰ τῆς ἀπὸ 1737 διαθήκης αὐτοῦ τῆ ἐκληροδοτεῖ οἶκόν τινα καὶ ἀγρὸν ἐν Ζακύνθῳ, ἅπερ δι' ἐπιδιαθήκης εἶτα ἐτέρῳ κατέλιπεν, ὡς ἤδη τοῦ Εὐγενίου ἱεροδικακόνου καὶ σχολαρχοῦντος ἐν Ἰωαννίνοις μὴ ἔχοντος βοηθείας ἀνάγκην¹ περιέρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πᾶς ἔτι ὁ Εὐγένιος ἐπιστρέψας μετὰ τῶν γονέων ἀπὸ Κερκύρας εἰς Ζάκυνθον διαρκῶς ἔμεινεν ἐν Ζακύνθῳ μέχρι τοῦ ἔτους 1735 ὅτε ἐκεῖθεν ἐπεστάλη ἕνα σπουδάζει εἰς Ἰταλίαν.²

Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι συμπερασμοὶ οὐ μόνον ἀντίκεινται εἰς ὅσα περὶ τῶν ἐν Κερκύρῃ καὶ Ἰωαννίνοις σπουδῶν τοῦ Εὐγενίου καὶ τῆς ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ τελειοποιήσεως αὐτοῦ διὰ συνδρομῆς τινῶν ἐξ Ἰωαννίνων ἐμπόρων οἱ βιογράφοι τοῦ ἀνδρὸς βεβαιοῦσιν.³ Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Εὐγενίου ἀνασκευάζονται, ὅς ἐπιπέλλων συγγενεῖ τινι ἐν Κερκύρῃ καὶ συνιστῶν ὅπως καλῆν καὶ σπουδαίαν ἀνατροφὴν δώσῃ εἰς τοὺς μικροὺς αὐτοῦ ἀνεψιούς, ἐπάγει· «Ἐγὼ ἐγεννήθην πτωχὸς καὶ ἠπορημένος. Οἱ γονεῖς μου δὲν μοῦ ἄφησαν μίαν τρίχα· ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με μὲ μίαν μετρίαν ἀνατροφὴν, καὶ μίαν παντοτεινὴν ὄρεξιν μαθήσεως, ὅχι μόνον δὲν μὲ ἄφησαν νὰ πεινάσω, οὐδὲ νὰ διψήσω, ἀλλὰ καὶ μὲ κατέστησαν ἐνδοξόν καὶ πλούσιον ὑπὲρ ὃ ἄξιός εἰμί». ⁴

Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως τῆς ἐν Κερκύρῃ γεννήσεως καὶ τῆς αὐτόθι ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τοῦ Εὐγενίου, καὶ παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην ἣν καὶ ἐπιστέλλων καὶ διατιθέμενος μέχρι θανάτου αὐτὸς ἐξεδήλου ὑπὲρ τῆς Κερκύρας καθὼς ἰδίως πατρίδος, ὑπάρχει πράξις ἐπίσημος τῆ ἐλευθέρῃ αὐτοῦ προαιρέσει συντελεσθεῖσα καὶ πανηγυρικῶς, ὡς εἰπεῖν διαβεβαιόσασα τὴν κερκυραϊκὴν αὐτοῦ ἰθαγένειαν, τοῦτέστιν ἡ εἰς τὴν ἱερωσύνην προαγωγή καὶ χειροτονία τοῦ Εὐγενίου. Ἄφ' ἐνὸς βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὰς κανόνας οὐ μόνον αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται ἡ παρ' ἐνορίαν χειροθεσία, ἀλλὰ καὶ κηρύττεται ἄκυρος,⁵ γνωστὸν δ' ἄφ' ἐτέρου ὅτι ἐπὶ Ἐνετῶν ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία ὑπήγοντο εἰς τὴν διοίκησιν ἐνὸς ἀρχιεπισκόπου τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἔχοντος ἐν τῇ τελευταίᾳ⁶ ἐνῶ ἡ Κερκυρα ἀπὸ τῆς τῶν Ἀνδηγαυῶν δυναστείας περὶ τὸ 1266, στερηθεῖσα τῆς ὀρθοδόξου αὐτῆς μητροπόλεως ἠκολούθει διοικουμένη ὑπὸ ἀπλοῦ ἀρχιεπιστά-

¹ Φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σ. 383 ἐπ.

² Αὐτόθι, σ. 388.

³ Ὅρα ἀνωτέρω σημ. 3 σελ. 211.

⁴ Ἐν «Φοίνικι» περιοδ. Κερκύρας σ. 252 ἐπιστολὴ Γ'.

⁵ Κανὼν Ἀποστ. λ'.—Β'. Οἰκουμ. Συνόδ. κανὼν 6'.—Ἀντιοχ. συνόδ. καν. ιγ'. καὶ κδ'.

⁶ Ἐρμ. Λούντζη περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἐπιταγῆς ἐπὶ Ἐνετῶν Ἀθῆναι, 1856 σ. 137.

τέρου (πρωτοκπκζ) μὴ ἔχοντος ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν.¹ ὅπτε οἱ θέλοντες ἱερωθῆναι ὑπεχρεοῦντο ὅπως λαμβάνωσι τὴν χειροθεσίαν παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων καθὼς ἐξάρχου Κερκύρας, ἢ κατ' ἐπιτροπὴν αὐτοῦ παρὰ τινος τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων.² Ἄν ὁ Εὐγένιος ἐθεώρει ἑαυτὸν Ζακύνθιον ὑπεχρεοῦτο κανονικῶς νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, τοιοῦτος δὲ πράγματι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διετέλει ἐν Κεφαλληνίᾳ Σερκεῖμ ὁ Ἄνινος (1732—1745).³ Ἀλλὰ Κερκυραῖος ὢν ὁ Εὐγένιος ἔδει ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων χειροτονηθῆναι, ὡς καὶ ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος περὶ τὸ 1738,⁴ καλῶς γινώσκων ὅτι ἄλλως ἢ χειροτονία αὐτοῦ θὰ ἦτο ἀντικανονικὴ καὶ ἄκυρος.⁵

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Εὐγενίου φέρομεν ἔτι μίαν, τὴν ὁμολογίαν αὐτῆν δῆλον ὅτι τοῦ ἰδίου Εὐγενίου. Ὅτε οὗτος μετέβη εἰς Γερμανίαν, τῆ 25 Μαΐου τοῦ ἔτους 1765 ἐγγράφει ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χάλλης, ὅπως ἀκροασθῆναι τοῦ μαθηματικῆ διδάσκοντος Συγγέρου, ἐγγράφη Coreyensis, ὡς ἔτι καὶ νῦν φάνεται ἐν τῷ καταλόγῳ.⁶ Αὐτὸς ὁ Εὐγένιος λοιπὸν ἐθεώρει ρητῶς καὶ ἐπισήμως αὐτὸν Κερκυραῖον· δυνάμεθα δὲ νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐνταῦθα τὸ εὐαγγελικὸν «τί ἔτι χρεῖν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτὴ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματός αὐτοῦ». Καὶ τῶντι ἡ ὁμολογία αὕτη αὐτοῦ τοῦ Εὐγενίου εἶναι τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε σχεδὸν καθιστᾷ πᾶσας τὰς λοιπὰς περιττάς.

Ἀπέκταντι τῶν θετικῶν καὶ ἀνεμφισβητήτων τούτων γεγονότων καὶ ἀποδείξεων περὶ τοῦ ὅτι ὁ Εὐγένιος καὶ ἐγεννήθη καὶ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐν Κερκύρῃ, καὶ Κερκυραῖον ἑαυτὸν ἐθεώρει, ὡς ἦτο δι' ὅλους τοὺς λόγους, τί πλέον σημείνει ἂν, ὡς ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου ἀναφέρει, ὁ Γουζέλης, ὁ Κοντοῦης, ὁ Δημ. Κομοῦτος καὶ ἄλλοι Ζακύνθιοι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ καλῶσι τὸν μακρὰν τῶν Ἰονίων Νήσων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διατρίβοντα Εὐγένιον *συμπολίτην*, κατὰ τὴν γενικωτέραν τῆς λέξεως ἐκδο-

¹ A. Marnora storia di Corfù p. 216. Λούντζη ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συγγραφῇ, σελ. 110. Ἐπόμνημα Ἀθηνῶν Κερκύρας 15|27 Ἀπριλίου 1847 (Memorandum a S. E. Lord Seaton I. A. Commissunario redato dal Cav. A. Mustoxidi.) Ἐν τοῖς πρακτικαῖς τῆς Δ'. συνόδου τῆς Π'. Ἰοφνίου Βουλῆς, σ. 247 ἐπ.

² Πρὸς Φιλ. ἀνάλ. Ζακύνθου σ. 79 ἐν σημ.

³ Φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σ. 78.

⁴ Αὐτόθι σ. 384 καὶ βιογρ. Εὐγεν. τοῦ Βουλγ. ὑπὸ Αἰνιᾶνος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἀνεκδότων συγγραμ. τόμ. Α'.

⁵ Ὁ Εὐγένιος διέμεινεν ἱεροδιάκονος μέχρι γήρατος, ὅτε προσκληθεὶς εἰς Πετρούπολιν καὶ εἰς τὴν ἐπίμονον ἐνδοῦς ἀπείτησιν τῆς ἀτοκρατείας Αἰκατερίνης ἐδέξατο τὴν ἀρτισύστατον ἀρχιεπισκοπὴν Σλαβωνίου καὶ Κερσῶνος, προχειροθετῆς ἱερέως ἐν Μόσχῃ τῆ 30 Ἀγούστου καὶ ἀρχιερέως τῆ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1775 ἔτους. (Ἔρμ. ἐν Φοίνικι περιοδικῇ Κερκύρας ἐπιστολῆς ἀνεκδ. τοῦ Εὐγενίου Δ'. Π'. Γ'. καὶ Δ'. σ. 249 ἐπ. καὶ 306.)

⁶ Ὁρθόδοξος Ἑλλάς Ἀνδρον. Δημητρακοπούλου Λειψὶχ 1872 σ. 180.

χὴν, ἤτοι συμπατριώτην, ἕτεροι δὲ ὡς ὁ Ἀμπελακίων Οἰκονόμος Ἀναστάσιος καὶ ὁ Θεόφιλος Καίρης, ἐπόμεινοι ἐκείνοις ὠνόμασαν Ζακύνθιον τὸν Εὐγένιον. Ἔχομεν τὸν κεντρικὸν τὴν μαρτυρικὴν ἐπιφανῶν Κερκυραίων, τῶν Εὐγενίῳ συγχρόνων, Κερκυραῖον καλοῦντων καὶ χαρακτηριζόντων αὐτὸν ἐν ἐπισημοτάταις μάλιστα περιστάσεσιν. Ἐν τῷ λόγῳ ὃν ὁ Κερκυραῖος ἱετροφιλόσοφος Λάζαρος Μόρδος ἀπήγγειλεν, ἐνώπιον τῆς Ἑπτανησιακῆς Γερουσίας ληγούσης τῆς III' ἐκατονταετηρίδος, μνημονεύει ἔτι ζῶντος τοῦ Εὐγενίου, τιθεὶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἐξόχων τῆς Κερκύρας ἀνδρῶν ἡδὴ ἀπαιχομένων.¹

Ἀποβιώσαντος δὲ τοῦ Εὐγενίου ἐν ἔτει 1806, Ἀντώνιος ὁ Ῥοδόσταμος εὐπατρίδης καὶ ἱστοριογράφος Κερκύρας, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ τότε αὐτόθι ἐκδομένῳ περιοδικῷ «Mercurio letterario» (Λογίῳ Ἑρμῆ) λατινικὴν αὐτοῦ ἐλεγείαν τῶν Φιλικίδων Μουσῶν in funere Eugeni Bulgari Corcirensis ἐπιγραφομένην.² Καὶ ταύτοχρόνῳ; ἡ Ἑπτανησιακὴ Γερουσία διὰ ψηφίσματος αὐτῆς ἀπὸ 11 Αὐγούστου 1806 ἐντολὴν ἔδιδεν Ἀνδρέα μὲν τῷ Μουστοξύδῃ ἕνα συνθήκη καὶ ἀπαγγεῖλη, τὸ ἐγκώμιον τοῦ μεταστάντος κλεινοῦ συμπολίτου, τοῖς δὲ Κερκυραίοις ἀριστοτέχναις Παύλῳ τῷ Προσχλέντῃ καὶ Δημητρίῳ Πιέρῃ ἕνα φιλοτεχνήσωσιν ἀριπρεπῆς τῷ ἀνδρὶ μνημεῖον.³ Ἐν τούτοις, εἰ καὶ παρόντων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διασῆμων Ζακυνθίων ἐν τε τῇ Γερουσίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις ὑψηλοῖς ἀξιώμασιν ἐτέρων δὲ Ζακυνθίων διαπρεπόντων ἐν λόγοις καὶ γράμμασι,⁴ παρὰ δόξον καὶ πικτελῶς ἀνεξήγητον ὅτι ἦτο, ὅτι ὁ Εὐγένιος ἀληθῶς ἦν Ζακύνθιος, πῶς οὐδεὶς ἐκείνων ἐπεχείρησε νὰ διεκδικήσῃ ἀπέναντι τῶν Κερκυραίων τὴν Ζακυνθίαν τοῦ ἀνδρὸς κατὰ γωγὴν καὶ πατρίδα, οὐδεὶς δ' ἐνεθυμήθη τότε νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν συμπολίτην, ἀλλὰ μόνον Κερκυραῖοι ἀνελάμβανον καὶ εἰς Κερκυραίους ἀνετίθετο τοῦ πατριωτικοῦ καθήκοντος ἢ ἐκπλήρωσις. Καὶ ἡ σιωπὴ αὕτη τῶν ἄλλως φιλοτιμοτάτων Ζακυνθίων εὐγλώττως ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀνεμυστήτως Κερκυραῖον συνωμολόγουν τὸν

¹ Orazione secolare recitata in pien Senato della serenissima Repubblica delle sette Isole sotto gli auspizii del Cav. Comendatore Sp. G. Teotochi principe e preside meritissimo. — Li 43 Decembre 1800 s. V. del med. fis. Lazzaro De Mordo, in Corfù, 1803. nella pubbl. stamperia con permesso. ὄρα σελ. XX.

² Τόμ. Β'. σ. 175 ἐπ.

³ Mercurio Letterario opera periodica di Filergo Feace tom. 2 Tipogr. nazionale di Corfù p. 175.

⁴ Γ. Κόμ. Μοτρενίγος διατέλει τότε πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος τῆς Ῥωσίας ἐν Κερκύρῃ Ἀντών. δὲ Κομοῦτος πρόεδρος τῆς γερουσίας (αὐτόθι σ. 147).—Ἰωάννης Σικοῦρος πρότασις Κερκύρας, Διονύσιος Ρώμας διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῷ ἀξιώματι. (ὄρα Monitore settinsulare N. XXVI τοῦ 1803) Ἀναστ. Φλαμκουριάρης γραμμ. τῆς γερουσίας. (ὄρα Le tre Costituzioni σ. 80 καὶ 120 ἐπ. Corfù. 1849, ὑπὸ Ν. Β. Νάνεση τοῦ διατελέσαντος δημάρχου Κερκύρας) εἰς ὃν αἱ ἀνωτέρω εἰδικαὶ πληροφορίαι ὀφείλονται. Πέτρος Ἀνδρέας Μερκάτης, ὁ λεγόμενος κύκνος Ζακύνθου οὐδὲν ὡδαί τινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ μνημονευθέντι περιοδικῷ τόμ. Β'. σ. 149 καὶ 189 ἐπ.

Εὐγένιον, οἷος καὶ παρ' ἰδιώταις καὶ παρὰ τὰς ἀρχαίς ἐν τῇ Ἑπτανησιακῇ κοινωνίᾳ ἐν γένει ἀνεγνωρίζετο.

Ἡ μὴπως ἐξ ὧν ὁ Σ. ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου ἀφηγεῖται ὅτι ἔγραφεν ὁ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχικῆς Φιλάρετος Μιχαλίτσῃς ἐπιστέλλων τῷ ἱερεῖ Δημητ. Βαλαμάμῳ, δὲν ἐξάγεται τὸν κεντρικὸν ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτὸν ὁμιλιῶν καὶ παρρησιῶν τοῦ Εὐγενίου ὅτι αὐτὸς ἐθεώρει ἑαυτὸν ξένον πικτελῶς τῆς Ζακύνθου μεθ' ἧς, ὡς ἔλεγεν οὐδὲν πλέον συνέδειν αὐτὸν οὔτε πατρικὸν οὔτε μητρικὸν χρέος ἀφ' οὗ οἱ γονεῖς του ἀπέθανον.¹ Κατὰ τί δὲ ποσῶς συμβάλλει ἐν ὁ σύγχρονος τῷ Εὐγενίῳ ἱετροφιλόσοφος Ἰω. Δουξῆς, τὸ πασίγνωστον εἰδιῶς καὶ ἀνεμυστήτητον γεγονός ἐστι ἐν Κερκύρῃ ὁ Εὐγένιος ἐγεννήθη πρὸς δόξαν τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ ἀνεμυστήτως, ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀβδῶν Κομπανιόνην ἀπολογητικῇ ἐπιστολῇ, ὅτι περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Εὐγενίου ἐφιλονεῖσιν οὐ μόνον ἡ Ζακύνθος ἀλλὰ καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη.²

Οἱ ἄνδρες τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, κατ' Ὀμηρον, ἐπὶ τῷ γένει αὐτῶν ἐναθρόνοντο, καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν τὰς γενεολογίαις τὸ πάλαι μάλιστα ἐνησμένον. Ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἐπιστέλλων πρὸς Ἴτιον παρήγγελλεν ἵν' ἀποφεύγῃ ὡς ἀλυσιτελεῖς τὰς περὶ τὰς γενεολογίας ἔρις καὶ συζητήσεις.³ Ἀφ' οὗτος μάλιστα τὸ χριστιανικὸν ἦθη ἀνύψωσεν τὴν ἀνθρωπίνην ἀτομικότητα, καὶ μόνον εἰς τὴν προσωπικὴν ἀρετὴν καὶ τὰς ἰδίαις ἐκάστου πράξεις ἀνεγνωρίζουσι τὴν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίαν, καλῶς ἐννοεῖται ὅπόσον μικρὰ ἀληθῶς σημασίαν ἀπέμεινεν εἰς τὰς μελέτας περὶ τὴν ἐξερύνησιν καὶ τὰς διενέξεις πρὸς διεκδίκησιν τοῦ γένους καὶ τῆς ἰδικιτέρας πατρίδος καὶ αὐτῶν τῶν περιφερειῶν ἀνδρῶν. Οὐχ ἦττον, χάριν μόνον ἱστορικῆς ἀκριβοῦς ὁμολογητέον ὅτι ὁ Εὐγένιος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μαρτυρεῖται Κερκυραῖος εἰ καὶ ἐκ Ζακύνθου φαίνεται πατρίδα καταγόμενος,⁴ καὶ ὅτι εἰς τὰ θετικὰ γεγονότα τ' ἀποδεικνύονται πατρίδα αὐτοῦ τὴν Κερκυρὰν δέον νὰ ὑποχωρήσῃ τὸ ἐκ μόνης τῆς τῶν γονέων καταγωγῆς προβαλλόμενον τεκμήριον.

Ἴσως, πρὸς διαλλαγὴν, ἤθελέ τις προτείνει τὸν ἐπίκοινον χαρακτηρησμένον ὃν ἀπέδωκε τῷ Εὐγενίῳ ὁ ἱεροκῆρυξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Ἰωάσαφ

¹ Φιλολ. ἀνάλεκτα Ζακύνθου σ. 386.

² Αὐτόθι, σ. 385.

³ Κερ. Γ'. §. 9.

⁴ Αὐτὰς ὁ Εὐγένιος ἐπιστέλλων ἐκ Πετρούπολεως τῇ 7)18 Ἰουλίου 1775 πρὸς τὸν αἰδ. ἱερέα Δημήτριον, ἡρώτα «ἂν ἀπὸ τὸ περίφημόν μας καφσαγαϊδοῦρικο γένος τῶν Βουλγαράτων ἐδρίσκαται ἐν Ζακύνθῳ κανένας ἄρρη. (Ἐπιστ. Α'. ἐν «Φοίνικῳ» Κερκύρας, σελ. 240.) Λαμβάνεται ἄρα ὁ κ. Σάθας λέγων ὅτι «καὶ ζῶντος τοῦ Εὐγενίου εἶχαν ἀναφυῆ διενέξεις περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ πανιερώτατος ὡσεὶ ἀρεσκόμενος ἐπὶ τῇ θρυλουμένη ἐκ τοῦ περιφανοῦς ἐν Κερκύρῃ ὁμιλιῶν οἴκου καταγωγῆ, οὐδεμίαν ἔδωκε διασάφην. (Νισελ. Φιλολ. σ. 506.)

ὁ Κορνήλιος, καλέσας αὐτὸν τῆς Κερκυρο-Ζακύνθου ἐρίτιμον β.β.ίασημα.¹
Ἄλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ πρηγορηθῆ τις ὅτι καὶ ὁ πικροβουλγαρισμὸς δὲν
ἐφικντάσθη εἰσέτι νὰ οἰκειοποιηθῆ καὶ τὸν Εὐγένιον, καθὼ φερωνύμως μάλι-
στα τὴν φυλὴν Βούλγαρον.

Ἐν Κερκύρα.

Μιχ. Στεφ. Ἰθρωμένος.

ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΝ ΤΟΥ ΟΒΙΔΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΛΕΓΕΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Αἰτία τῆς μεταβάσεως τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῆς ἠρωϊκῆς εἰς τὴν ἐρωτικὴν ποιησικ.

Ἔτοιμος ἦμουν μὲ βικρὸ καὶ σοβικρὸ τὸν τόνο
νὰ ψάλλω ὄπλα καὶ στρατοὺς καὶ φοβεροὺς πολέμους,
κ' εἶχα διαλέξει μάλιστα καὶ ταιριαστοὺς τοὺς στίχους
ὅλους μὲ Ἰακίς συλλαβικῆς ἴσῶν στίχους τοῦ Ὀμήρου.

Δὲν ἔξυρω πῶς συνέβηκε καὶ τό ἴμαθε ὁ ἔρωτος,
ἐγέλασε, καὶ ἴσῶν κρυφὰ μὲ συλλαβικὴ μου κλέφτει.
Ποῖος σ' ἔδωκε τὴν ἀδεια, παιδί παρκλυμένο,
καὶ ἴσῶν κ' ἀνακατόνεσαι ἴσῶν τοῦ κόσμου τὰ τραγοῦδικα;

Ὅλοι ἐμεῖς οἱ ποιηταὶ λατρεύομε ταῖς Μούσαις
ἢ μὴ τυχὸν ἐνόμισες πῶς εἶμεθα ἴσῶν σου;
Μήπως ἀκούσθηκε ποτὲ νὰ πῶρη νὰ φορέση
ἢ Ἀφροδίτη τῆς ξανθῆς τῆς Ἀθηνᾶς τὰ ὄπλα,
ἢ ν' ἀνεμίση ἢ Ἀθηνᾶ τὴ φλόγα τὴ ἴσῶν σου;
Ποῖος ὁκ ἴδῆ τὴ Δήμητρα νὰ βικιλεύη μόνη
ἀπάνω ἴσῶν τὰ ἴσῶν βουνὰ τὰ κατὰδασωμένα,
ἢ τὴν Παρθέναν τὴ θεὰ μὲ τὴ χρυσὴ φικρέτρα
ποῖος ὁκ τὴν ἴσῶν ἴσῶν ἄροτρο σικὰ νὰ παρκατέκη,
καὶ δὲν θὰ παρκαξενευθῆ καὶ δὲν θὲ ν' ἀπορήση;

Ἄς πῶρη τότε τὸ λοιπὸν ὁ Ἄρης μίαν λύρα
καὶ μίαν λόγχην σουβλερὴν ὁ ξανθομάλλης Φοῖβος!
Ἄφοῦ, παιδί μου, ὁλόκληρο τὸν κόσμον κυριεύης
καὶ ἴσῶν τὴ ἴσῶν σου δύναιμι ἄλλη καμικὰ δὲ ἴσῶν,
τί ἴσῶν κ' ἀνακατόνεσαι εἰς ταῖς δουλικαῖς τῶν ἄλλων;

¹ Φιλολ. ἀνάλ. Ζακύνθου, σ. 386.

Ἄϊ; δὲν σοῦ φιλῶν ἢ ὁδὸς σου παρὰ μου θέλεις κ' ἄλλη;
Νὰ ἴσῶν ἴσῶν: ποικὰ ὁκροεῖς πῶς ἴσῶν σου;
Ἔχεις ἴσῶν ἐξουσία σου τὰ τέμπη τοῦ Ἰλικῶνος;
Ἄλλο δὲν μένει νὰ μῖς ἴσῶν παρὰ πῶς κ' ὁ Ἀπόλλων
ἴσῶν σου μὲ μίς παρὰ κρατεῖ τὴ λύρα σου ἴσῶν τὰ χέρια,
Δὲν εἶχα γράψει ἴσῶν τὸ χαρτί κικὰ κικὰ ἀκούμα
τὸν πρῶτον στίχον ἴσῶν ἴσῶν τὸ νῆα ποίημα μου,
καὶ νὰ τον καὶ μὲ στικατῆ καὶ κῶφτει τὴν ὁμικὴ μου.
Ἄνωρελα τοῦ φῶνικῆ καὶ τοῦ παρκπονιούμου
πῶς ἢ ἴσῶν μου ἢ δουλικὴ δὲν εἶναι τὰ τραγοῦδικα;
νὰ ψάλλω δὲν ἐσκόπευα τὰ εἴσορφα τ' ἴσῶν
οὔτε κοπέλλικις μὲ μῖς μῖς νὰ τραγοῦδῆσαι.
ἴσῶν καὶ ἄλλα ἴσῶν, παρκπονικὴ ἀκούμα
μὲ ἐκεῖ ἴσῶν τὰ ἴσῶν, ἴσῶν λύνει ἐκεῖνος
μὲ μίαν τὴ φικρέτρα σου, ἴσῶν κικὰ βέλικη,
ἐτοιμασμένα ἐπίτηδες νὰ ἴσῶν ἴσῶν μου
καὶ δυνατὰ τεντόνοντας τὸ εὐλόγιστό σου τόξον,
ἴσῶν τὸ γόνατό σου παρκατό: — Νὰ, ἴσῶν, ποιητὴ μου,
μου εἶπε, ἴσῶν τὸ κικὰ νὰ τὸ τραγοῦδῆσαι.
Ἄλλοῖμονο, ἀλάθευτη ἴσῶν εἶχε τὴ σικίτα,
ἄλλοι, τὸ ἴσῶν πακιδί! ἴσῶν φωτικὸ ἴσῶν στικῶν
καὶ βικιλεύει ὁ ἴσῶν μῖς ἴσῶν τὴ φωτικὸ μόνικος.
Μὲ δεκαπέντε συλλαβικῆς λοιπὸν κ' ἐγὼ θὰ ψάλλω,
ἴσῶν τὸ θέλει καὶ κικὰ ὁ ἴσῶν, τί νὰ γίνη!
ἴσῶν ἴσῶν στικατέμικτα καὶ πόλεμοι καὶ ἴσῶν
μὲ τὸ βικρὸ τὸ μέτρο σας, τὸν σοβικρὸ τὸν τόνο!
Καὶ σὺ, καλὴ μου σῶντροφε, ἀγκαπημένη Μοῦσα,
βίκα στεφάνη ἀπὸ μυρτικὸ νεόκοπη, ἀνθισμένη,
ἴσῶν τὸ μέτωπό σου τὸ ξανθὸ, κ' ἐταῖμαζέ μου στίχους.

ΕΛΕΓΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Περιγραφή τοῦ θριάμβου τοῦ ἴρωτος

Ἄχ, ποῖος μου ἴσῶν σκληρὸ ἴσῶν πέτρα τὸ κρεβάτικι;
Γιατὶ ὄλο φεύγει καὶ γλιστρῆ ἴσῶν γῆ τὸ πικπλωμά μου;
Γιατὶ μ' ἐφάνηκε μῖς ἴσῶν μου ἴσῶν χρόνος,
καὶ δὲν ἐκλεῖσταν μῖς στικμὴ τ' ἀνύστακτὰ μου μῖς;
ἴσῶν μου πονοῦν τὰ κῶνικα, βικρικὴ ἀποστικμένα;
ἴσῶν νῶναι; . . . ἴσῶν! ὄς νὰ τον κικατόνικον.

Μὴν τύχη κι' ἄρχισε κρυφὰ τριγύρω νὰ μὲ ζώνη,
 καὶ νὰ μὲ βιάψη μὲ κρυφὴ γυρεύει πικνουργίαν;
 Ναί, χωρὶς ἄλλο εἶν' αὐτό. Βαθεῖα μὲς ἴστην καρδιά μου
 εἶναι ἔμπηγμέν' ἀσάλευτα τὰ σουβλερά του βέλη.
 Ἦξε τὸ στῆθος μ' ὁ σκληρὸς καὶ τὸ ἄκαμ' ἴδικό του,
 καὶ τὴν βραχίονα αὐτὸς μονάχος ἐκεῖ μέσκα.
 Τί νὰ τοῦ κάμω; Νὰ δεχθῶ τὴ φλόγα τοῦ μὲ κίσει,
 ἢ πόλεμος καλλίτερος νὰ προτιμήσω πρέπει,
 κ' ἔτσι ν' ἀνάψω τὴ φωτιὰ ἀντὶς γιὰ νὰ τὴ σβύσω;
 Ὡς ὑποφέρω γίνεται ἁφρότερο τὸ βάρος,
 ὅταν κἀνάς μ' ὑπομονὴ καὶ τέχνη τὸ σηκώνη.
 Ἐπειτα κύτταξε νὰ ἴδῃς τὴ φλόγα τῆς λαμπάδας:
 ὅσο περισσότερο τὴ σεῖς, τόσο κ' ἐκείνη ἀνάφτει
 τὴν πικριτεῖς ἀκίνητη, καὶ σβύνει μοναχὴ της.
 Ἐὰν βιάσῃς ὅπου ζεύγονται πρώτη φορὰ ἔς τ' ἀλέτρι
 τὰ δέρονται περισσότερο γιὰ τὸ πολὺ τους πείσμα
 πικρ' ὅσο δέρονται τὰ πικρὰ τὰ μαθημένα βώδια
 ποῦ χιρῶνται νὰ περπατοῦν ἀφ' τὸ ζυγὸ ἀποκάτω.
 Ὅσο πλὴν ἄγριο τ' ἄλογο κλωτσᾷ καὶ πεισματάνει,
 τόσο ἔς τὸ στόμα πλὴν βικρὸ τοῦ βιάζονται χαλινάρι
 μὰ ὅταν πετᾷ χερσὺς ἔς τὸ κρότα τοῦ πολέμου,
 μόλις θυμᾷται πῶς κρατεῖ τὴ χαλινὸ ἴσθ' στόμα.
 Ἔτσι κι' ὁ ἔρωτας πολὺ πλὴν ἀσπλαχνα πληγώνει
 ἐκείνους ποῦ τὸν διώκουν καὶ ποῦ τὸν πολεμοῦνε,
 πικρὰ ὅπως τὸν προσκυνοῦν καὶ τὸ ἔρομολογοῦνται.
 Λοιπὸν κ' ἐγὼ τ' ὁμολογῶ, κ' ἐγὼ τὴ φανερόνω,
 πῶς μ' ἔχεις, ἔρωτα, κ' ἐμὲ σφικτὰ ἀλυσσοδεμένο:
 Μ' ἐνίκησες, τετέλεσται! τὸ χέρι μου σοῦ δίνω.
 Ὡς πικρὸν πλὴν ὁ πόλεμος εἰρήνη καὶ ἀγάπη.
 Ἐὰν πρῶτ' ἄς τὰ ξεχάσωμε· συχωρεμένα νῆναι.
 Ἐπειτα δὲ ἐπάνω σου δὲν πρέπει νὰ τὸ πάρης
 μ' εὐρήνες δίχως ἄρματα κι' ἀρματωμένους ἦσουν.
 Στόλισε τὴν τὸ λοιπὸν μὲ μύρτους τὰ μαλλιά σου
 καὶ ζέψε τῆς μητέρας σου τὰ ἄσπρα περιστέρια
 ἔς τὸ ἀμάξι τὸ ἐνάεριο, ὅπου θὰ σοῦ χαρίσῃ,
 κἀθὼς σοῦ πρέπει εὐμορφο, ὁ Ἄρης ὁ μητροῖός σου.
 Μέσκα ἔς αὐτὸ θὲς νὰ σταθῆς ἴσῃν ἥρωας δλόρθος,
 καὶ μέσκα ἔς τὰς ζητωκραυγαῖς καὶ ἴσῃν πομπῆ τοῦ κόσμου,
 θὲς νὰ προστάξῃς τὰ πουλιὰ ὅπου θὰ σὲ σηκόνουν
 μ' ἔνα σου νεῦμα μὴνυχὰ ποῦ θέλεις νὰ σὲ φέρουν.

Κατόπι σου θ' ἀκολουθοῦν τῆς τελετῆς στολίδι,
 οἱ νέοι ποῦ ναι σκλάβοι σου κ' ἢ σκλάβοις σου κοπέλλοις,
 καὶ τελευταῖος ἀπ' αὐτοῦς, τὸ ὑστερὸν σου θυμῷ,
 ἐγὼ θὰ σὲ ἀκολουθῶ μὲ τὴν πληγὴ ἔς τὸ σταθός.
 Κ' ἢ Φρόνησι θὲς νῆρχεται πισθιάγωνα δεμένη,
 καὶ μὲ σκυφτὴ τὴν κεφαλή ἢ Ἐντροπὴ μαζῆ της,
 καὶ ὅ,τι ἀντιστέκεται ἔς τοῦ ἔρωτος τὰ ὄπλα.
 Ὅπου προβάλλῃς γύρω σου τὰ πάντα θὰ σὲ τρέμουν,
 κ' ὁ κόσμος ὅλος ἀψηλὰ σηκώνοντας τὰ χέρι:
 «Ζήτω ὁ ἔρωτος!» μὲ φωνὴ θὰ τραγουδῆ μεγάλη.
 Ἐὰν Χάρις θὰ σ' ἀκολουθοῦν πιστοὶ ὑπεσπιστά σου,
 καὶ ὀφθαλμοὶ μαζῆ μ' αὐτὰ τὸ λάθος καὶ ἢ Ἐρέλλα
 γιὰτὶ αὐτὰ δὲν φεύγουνε ποτὲ τὴν συντροφιά σου
 σοῦ εἶν' ἀχώριστα πικροῦ εἶναι τὸ στρατεύμα σου
 μ' αὐτὸ κι' ἀνθρώπους καὶ θεοὺς νικᾷς καὶ κυριεύεις.
 Χωρὶς αὐτὸ ἐχάθηκα ἢ δύνامي σου ὅλη.
 Καὶ θὰ σὲ ἴδῃ ἢ μητέρα σου ἀφ' τὴν κορφή τοῦ Ὀλύμπου
 μὲ περιφάνει καὶ χαρὰ καὶ θὰ σὲ χαιρετίσῃ,
 καὶ ἄρθονα τριαντάφυλλα θὰ πάρῃ νὰ σὲ ῥάνη.
 Σὺν ἥλιος θὲς ν' ἀστράφτουνε ἀφ' τὰ πολλὰ διαμάντια
 τὰ εὐμορρὰ σου τὰ μαλλιά, κ' ὀλόχρυσος ὁ ἴδιος
 μέσκα σ' ὀλόχρυση ἀμάξι θὰ σχίζῃς τὸν ἀέρα.
 Καὶ ὅμως, σὲ γνωρίζω ἐγὼ! πολλὰς καρδικαῖς καὶ τότες
 θὰ κάψῃς μὲ τὰς φλόγαις σου ἐκεῖ ποῦ θὰ διαβάνῃς.
 Χερσὶν δεξιὰ λαβωματιαῖς πολλὰς θὲς νὰ μοιράσῃς.
 Ἐὰν ἐκυρίευσες τὴ γῆ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Γάγγη
 μόνον μὲ μία διαφορὰ πῶς τὸ ἴδικό σου ἀμάξι
 θὲς νὰ τὸ σέρνουνε πουλιὰ καὶ ὄχι ἄγριοις τίγρεις.
 Ἐὰν λοιπὸν ὀφθαλμοὶ κ' ἐμὲ ἴσῃν σκλάβοι ἴσῃν πομπῆ σου,
 ὅσο ἔμπορτις προσπάθησε μὴν τύχη καὶ τὴ χάσῃς
 τὴ δύνامي ποῦ σ' ἔδωκε ἐπάνω μου ἢ νίκη.
 Πάρε παράδειγμα νὰ ἴδῃς τοῦ Κασίανος τὰς νίκαις,
 μὲ τ' ὄπλο ἐκεῖνο ποῦ νικᾷ, μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι
 τοὺς νικημένους στέκεται καὶ τοὺς ὑπερκαπίζει.
 Γι' αὐτὸ ἴναι καὶ τὰ ὄπλα του πικροῦ εὐτυχισμένον.

Ο ΜΩΡΕΑΣ

Συνοψίζομεν ἐν ὀλίγοις τὰς ἐσχάτως γενομένας νεωτέρας ἐρεύναι περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου, περὶ οὗ τοσαῦτα προστάθησκον ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ἐτυμολογικὰ δοκίμια.

Ὁ κ. Σάθης ἀνεζήτησε τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος, ἐν τῇ ἀντιπραστασίᾳ τοῦ ὀνόματος «Μωρέας» πρὸς δύο τοπικὰ τῆς Ἰλίδος ὀνόματα, τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μοργάλαν ἢ Μόργκιαν καὶ τὸ σημερινὸν ἰχθυοτροφεῖον Μοργιᾶ.¹ Ἡ οἰκειότης τῶν ὀνομάτων Μωρέας καὶ Μοργιᾶ, ὑποδεικνύει κατ' αὐτὸν, ὅτι τὸ ἰχθυοτροφεῖον εἶναι λείψανον (vestige) πόλεως ἣτις ἐκαλεῖτο Μωρέας. Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὀνομάσθη ἡ Ἰλις Μωρέας, καὶ ἐκ τῆς Ἰλίδος κατόπιν ἔπασα ἡ Πελοπόννησος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις Μωρέας ἔκειτο ἀκριβῶς ἐν τῷ χώρῳ ἢ ἀρχαία πόλις Μοργάλα, ἔπειτα ἐκ τούτου ὅτι ἡ κατὰ γωγὴ τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος τῆς χερσονήσου ἀνατρέχει μέχρι τῶν κλασικῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἐρείδεται κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπῆρξεν ἐν Ἰλίδι πόλις καλουμένη Μωρέας· διότι ἀνευ τούτου ἡ ἀποθνήσκουσα ἄλλως συνήχησις τῆς Μοργάλας καὶ τοῦ Μοργιᾶ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῆ ὡς τυχαία.

Ἄλλ' ὑπῆρξεν ἄρα γέ ποτε ἐν Ἰλίδι πόλις καλουμένη Μωρέας; Καθ' ἕλην τὴν διάρκειαν τοῦ μέσου αἰῶνος οὐδεὶς ὑπωπτεύθη τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς, οὔτε ἱστορικὸς, οὔτε χρονολόγος, οὔτε γεωγράφος, οὔτε περιηγητής. Ὁ κ. Σάθης ἐνόμισεν ὅτι διέκοινε τὴν σκιάν αὐτῆς ἐντὸς δύο στίχων τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου τῆς Κουγκέστας, τοὺς ὁποίους ἐσχολίσεν ὡς ἐξῆς: «Ἐν τῷ Προλόγῳ τὸ ὄνομα Μωρέας, ἅπαξ μόνον ἀνεφαιρόμενον, σημαίνει πόλιν μᾶλλον ἢ χώραν». Περαιτηρητέον πρὸ πάντων ὅτι τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας τῆς Ῥωμανίας καὶ τοῦ Μωρέως διακρίνεται εἰς δύο μέρη. Ὁ Πρόλογος περιέχει ἐπίτομον ἐκθεσιν τῆς τετάρτης σταχυοφορίας, καὶ μετὰ τοῦτον ἔρχεται τὸ κείμενον τῆς κυρίας ἐπιβολῆς τῶν χρονικῶν ἐπιγραφόμενον: «Τὸ πᾶς οἱ φράγκοι ἐκέρδαισαν τὸν τόπον τοῦ Μωραίας». Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ μέρει τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως ἀναφέρεται καθ' ἑκάστην σχεδὸν σελίδα. Τοσοῦτον συχνὴ αὐτοῦ μνησὶς δὲν ἠδύνατο φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ γίνῃ ἐν τῷ Προλόγῳ· οὐδὲν ἤττον μνημονεύεται καὶ ἐν αὐτῷ τρις· πρῶτον εἰς τοὺς δύο στίχους οὗς μόνους ἔκρινεν εὐλογον νὰ παραθέσῃ ὁ συγγραφεύς:

Ἐν τὸν Ποντικὸν ἐπάσασι τὰ κάτερρα λιμιόνα

ἔπου ἐνὶ γὰρ εἰς τὸν Μορηῶν κάστρον λαμπρὸν ὑπάρχει.

Ἐπειτα εἰς τὸν ἀμέσως ἐπόμενον στίχον·

¹ Monuments relatifs à l'histoire de Grèce, Paris 1880 Τόμ. Α', σελ. XXVIII—XXXVIII τοῦ προοιμίου.

Ἐκεῖ ἦτον ὁ μισερ Τζεφρες ἀθένητης τοῦ Μωρέως.

Καὶ πάλιν περὶ τὰ τέλη τοῦ προλόγου·

Ἔσωσαν ἔς τὴν Μονοβασίαν ἐκεῖ ἀπεσυχλάσαν

Ἐξέβησαν εἰς τὸν Μορεῶν

Ὁ ἀποδίδων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μωρέως ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν πόλεως μᾶλλον ἢ χώρας, καὶ ἰδίως πόλεως κειμένης ἐν τῇ Ἰλίδι, ἀξιοῖ ὅτι ὁ χρονολόγος λέγει τὰ περὶδοξότερα τῶν περιγμάτων ὅτι ὁ καταπλεύσας εἰς Μονοβασίαν, ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν Ἰλίδαν ὅτι ὁ Ροδοφρέδος, ἀντὶ νὰ ἦναι πρίγκηψ τῆς Πελοποννήσου, δὲν ἤρχεν εἰμὴ μίαν μόνον πόλιν ὅτι ἡ πόλις τοῦ Ποντικοῦ ἔκειτο εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μωρέως, ἐνῶ αὐτὸς ὁ κ. Σάθης τοποθετεῖ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Ποντικοῦ καὶ τῆς Ὠλένης. Ἐν τούτοις ὁ χρονολόγος ἐφρόντισε νὰ μᾶς ἐνθυμίσῃ ἐκ δικλειμμάτων τί ἐννοεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος Μωρέας, λέγων: «Ὀλίγη τῆς Πελοποννήσου, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας, ὀλίγη τῆς Πελοποννήσου, τὸν λέγουσι Μορέαν».

Μετὰ τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας ἔρχεται ἡ μικροῦς μοναχοῦ τινος τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅστις εἶπέ που περὶ ἐκείνου ὅτι ἦτο ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ὠλένης τοῦ Μοραίου.¹ Ἐκλαμβάνοντες ἐνταῦθα τὸν Μωρέαν ὡς πόλιν, περιπίπτομεν αὖθις εἰς τὸ ἀλλόλοτον γεγονὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως Ὠλένης κειμένης ἐν τῇ πόλει τοῦ Μοραίου, ὅπερ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδέχεται ὁ συγγραφεύς, ἀφοῦ ὡς εἶδομεν τοποθετεῖ τὸν Μορέαν αὐτοῦ μεταξὺ Ὠλένης καὶ Ποντικοῦ. Ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μικροῦς τούτων, αἵτινες οὐδὲν μικροῦσι, μεταβλίνομεν εἰς παράθεσιν σπουδαιότερας.

Κατὰ τὸν ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ ἑκατονταετηρίδι Ἀρχὸς γεωγράφος Ἰβν-Σαῖδ «ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Μωρέως κεῖται ἡ ὁμώνυμος πόλις, ἣτις εἶναι πρωτεύουσα αὐτοῦ». Ἐνταῦθα ἔχομεν τελευταίαν πόλιν ῥητῶς κατονομαζομένην Μωρέας· ἀλλὰ τὸ δεινὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἰβν-Σαῖδ, βεβηκὸς ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ ὅ,τι ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὁ κ. Σάθης. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὁμιλεῖ περὶ πόλεως ἐν τῇ Ἰλίδι κειμένης, ὁ δὲ ἀρχὸς γεωγράφος ἀξιοῖ ὅτι ἡ πόλις Μωρέας ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου. Πῶς δὲ νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης πόλεως, εἴτε ἐν Ἰλίδι, εἴτε ὅπουδ' ἕποτε ἄλλοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐνῶ ἔχνας αὐτῆς δὲν εὐρίσκομεν οὔτε εἰς τὸ βιβλίον τῆς Κουγκέστας, τὸ ὁποῖον ἱστορεῖ λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν περιγρηπτόν τῆς Ἀρχαίας, καὶ περὶ τῆς οὐδοῦν καὶ ἐπὶ τὰ ὀνόματα πόλεων αὐτῆς, καὶ ἐπαρχιῶν, καὶ ποταμῶν, καὶ ὄρεων, οὔτε εἰς τὸν ἀρχὸς γεωγράφον Ἐδρισι ὅστις ἀκμάτης ἐν τῇ δωδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, κατέλιπεν ἡμῖν γεωγραφικὸν ἔργον ἀτυχερίτως κτώτερον τῆς συγγραφῆς τοῦ ὁμογενοῦς αὐτοῦ.²

¹ Ἐν τινι χειρογράφῳ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου

² Πορφ. ἑλλην. ἱστορία τόμ. Α', σελ. 163.

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σάβιν προτιθεῖσα λύσις, προεκάλετον ἄλλην. Ὁ κ. Ζαχαρίας von Lingenthal, ὁ περιώνυμος σχολιαστὴς τῆς Ἐκλογῆς τῶν νόμων, δὲν περὶδέχεται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε πόλις Μωρέας, νομίζει ὅμως ὅτι ὁ κ. Σάβιν, ἀναζητήσας ἐν τῇ Ἱλιάδι τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος τούτου, ἀντιπρόσθηθε πλησιέστατα τῆς ἀληθείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο, λέγει, ἐκφέρεται εἰς τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα διὰ τοῦ τύπου Amorœa, ἢ Amorœe τὸ δὲ Amorœa, εἶναι ἐπίθετον τῆς Κάτω Ἱλίδος, ἀνύρειος, ἀμύρειος (Ἱλις), ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν κοίλην Ἱλίδα τῶν κλασικῶν χρόνων.¹

Ἡ προτεραιότης τοῦ τύπου Amorœa ἐπιστῶθη ἀποχρώντως ὑπὸ τοῦ κ. Ζαχαρίου von Lingenthal ἄλλ' ἔδει προσέτι νὰ βεβαιωθῇ ὅτι τὸ ὄνομα, ἀνύρειος, ἀμύρειος, ἦτον ἐν χρήσει πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ὅτε ἀφίκοντο αὐτοῖσι οἱ Φράγκοι· διότι μόνον τούτου τεθέντος δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν δικτὶ οἱ ξένοι προετίμησαν αὐτὸ πρὸς ἄλλου. Δυστυχῶς τὸ γεγονός τοῦτο οὐδὲως ἀποδεικνύεται.

Συμπερὶνων λέγω, ὅτι ἡ Σφίγγ αὕτη δὲν εὔρειν ἔτι τὸν Οἰδίποδα αὐτῆς.

(Ἐκ τοῦ Bulletin de Correspondance hellénique τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1881.)

Κ. Παπαρῆγόπουλος

ΤΗΣ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΠΑΩΝΙΑΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΡΕΙΣ

Πᾶσα ἡ μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος καὶ Νέστου ποταμοῦ πρὸς νότον ἐκτεινομένη χώρα, ἐκπαλαι οἰκουμένη ὑπὸ διαφόρων βαρβάρων Θρακικῶν φύλων ἐκαλεῖτο Ἰδωνίς, Ἰδωνική καὶ χώρα τῶν Ἰδωνῶν, οἵτινες πρότερον οἰκοῦντες ἐν Μυγδονίᾳ καὶ ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν πρώτων βασιλέων τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Τημενιδῶν, ἐγκατεστάθησαν ἐνταῦθα.² Ταύτης δὲ, ἀρχῆθεν μὲν Θρακικῆς οὔσης, ὑπὸ δὲ τοῦ Φιλίππου προσαρτηθείσης εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος, διέκρινον οἱ ἀρχαῖοι δύο μέρη ἰδιαιτέρως φέροντα ὄνομα, τὴν Πιερίην ἢ ὀρθότερον Νέαν Πιερίην, ἐκτεινομένην εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο λαβοῦσαν ἐκ τῶν Πιέρων, οἵτινες, ὡς οἱ Ἰδωνοὶ ἐκ τῆς Μυγδονίας ἐξελαθέντες ἐκ τῆς ἀρχικῆς Πιερίδος τοῦ Θερμακικοῦ κόλπου ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, κατέφυγον εἰς τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τὴν Φυλλίδην ἐκτεινομένην μεταξὺ τῆς Κερκινίτιδος λίμνης, τοῦ

¹ Deutsche Literaturzeitung, 1880, N. 6, σ. 106 p. ἐπ.

² Ἡ πρὸς τῶν ἐπιτομῶν τοῦ Στράβωνος (ἀποσπ. 11) διακρίσις Ἰδωνῶν καὶ Ἰδωνῶν ἔλογος φαίνεται μοι καὶ δικαίως ὡς τοιαύτη κατακρίνεται ὑπὸ τοῦ Ἀβελίου (Maked., p. 68), καὶ Ταφελίου (Fragm. Strab. p. 10).

Παγγαίου ὄρους καὶ τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ,¹ καὶ οὕτω κληθεῖται κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐκ τῆς Φυλλίδος, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης, ἣν εἰς γάμον ἔλαβε μετὰ τῆς χώρας Ἀλάμης ὁ τοῦ Θησέως υἱός, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἀκαλούθως κατέλιπεν αὐτὴν ἀπίστως, κραιμασθεῖσα αὕτη εἰς τὰς Ἐννέα Ὀδοὺς, κατηράσθη τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπειτα συνέβη ἢ πολλαπλῆ συμφορὰ αὐτοῖς.² Πόλεις δὲ ἀνήκουσαι τῇ Ἰδωνίδι ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αἱ ἀκόλουθοι, αἱ Ἐννέα Ὀδοὶ, οὕτω κληθεῖσαι κατ' ἀρχαίαν ἐκ τῶν ἐννέα ὁδῶν, αἵτινες ἐκ διαφόρων πόλεων ἐρχόμενοι συνεκεντροῦντο καὶ διεστυροῦντο ἐν αὐτῇ, εἶτα δὲ τῷ 437 π. Χ. κατακλιθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, δις πρότερον ἀποκρουσθέντων καὶ ἀποικισθεῖσαι μετωνομάσθη Ἀμφίπολις ὡς περιβαλλομένη ἐκ δύο βαρβάρων τοῦ Στρυμόνος καὶ περιτεταγισμένη ἢ Κρηνίδες, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἀφρονίης τῶν ἐν αὐτῇ ἀναβλύζόντων πηγῶν ὑδάτων καὶ Φίλιπποι μετωνομασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ὀχυρώσαντες καὶ κατακοσμήσαντες αὐτὴν, φημιζομένην διὰ τὰ πλούσια μέταλλα τοῦ χρυσοῦ ἢ Ἀρχεῖτος καίμενη μεταξὺ τοῦ Ἀγγίτου καὶ Νέστου ποταμοῦ, ἐνθα νῦν καίτοι ἡ πόλις Ἀρχεῖτος πρὸς Β. τῶν Φιλιππίων ἢ Μύρκινος καίμενη ἐν τῇ ΝΑ γωνίᾳ τῆς Κερκινίτιδος λίμνης καὶ ἐπίσημος διὰ τὰ περὶ τοῦ Ἰστικίου καὶ Ἀρισταγόρου στορούμενα ἢ δευτέρω καὶ ἐπισημοτέρω τῆς προηγουμένης Ἀρχεῖτος καίμενη πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἀγγίτου, ἐνθα νῦν καίτοι χωρίον τι, γνωστὴ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὴν καταστραφὴν δεκακισχιλίων Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Ἰδωνῶν τῷ 466 π. Χ. ὁ Φάγγης καίμενη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πιόνος καὶ ἀρχῆθεν μὲν ὑπὸ τῶν Ἰδωνῶν οἰκουμένη, εἶτα δὲ ὑπὸ τῶν Πιέρων κατακλιθεῖσα ἢ Ἀπολλωνία καίμενη ἐν τῇ παραλίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἡ Γαληψός, Οἰούμη, Δάτον, Νεάπολις, Πέργαμος καὶ Πίστυρος καίμενοι ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου καὶ φημιζόμενοι διὰ τὴν θέσιν, εὐφορίαν, καὶ ἀφρονίαν τῶν μετᾶλλων.³

Γοιζύτη μὲν οὖν ἦν τὸ πάλαι ἡ Ἰδωνίς καὶ τοσαύτως εἶχε πόλεις ἤτοι χώρα χρυσοῦχος καὶ χρυσοφόρος, εὐπολίς τε καὶ πολῦπολις ἦν καὶ ἔνεκεν τῶν πολλῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων κατέστη τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν Θρακῶν καὶ Περσῶν βασιλέων, μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, Λακεδαιμονίων καὶ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας μετρητοῦ ὁ Φίλιππος προ-

¹ Ἐνταῦθα παρατηρῶ ὅτι ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας μνημονεύει τῆς χώρας (713) «Ἡ δὲ γῆ αὕτη ἢ περὶ τὸ Πάγγαιον οὖρον καλεῖται Φυλλίς, κατατείνουσα τὰ μὲν πρὸς ἑσπέρην ἐπὶ ποταμὸν Ἀγγίτην ἐκδιδόντα εἰς τὸν Στρυμόνα, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν τείνουσα πρὸς αὐτὸν τὸν Στρυμόνα» ἐσφαλμένως εἴησι τὸν μὲν Ἀγγίτην πρὸς δυσμᾶς, τὸν δὲ Στρυμόνα πρὸς ἀνατολὰς, ἐνῆ ἀμφότεροι οἱ ποταμοὶ διετρησθῆναι καὶ νῦν ἔτι τὰ ὀνόματα Στρυμόνα καὶ Ἀγγίτα πᾶν τοῦναντίον μαρτυροῦσι. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀπάτην περιέπεσε καὶ Μόλλερος (Maked. p. 7) ὡς ἀλλαχού ἀποδείξω.

² Περὶ τῶν μυθευομένων Τεσσ. εἰς Λυκόφρ. Κασσ. στ. 495 Ὑγιν. μυθ. 50, 243.

³ Ovid. Heroid. 2, Justin. 2, 6. Σχολ. Ἀισχιν. σ. 754. Boehmerku Forsch. p. 107.

σῆρτησεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ γίλις τέλκνται ἐπορίζετο κατ' ἔτος ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ δικτέμνοντος τὴν χώραν Παγγαίου ὄρους. Ἐν ταύτῃ τῇ χώρῃ ἐπὶ πολὺ χρόνον γενναίως καὶ ἀπεγνωσμένως ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰδωνῶν Πιττακὸς καὶ ὁ ἀνδρείος Βόγνης, ὅς ἔνα μὴ περιπέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν πρῶτον μὲν σφάζας τὰ τέκνα, τὴν γυναῖκα, τὰς παλλακὰς καὶ τοὺς οἰκέτας ἔρριψεν εἰς τὴν πυράν, εἶτα δὲ διασκορπίσας εἰς τὸν Στρυμόνα τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐρρίφθη καὶ αὐτὸς εἰς αὐτήν. Ἐνταῦθα ἐγεννήθησαν καὶ πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες, φιλόσοφοι, ἱστορικοὶ καὶ καλλιτέχναι οἷον Ζώϊλος ὁ Ὀμηρομάστιξ ἐπικληθεὶς, Φίλιππος ὁ Ἀμφιπολίτης, Δημήτριος ὁ φιλόσοφος φίλος τοῦ Πλάτωνος, Ἐρμιαγόρας ὁ Στωϊκὸς, Δάμιππος ὁ Πυθαγόρειος, Πυθαγόρας ὁ τοῦ Ἀπολλοδώρου ἀδελφός καὶ Πάμφιλος ὁ περιώνυμος ζωγράφος καὶ διδάσκαλος τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ Πικασίου, πολλὰ καὶ διάφορα φιλοπονήσαντες συγγράμματα. Ἐνταῦθα γενομένης τῆς μεταξὺ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου μάχης κατελύθη ἡ ῥωμαϊκὴ δημοκρατία καὶ ἐξέπνευσεν ἡ ἐλευθερία τῆς Ῥώμης, ἐνταῦθα τέλος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τῷ 53 μ. Χ. ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν πρώτην συνέστησε χριστιανικὴν κοινότητα, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀκαλοῦθως ἔγραψε καὶ τὴν γνωστὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν.

Νῦν δὲ ἐρημικὴ, βρβηρότης καὶ τυραννικὴ βασιλεύει ἐν αὐτῇ, οἰκουμένη κατὰ κώμας καὶ χωρὶς ὑπὸ δικαίων βρβάρων φύλων. Διότι τῶν πολυαρίθμων ἀρχαίων πόλεων δύο μόνον νέαι πόλεις ὑπάρχουσιν, ἡ Καβάλλα παρὰ τὴν ἐμπορικὴν πόλιν κειμένη πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Νεαπόλεως καὶ ἡ Δράμα μεσάγειος ἐν τῇ θέσει τῆς μικρᾶς καὶ ἀσήμεου Δραβήσκου. Κωμοπόλεις δὲ ἐπιστημότεραί εἰσι τὸ Ἀλιστράτιον κείμενον πρὸς δυσμὰς καὶ οὐ μακρὸν ἀπέχον τῆς Δράμας καὶ τὸ Προβίον κείμενον ἐν τῇ μεσογειῷ πρὸς δυσμὰς παρὰ τὸ Ἀλιστράτιον καὶ ἡ Δράμα ἐκατέρωθεν δύο ὥρας ἀπέχουσαι τῆς Καβάλλης καὶ πιθανώτατα ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Περγάμου κειμένη· κώμα δὲ ἡ Ἐλευθερούπολις τικῶν Ἐλευθεράδων ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλουμένη ΝΔ τῆς Καβάλλης κειμένη ἐν τῇ παραλίᾳ καὶ τὸ Δοξάτον πρὸς βορρᾶν τῶν Φιλιππῶν καὶ πρὸς νότον τῆς Δράμας ἐπὶ τινος παραποτάμου τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ, καλουμένου Κουρου-Δερέ, ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Ἐλευθερουπόλεως, (Ξηροποτάμου) κείμενον. Ἡ κώμη αὕτη ἔχουσα πικρὴν ἀγρονομίαν, δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἑλληνικὸν καὶ φιλεκαπιδευτικὸν σύλλογον ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν σπουδαιοτέρη πασῶν τῶν λοιπῶν κωμῶν καὶ τῶν μνημονευθεισῶν ἔτι κωμοπόλεων ἐστίν.¹ Διότι οἱ φιλόμουσοι τῶν κατὰ τὴν αὐτῆς, ὑπὸ ζήλου διαπύρου πρὸς συλλογὴν ἀρχαίων μνημείων

¹ Περὶ τούτων ἰδίᾳ καὶ ἐν γένει περὶ τῆς Ἰδωνίδος ἴδε «Περὶ ἡγήσεων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατῶν Δράμας, Ζίχνης καὶ Ἐλευθερουπόλεως ὑπὸ Ν. Γ. Φιλιππίδου», ἐν «Παρνασσῶ» τόμ. Α', σελ. 123. Σημ. Ἐπ.

φλεγόμενοι, συνέστησαν ἰδιαιτέρον σύλλογον, ὀνομάσαντες αὐτὸν ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρίαν» ἀσχολουμένην εἰς τὴν συλλογὴν λέξεων ἀρχαίων, ῥασισεων, παροιμιῶν, ἀσμάτων, νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν, ὧν τινες πεμφθέντα μοι ἐδημοσίευσαν ἐν τῷ περιοδικῷ «Παρνασσῶς». Ἐνεκα δὲ τῶν φιλαρχαίων τούτων αἰσθημάτων τῆς Ἐταιρίας δικαίως τὸ ἀρχαιολογικὸν καὶ φιλολογικὸν τμήμα τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν συγκροτηθέντος ἐνταῦθα Συνεδρίου τῶν ἑλληνικῶν συλλόγων ἀπένευμε τὸν πρῶτον ἔπαινον τῇ εἰρημένῃ ἐταιρίᾳ ἕνα ἐισχύση καὶ ἐμψυχώσῃ τὴν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου προθυμίαν αὐτῆς καὶ προκαλέσῃ καὶ ἄλλους συλλόγους εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἐν Δοξάτῳ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας. Ταύτης τοίνυν τῆς μικρᾶς καὶ ἀρτισυστάτου ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, ὡς δάσεώς τινος ἐν μέσῳ τῆς ἐρημίας καὶ βρβηρότητος ἰδρυθείσης, ἐπισυνάπτω τρεῖς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς, ἀρτίως πεμφθείσας μοι πρὸς δημοσίευσιν.

Α'.

ΒΑΣΙΛΕΑΣ ΒΙΘΥΟΞΜΟΣ
ΙΔΩΝΙΩ ΒΑΣΙΛΕΟΥ
ΤΩ ΙΔΙΩ ΥΙΩ ΤΕΛΕΥΤΗΣΑΝΤΙ
ΕΤΩΝ ΙΗ ΚΑΙ ΞΟΥΣΑ ΞΥΜΒΙΩ
ΙΔΙΑ ΖΩΝ ΕΠΟΙΗΣΑ
ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΝ.

Β'.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΩΤΗΡΙΧΟΥ
ΙΝΙΟΣ ΕΤΩΝ
Κ' ΕΝΘΑΔΕ
ΚΕΙΤΑΙ ΞΩΤΗ
Ρ] . ΙΧΟΣ ΤΩ
ΑΔΕΛΦΩ

Γ'.

Τ. Φ. ΛΕΡΜ
ΜΝΕΙΑΣ ΧΑ
ΦΙΛΟΥΣ ΞΥ
ΤΑΣ ΤΗΚ
ΚΕΝΕΥΝ

Περὶ δὲ τοῦ τύπου τῆς εὐρέσεως ὀλίγας μόνον λέξεις σημειοῦ ἢ ἐταιροῦς τός δε ἄρα τῶν ἀνωτέρω ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν, ἀντιγραφεισῶν ἀπὸ λίθων, ἢ μὲν πρώτη εὐρέθη ἐν τινι ὀθωμανικῷ χωρίῳ, ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Φιλίππων κειμένῳ καὶ κελουμένῳ Ψαχτσῆ. Ἡ δὲ ἄλλη ἐντετοιχι- σμένη εὐρέθη ἐν τινι τουρκικῷ σοφῆ παρὰ τὴν δεξιὴν θύραν τῆς ἀπὸ Δράμας εἰς Καβάλλαν ἀγούσης. Εἶνε δὲ ἐπιγεγραμμέναι γράμμασι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ λίθων σκληρῶν τετραγώνων». Περὶ δὲ τῆς τρίτης οὐδὲν λέ- γεται.

Μ. Γ. Δήμιτσας

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἀριστοτέλης, ὁ μέγιστος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, ὁ περιλαβὼν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ διανοίᾳ ἀπάσας τὰς περὶ τῶν ὄντων γνώσεις, ὁ συνα- γαγῶν ἐπιμελῶς τὴν ἀπανταχοῦ διασπαρμένην τοῦ ἐπιστητοῦ ὕλην καὶ συναρθρώσας αὐτὴν τεχνηέντως καὶ ἀναγαγὼν αὐτὴν εἰς σύστημα ἰδανι- κὸν περιεκλλέστατον καὶ ὁκαυμασιώτατον, ὁ μετ' ἀξιοθχυμάστου βαθυνοίης περὶ κολουθήσας τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας καὶ μετὰ μεγίστης δξυνοίης ἀ- νκλύσας καὶ ἀνακτεμὼν ἀπαντα τὰ ζητήματα μικρὰ καὶ μεγάλα, ὁ τὸ φι- λοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν γνώσεων ἐποικοδομήσας, ὁ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ αὐτοῦ ἐρευνῇ τὴν ἀντίθετον τῷ Πλάτωνι ὁδὸν ἀκο- λουθήσας, ἀρξάμενος οὐχὶ ἐκ τῶν ἰδεῶν πρὸς τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων πρὸς τὰς ἰδέας, ὁ πατήρ καὶ τελειωτὴς τῆς λογικῆς ἐπιστή- μης καὶ ἔνδοξος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου παιδαγωγός, ἐν τῷ κύκλῳ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν περιέλαβεν ὡς καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, ὁ δαι- μόνιος Πλάτων,¹ καὶ τὸ περὶ παιδείας ζήτημα. Διογένης ὁ Λαέρτιος μνη- μονεύει ἴδιον περὶ παιδείας σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ σύγγραμμα ὅμως τοῦτο ὡς καὶ ὁ προτρεπτικός, ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν Λαερτίου μνημο- νευόμενος,² εἰς τὸν αὐτὸν δὲ ἴσως παιδαγωγικὸν κύκλον ὑπαγόμενος, δυστυ- χῶς δὲν περιήλθον μέχρις ἡμῶν ὅπως καὶ ἄλλα ἔξοχα τοῦ αὐτοῦ φιλοσό- φου πονήματα ἐξηφάνισθησαν κακῇ μοίρᾳ ὑπὸ τοῦ πικρατάτου χρόνου. Ἐκ τῶν νῦν ὅμως σωζομένων συγγραμμάτων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν *Πολιτικῶν* καὶ *Ἠθικῶν Νικομαχείων* θέλομεν περιρῶθῆ νὰ καταδείξωμεν διὰ βραχέων τὰς θεμελιώδεις περὶ παιδείας ἀρχὰς καὶ καθόλου τὸ παιδαγωγικὸν σύ-στημα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπερ στηρίζεται ἐπὶ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καθόλου καὶ τῆς πολιτείας ἰδίως.

¹ Περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος ἐγράψαμεν ἴδιαν πραγματείαν ἐν τῇ ὁμωνύμῳ περιοδικῇ τόμ. Δ', σελ. 33

² Διογ. Λαερτ. ὅ, 12.

Α'.) Περὶ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος, τὸ αἰσθητικώτατον πάντων τῶν ζώων,¹ διακρίνεται αὐ- τῶν κατ' Ἀριστοτέλη οὐ μόνον κατὰ τοῦτο ὅτι αὐτὸς μὲν κέκτηται λογικόν, ἐκεῖνα δὲ δουλεύουσι ταῖς ἐκκενῶν ὀρμηταῖς.² αὐτὸς μετείληφεν ἀνα- μνήσεως, ἐκεῖνων δὲ μόνον τινὰ ἐκοινωνήσαν μνήμης τινός.³ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸδε, ὅτι αὐτὸς μόνος ἔτυχε γλώσσης, ἥτοι λόγου προφορικῶ, πρὸς δήλωσιν τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ βλαβεροῦ, αὐτὸς μόνος ἔχει συναίσθη- σιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, καὶ μόνος αὐ- τὸς δύναται νὰ ἐκφράσῃ δι' ἐνάρθρου φωνῆς πάντα τὰ ἠθικὰ ἐκεῖνα στοι- χεῖα, ὧν κοινωνοῦντες ἀπεκτιζόμεν οἰκίαν καὶ πόλιν.⁴ Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις, φύσει πρώτη οὔσα καὶ τέλος πρῶτων τῶν κοινωνιῶν, εἶναι αὐταρκεστάτη πρὸς τὸ εὖ εἶναι,⁵ ἔπεται ὅτι καὶ «ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον» εἶναι, ἥτοι φύσει προώριετα νὰ συζῆ καὶ εὐδαιμονῆ μετὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων,⁶ ἀδ δὲ ἀπολις διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην ἥτοι φαῦλός ἐστιν ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος,⁷ ἢ ἀδ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μὴθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐδὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός.⁸

Β'.) Περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ὁ ὑψιστος σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κεῖται κατ' Ἀριστοτέλη ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ,⁹ ἥτις, οὐδενὸς ἐνδεῆς οὔσα, ἀλλ' αὐτάρκειας καὶ μόνον δι' ἑαυ-

¹ Περὶ ζώων μορίων βιβλ. 2, κεφ. 17.

² «Οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ, λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει» (Πολιτ. 1, 2 σ. 1253.). Καὶ «τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ» (Αὐτ. 1, 5.).

³ «Μνήμης μὲν καὶ διδαχῆς πολλὰ (τῶν ζώων) κοινωνεῖ, ἀναμνήσκεσθαι δὲ οὐδὲν ἄλλο δύναται πλὴν ἄ.θ.ρ.ω.π.ο.ς» (Περὶ ζώων ἱστορ. 1, 1. Πρὸβλ. καὶ περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως 2.)

⁴ «Ἡ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, εἰὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρ- χει ζώοις· μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθεν ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος καὶ ταῦτα σημαίνει ἀλλήλοισι· ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερὸν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον. Τοῦτο γὰρ πρὸς τ' ἄλλα ζῷα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλ- λων αἰσθησιν ἔχειν· ἢ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν» (Πολιτ. 1, 2, σ. 1253.)

⁵ Οἰκονομικῶν 1, 1.

⁶ «Φύσει μὲν οὖν ἡ ὀρμὴ ἐν πάσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν» (Πολιτ. 1, 2.)

⁷ Αὐτόθι.

⁸ Αὐτόθι.

⁹ Ἠθικ. Νικομ. 1, 2 καὶ ὅ ἐκδ. Imm. Bekkeri.

τὴν καὶ οὐχὶ χάριν ἄλλου τινὸς ἐπιζητούμενη,¹ ἀποβίνει τέλειον τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθόν, οὐπερ οὗτος, ὡς ζῶον πολιτικόν, ἐπιθυμεῖ νὰ κοινωνῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.² Εἶναι δὲ εὐδαιμονία, κατ' Ἀριστοτέλην, ἐνέργεια τῆς ψυχῆς κατ' ἀρετὴν τελείαν,³ ὡς τοιαύτη δὲ φέρει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῇ.⁴ Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ ἀπκρτίζοντα τὴν εὐδαιμονίαν στοιχεῖα εἶναι δύο, ἥτοι τελεία ἀρετὴ καὶ ἀληθὴς ἡδονή· τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐσωτερικῶς στενότατα συγγενέουσι πρὸς ἀλλήλα. *Εὐδαιμονία ἄρα κατ' Ἀριστοτέλην* μόνον ἐκείνος εἶναι, ὅστις, κατ' ἀρετὴν πράττων, τὴν ἀληθεστάτην συνκισθάνεται ἡδονήν.⁵ Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν συντρέγουσι καὶ τινὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ· ταῦτα ὅμως δὲν εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, οὐδὲ ποιεῖ κωκοδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν πράττοντα ἢ ἔλλειψις αὐτῶν.⁶

Ἀρετὴν δὲ λέγων ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ οὐχὶ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς.⁷ Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχὴ συνίσταται ἐκ δύο μερῶν, γνωστικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ, «ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὐτὸ, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὐτὸ, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον»,⁸ ἔπεται ὅτι καὶ αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι δύο εἰδῶν, ἥτοι *διανοητικαὶ καὶ ἠθικαί*.⁹ Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς ἢ ὁ λόγος εἶναι θεῖόν τι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἥτοι τὸ ἰδίως αὐτὸν ἐξάνθρωπίζον καὶ ἀποθεοῦν, ἔπεται ὅτι αἱ *διανοητικαὶ ἀρεταὶ* εἶναι πολλῶν ὑψηλότεραι καὶ εὐγενέστεραι τῶν ἠθικῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συναγεται ὅτι καὶ ἡ *εὐδαιμονία* κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι οὐχὶ σωματικὴ, ἀλλὰ ψυχικὴ, καὶ ὅτι ἡ *τελεία εὐδαιμονία* κεῖται ἐν τῇ ὑψηλοτέρῃ τῆς ψυχῆς ἐνεργείᾳ, ἥτοι ἐν ταῖς *διανοητικαῖς ἀρεταῖς*.¹⁰ Ἐκ τῶν διττῶν ἀρετῶν ἢ

μὲν *διανοητικὴ* τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν, διὰπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ *ἠθικὴ* ἐξ ἔθους περιγιγνεται, ὅθεν καὶ τὸ ἔθνος ἔσχηκεν μικρὸν πικρεγκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους.¹ Ἐντεῦθεν γίνεται φανερόν ὅτι οὐδεμίαν τῶν ἀρετῶν οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγνεται ἡμῖν· ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ φύσεως ἐπλάσθησαν πρὸς πικροδοχίαν αὐτῶν, τελειούμενοι διὰ τοῦ ἔθους.² Ἐὰν λοιπὸν ἀρετὴ ἦναι λογικὴ τις καὶ δι' ἀσκήσεως ἐνισχυομένη ἐνέργεια, μὴ ἀπέχουσα εἰς τὴν φύσιν ἡμῶν, ἔπεται ὅτι τρεῖς ὅροι ἀπαιτοῦνται ὅπως γίνωμεν ἀγαθοὶ ἀνθρώποι, ἥτοι φύσις, ἔθος, ἢ ἔξις καὶ διδασχὴ ἢ λόγος.³ Ἡ τριπλῆ αὕτη συνδρομὴ συνδέει καὶ πρὸς ἄσκα ὅ, τε Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι ἀπαιτοῦσι πρὸς πλήρωσιν οἰκισθῆποτε πράξεως.⁴ Οἱ τρεῖς οὗτοι ὅροι καὶ ἰδίως ἡ ἔξις καὶ ἡ διδασχὴ (διότι ἡ φύσις οὐκ ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν) ἀποτελεῖ τὴν *παιδείαν*.⁵

Γ'.) Περὶ παιδείας καθόλου.

Ἡ *παιδεία* κατ' Ἀριστοτέλην ἔχει μὲν ρίζας πικρὰς, φέρει ὅμως καρπὸς γλυκεῖς. Αὕτη ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κόσμος, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγή· ὁ δὲ ἔχων ταύτην διαφέρει τοῦ μὴ ἔχοντος ὅσῳ ὁ ζῶν τοῦ τεθνηκότος.⁶ Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ πολιτείᾳ προώρισται νὰ ζῆσιν καὶ ζῆ, καὶ μόνον ἐν αὐτῇ δύναται νὰ τύχῃ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, τὸ αὐτὸ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐπιδιώκων, διὰ τοῦτο καθήκον τῆς πολιτείας εἶναι νὰ μορφώσῃ ἀγαθοὺς πολίτας, πρέχουσα εἰς πάντας τὴν αὐτὴν μὲν παιδεῖαν, συνδέουσαν ὅμως πρὸς τὸν ἑαυτῆς χαρακτῆρα.⁷ Ἐκ τῆς τοιαύτης παιδείας αποκλείει ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς δούλους, θεωρῶν αὐτοὺς ἐστερημένους ἐλευθέρως προκίρσεως, ἀπκρτικότητος οὔσης πρὸς ἀρετὴν καὶ τῆς τοῦ βουλευέσθαι δυνάμεως.⁸ Περὶ δὲ τῆς παιδεύσεως τοῦ θήλειου

1 Ἡ0. Νικ. 2, 4.

2 «Οὔτε ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δεῖξασθαι αὐτάς, τελειούμεναις δὲ διὰ τοῦ ἔθους» (Αὐτ. 2, 4.)

3 «Υἱνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται οἱ μὲν φύσει, οἱ δὲ ἔθει, οἱ δὲ διδασχῇ· τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τινος θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδασχὴ μὴ ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύει ἀλλὰ δὲρ προδειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν κτλ. (Ἡ0. Νικ. 10, 40.) Πρβλ. καὶ Πολιτ. 4, (7), 13.

4 Ποιητ. 1. Μετὰ τὰ φυσ. 8, 5. Πλάτ. Φαῖδρ. 269—Πλούτ. περὶ παιδ. ἀγ.

5 «Τὰ μὲν γὰρ ἐπιζόμενοι μαυθάνουσι, τὰ δ' ἀκούοντες» (Πολιτ. 4 (7) 13.)

6 Διογ. Λαερτ. 5, 17—19.

7 «Ἐπεὶ δ' ἐν τῷ τέλος τῆ πόλει πάσῃ, φανερόν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν καὶ μὴ κατ' ἰδίαν» (Πολ. 5, (8), 4.)

8 «Ὁ μὲν γὰρ δοῦλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν» (Αὐτ. 1, 13.) Πρβλ. καὶ 1, 4.

1 «Ἄξιον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' αὐτὰς ἀρετῶν τινὰ θετέον καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεῆς ἢ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης (Αὐτόθι 10, 6.)». Καὶ «ταύτην (τὴν εὐδαιμονίαν) αἰρούμεθα αἰεὶ δι' ἑαυτὴν καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο» (Αὐτόθι 1, 5.)

2 «Τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθόν, αὐταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὐταρκες λέγομεν οὐκ αὐτῶν μόνων τῶν ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις καὶ γυναικί καὶ ὅλως τοῖς φίλοις καὶ πολίταις» (Αὐτ. 1, 5, καὶ 9, 9.)

3 Ἡθικ. Νικ. 1, 13. — «Διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὐ ζήσομεν· τὸ δὲ γε εὐ ζῆν καὶ εὐ πράττειν αὐθὲν ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν· τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ εὐ ζῆν ἔστι, τὸ δ' εὐ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν» (Ἡ0. μεγ. 4.)

4 Ἡθικ. Νικομ. 1, 8.

5 Ἡθικ. Νικ. 10, 6.

6 Ἡθικ. Νικ. 7, 14. 10, 10. Πολιτ. 4 (ἢ 7), 13 σ. 1332. 5 (8), 2. Ἡτορ. 1, 5.

7 Ἡθικ. Νικ. 1, 13. — 8 Πολιτ. 4 (7), 14, σ. 1333.

9 Ἡ0. Νικ. 1, 13.

10 «Ἐἰδ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὐλογον κατὰ τὴν κρατίστην. αὕτη δ' εἶη τοῦ ἀρίστου· εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἀρχειν καὶ ἡγεῖσθαι καὶ ἐννοίαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θεῶν· εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτὸ, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θεϊότατον, ἢ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἶη ἢ ἡ τελεία εὐδαιμονία· ὅτι δ' ἔστι θεωρητικὴ, εἴρηται» (Αὐτ. 10, 7. Πρβλ. καὶ 10, 8.)

γένους, εἰς ὃ ἀποδίδει μὲν τὴν ὑπάρχοντα τοῦ βουλευτικοῦ, θεωρεῖ ὅμως αὐτὸ ἀκυρον,¹ οὐδένα λόγον ποιεῖται ὁ Ἀριστοτέλης, ἀρκεῖται δὲ μόνον νὰ κα-
ταδείξῃ τὰς ἀρετὰς, αἵτινες πρέπει νὰ κοσμῶσι τὴν γυναικα, ἥτοι σώμα-
τος μὲν κάλλος καὶ μέγεθος, ψυχῆς δὲ σωφροσύνην καὶ φιλεργίαν ἀνευ
ἀνελευθερίας.² Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῶν σπουδαιοτάτων πρὸς παιδείαν στοιχείων
εἶναι τὸ ἔθος ἢ ἡ ἔξις, ἔπεται ὅτι ἀνόμοις δεῖ τετάχθαι, κατ' Ἀριστο-
τέλην, τὴν τροφήν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, οὐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γε-
νόμενα.³ Ὁ νομοθέτης, ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ σωματικὸς βίος τοῦ ἀνθρώ-
που ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ ψυχικοῦ καὶ ἐκ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τὸ ἄρε-
τικόν (ἥτοι τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς) ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ γνωστικοῦ
(ἥτοι τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς), πρέπει νὰ κανονίσῃ καὶ διατάξῃ πρῶ-
τον μὲν τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος, εἶτα δὲ τὰ ἀφορῶντα
τὴν βύθμισιν τῆς ἄρετικῆς δυνάμεως, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν διαμόρφωσιν τοῦ
γνωστικοῦ, ἥτοι τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὅστις κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι
τέλος τῆς ἀνθρωπίνης γύσεως.⁴ Οἱ παιδευόμενοι νέοι τρία τινὰ κατ' Ἀρι-
στοτέλην ὀφείλουσι νὰ μάθωσιν, ἥτοι 1) τὰ ἀναγκαῖα ἐκ τῶν πρὸς τὸν βίον
χρησίων (ἀποκλειομένων τῶν βρυνάσων ἔργων, τῶν πρὸς τὰς χρήσεις
καὶ τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς ἀχρηστον ἀπεργαζομένων τῶν σώμα τῶν ἐλευ-
θέρων ἢ τὴν ψυχὴν ἢ τὴν δίκνοικον), 2) τὰ ἄγιστα πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀρε-
τήν, καὶ 3) τὰ πέραν τούτων, ταυτέστι τὰ ὑπηρετοῦντα εἰς τὰς ὑψίστας
θεωρητικὰς σπουδὰς ἢ συντελοῦντα εἰς ἀσκήσιν τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν.⁵

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τρεῖς κυρίως περιόδους τῆς παιδείας, ὧν ἐκάστη
περιλαμβάνει χρονικὸν διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν· ἥτοι τὴν ἀπὸ τῆς γεννήσεως
τοῦ τέκνου μέχρι τοῦ 7 ἔτους, τὴν ἀπὸ τοῦ 7 μέχρι τοῦ 14, ἥτοι μέχρι
τῆς ἠθικῆς ἡλικίας, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ 14 μέχρι τοῦ 21. Καὶ μέχρι μὲν
τοῦ 7 ἔτους οἱ παῖδες κατ' Ἀριστοτέλην δὲν πρέπει νὰ μανθάνωσιν εἰμὴ
μόνον νὰ βλέπωσι καὶ ν' ἀκούωσι⁶ ἀπὸ τοῦ 7 μέχρι τοῦ 14 πρέπει νὰ
μανθάνωσι καὶ νὰ γυμνάζωνται ἐν ταῖς εὐκολωτέροις ἀσκήσεσιν,⁷ ἀπὸ δὲ
τοῦ 14 μέχρι μὲν τοῦ 17, ἥτοι ἐπὶ τρία ἔτη, νὰ παιδεύωνται μόνον ἐν τῇ

1 Πολιτ. 4, 13, 5.

2 Ῥητορ. 4, 6.

3 Ἠθ. Νικ. 40, 10.

4 «Ὅσπερ δὲ τὸ σῶμα πρότερον τῆ γενέσει τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ ἄλογον τοῦ λό-
γον ἔχοντος· φανερόν δὲ καὶ τοῦτο· θυμὸς γὰρ καὶ βούλησις, ἔτι δὲ ἐπιθυμία καὶ γενομέ-
νοισι εὐδὸς ὑπάρχει τοῖς παιδαῖσι, ὁ δὲ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς προοῦσιν ἐγγίγνεσθαι πέ-
φυκε· διὸ πρῶτον μὲν τοῦ σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι προτέραν ἢ τὴν τῆς
ψυχῆς, ἔπειτα τὴν τῆς ὀρέξεως, ἕνεκα μὲν τοῦ νοῦ τὴν τῆς ὀρέξεως, τὴν δὲ τοῦ σώ-
ματος τῆς ψυχῆς» (Πολιτ. 4, (7), 15.)

5 Πολιτ. 5, 8, 2.

6 Πολιτ. 4, (7), 17.

7 Ἀὐτ. 5, (8), 4.

μουσικῇ καὶ νὰ τυγχάνωσιν ἐπιστημονικῆς παιδείσεως· ἀπὸ δὲ τοῦ 17
μέχρι τοῦ 21 ἔτους νὰ καθυποβλήωνται εἰς τρυφεράς ἀσκήσεις καὶ εἰς
ὠρισμένην δίκνοικον, συντελοῦσιν ἔνθεν μὲν εἰς περιτολὴν τῆς γενετησίου
ὀρμῆς, ἔνθεν δὲ εἰς πρόσκτησιν πολεμικῆς δεξιότητος καὶ σωματικῆς καρ-
τερίας. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἀπαγορεύει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν σύγχρονον ἀσκη-
σιν τῆς τε δίκνοικος καὶ τοῦ σώματος, ὡς παρκαλύοντος τοῦ μὲν τὴν τοῦ
ἐτέρου αὐξήσιν.¹

Δ'.) Περὶ γάμου καὶ τεκνοποιίας.

Περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς τὸν λόγον ποιοῦμενος ὁ Ἀριστοτέλης ἀρκεῖται
ἀπὸ τῆς συνάψεως τοῦ γάμου, ὅν θεωρεῖ γινόμενον «οὐ μόνον τῆς τεκνο-
ποιίας χάριν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον» συντελούντων.² Εὐτυχεῖς γά-
μους καὶ παρκαλοῦσιν καλῶν παίδων θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς γινόμε-
νους ἐν κατὰλλήλῳ ἡλικίᾳ. Κατὰλληλον δὲ πρὸς γάμον ἡλικίαν θεωρεῖ
δικὰ μὲν τοὺς ἀνδρας τὸ 37 ἔτος, δικὰ δὲ τὰς γυναῖκας τὸ 18. Ἡ τῆς τε-
κνοποιίας λειτουργία πρέπει νὰ ἐξυκολουθῇ κατ' αὐτὸν ἀκμαζούσης τῆς
ἡλικίας, ἥτοι μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους, οὐχὶ δὲ περὶτέρω· «τὰ γὰρ
τῶν πρεσβυτέρων ἔχοντα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ γίνεται καὶ
τοῖς σώμασι καὶ ταῖς δίκνοικαις, τὰ δὲ τῶν γεγηρακότων ἀσθενῆ».³ Ὁ
Ἀριστοτέλης, προσδιορίζων τὴν σχέσιν μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀπο-
φάνεται ὅτι ἡ γυνὴ δὲν πρέπει νὰ κατέχη θέσιν δουρικὴν ὡς πρὸς τὸν
ἀνδρα. Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ πρέπει νὰ συμπληρῶσιν ἀλλήλους οὐ μόνον φυ-
σικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς. Τούτων ὁ μὲν προώριτται πρὸς τὴν ἔξω προμή-
θειαν, ἡ δὲ πρὸς τὴν ἔσω δίκνοικον.⁴ Εἰς τὸν ἀνδρα ὅμως ἀρμόζει ἢ ἐπὶ
τῆς οἰκογενεῖς ἡγεμονείᾳ· «τὸ γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώ-
τερον».⁵ Ὁ ἀνὴρ πρέπει νὰ φέρηται πρὸς τὴν γυναικα οὐχὶ δεσποτικῶς,
ἀλλ' ἀριστοκρατικῶς,⁶ διότι καὶ ἡ γυνὴ ἔχει θέλησίν τινα καὶ περ ἀσθε-
νεστέρων τῆς τοῦ ἀνδρός.

Αἱ ἐγκυμονοῦσαι γυναῖκες πρέπει νὰ μετακλιμαθῶσιν κατ' Ἀριστοτέλην
ισχυρῆς τροφῆς καὶ νὰ κινῶνται καθ' ἡμέραν, πορευόμεναι πρὸς τιμὴν τῶν
θεοτήτων ἐκείνων, αἵτινες ἐφορῶσι τὰ τῆς γεννήσεως. Πᾶσα πνευματικὴ
ἀσχολία πρέπει νὰ ἀπαγορεύηται εἰς τὰς ἐγκύους γυναῖκας ἕνεκα τῆς ἐπι-
βλαβῆς αὐτῆς ἐπὶ τὰ ἔμβρυα ἐπενεργείας.⁷ Ἡ μήτηρ ἔχει τοιαύτην σχέ-

1 Πολιτ. 5, (8) 4.

2 Ἠθ. Νικ. 8, 14.

3 Πολιτ. 4, (7), 16.

4 Πολιτ. 4, 2, 3, 4.

5 Ἀὐτ. 4, 12.

6 Ἠθ. Νικ. 8, 12.

7 Πολιτ. 4, (7) 17.

σιν ὡς πρὸς τὰ ἔμβρυα, οἶκν τὸ ἔδαφος πρὸς τὰ φυτὰ, ὡς δὲ τὸ ἔδαφος ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰ φυτὰ, οὕτω καὶ ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸ κυοφορούμενον.¹

Ὁ Ἀριστοτέλης, κανονίζων τὰ περὶ τῆν τῶν παιδῶν γέννησιν, ἀποφκί-
νεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τέκνων πρέπει νὰ ἦναι ὠρισμένος· τὰ δὲ πέραν
τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κυοφορούμενα πρέπει νὰ ὑφίστανται ἀμβλωσιν ἐν τῷ
μητρικῷ σώματι «πρὶν ἀίσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζωήν».² Ἡ σκληρὰ αὕτη
γνώμη τοῦ ἐξόχου φιλοσόφου, ἐπιτρέποντος τὴν τοῦ ἐμβρύου ἐξάμβλωσιν,
στηρίζεται μὲν ἐπὶ οικονομολογικῶν θεωριῶν, δικαιολογεῖται δὲ πως ἐκ
τῆς σφαλερᾶς αὐτοῦ παραδοχῆς ὅτι τὰ ἔμβρυα δὲν ἔχουσιν ἀίσθησιν καὶ
ζωήν. Ὡσαύτως σκληρὰ καὶ ἡ ἑτέρα τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου γνώμη, σπαρ-
τιατικῆς τρυχύτητος ἔζουσα, καὶ ἦν τὰ πεπηρωμένα βρέφη πρέπει ν' ἀπο-
κλείωνται τῆς τροφῆς, ὡς ἀχρηστὰ δῆθεν τῆς πολιτείας μέλη.³

Ε'.) Περὶ τῆς φύσεως τῶν παιδῶν.

Ὁ παῖς, ἐν ὅσῳ μένει ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ κεκλεισμένος,
ἔχει τὸν ἑαυτοῦ βίον ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ φυτοῦ.⁴ μετὰ δὲ τὴν γέννησιν
αὐτοῦ ἀρχοῦνται ἐμφανιζόμενα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἔχνη τῶν μελλουσῶν με-
γάλων δυνάμεων. Τὰ παιδία ὡς καὶ τὰ θηρία βέπουσι πρὸς τὸν ἄλυπον
βίον καὶ τὰς ἡδονάς.⁵ ἀμφότερα τὰ ζῶα ταῦτα ἐκουσίως μὲν ἐνεργοῦσιν,
ἀλλ' ἄνευ προαιρέσεως ἦτοι λόγου,⁶ διὸ οὐδὲ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν
ἐνάρετα, ἐπομένως καὶ εὐδαίμονα.⁷

Ἐν τῇ νεότητι ὁ ἄνθρωπος κατ' Ἀριστοτέλη μανθάνει εὐκολώτερον ἢ
ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἡλικίᾳ· διότι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ δὲν εἶναι εἰσέτι βεβα-
ρυμένον ἐκ πολλῶν ἐντυπώσεων· ἐννοεῖ ὅμως καλλίτερον ὁ ἄνθρωπος ἐν
τῇ πρεσβυτέρῃ ἡλικίᾳ, διότι ἐν ταύτῃ μάλιστα περὶ γίνεσθαι τὸ ὄργανον
τῆς ψυχῆς ἦτοι ὁ νοῦς.⁸

1 Αὐτ. 4, (7) 16.

2 Αὐτόθι.

3 «Περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γινόμενων ἔστω νόμος μηδὲν πεπηρωμένον
τρέφειν» (Πολιτ. 4 (7), 16).

4 «Τὰ γοῦν φυτὰ τοιαύτης τινὸς ἔοικε μετέχειν ζωῆς, ὡσπερ καὶ τὰ παιδία, καὶ
γὰρ ταῦτα κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γένεσιν πεφυκότα μὲν διατελεῖ, καθεύδοντα
δὲ τὸν πάντα χρόνον» (Ἠθ. Εὐδῆμ. 4, 5).

5 Ἠθικ. Νικομ. 7, 13.

6 «Τοῦ μὲν γὰρ ἐκουσίου καὶ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα ζῶα κοινωνεῖ· προαιρέσεως δὲ οὐ·
οὐ γὰρ κοινὸν ἢ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων» (Αὐτ. 3, 4.)

7 Αὐτόθι 1. 10.

8 «Διατὶ πρεσβύτεροι μὲν γινόμενοι μᾶλλον νοῦν ἔχομεν, νεώτεροι δὲ ὄντες ὁρᾶτον
μανθάνομεν;—ὁ νοῦς τῶν φύσει οὐκ εὐθὺς, ἀλλ' ἐπὶ γήρως ἡμῖν μάλιστα παραγίνεται
κτλ.» (Προβλ. 30, 5.)

Ὁ βίος τῶν παιδῶν εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὸ μέλλον, ὅπερ παρίστα-
ται εἰς αὐτοὺς πλῆρες ἐλπίδων, ἀντιθέτως πρὸς τὸν βίον τῶν πρεσβυτέρων,
τῶν στερουμένων τοιούτων ἐλπίδων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ εὐκίνητον καὶ
ἀνήτηχον τοῦ νεανικοῦ βίου καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς τῶν παιδῶν τερπνῆς ἐνα-
σχολήσεως.¹

Γ'.) Περὶ τῆς μεταξὺ παιδῶν καὶ γονέων σχέσεως.

Οἱ γονεῖς ἀγαπῶσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα ἢ ὡς ἑαυ-
τούς.² κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι· ἐπιπονιώτεραι γὰρ ἢ
γέννησις καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν.³ Οἱ γονεῖς, μεμνημένοι ὅτι τὰ τέ-
κνα εἶναι ποιήματα αὐτῶν, ἀγαπῶσι ταῦτα πλεῖότερον ἢ ὅσον ἀνταγα-
πῶνται παρ' αὐτῶν.⁴ «Ὅτι ἡ ἀγάπη τῶν γονέων εἶναι φυσικὴ καὶ οὐχὶ
ἰδιοτελεῆς ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου ὅτι αἱ μητέρες φιλοῦσι μὲν τὰ ἑαυτῶν
τέκνα, ἀντιφιλεῖσθαι δὲ οὐ ζητοῦσιν».⁵ Ὅπως δὲ πᾶσα ὑπερβολὴ ἀπο-
φευκτέα, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα πρέπει νὰ ἦναι
μεμετρημένη.⁶

Ἡ σχέσις μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνων ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς βασιλι-
κῆς κυβερνήσεως, καὶ ὅσον ὁ βασιλεὺς πρέπει νὰ φέρηται πρὸς τοὺς ὑπη-
κόους αὐτοῦ ὡς ὁ πατὴρ πρὸς τὰ ἑαυτοῦ τέκνα.⁷ Ἡ πατρικὴ ὁμῶς κυβέρ-
νησις ὑπερτερεῖ τῆς βασιλικῆς κατὰ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργετημάτων· διότι
ὁ πατὴρ εἶναι οὐ μόνον ὁ παροχεὺς τῆς ζωῆς, τοῦ πολυτιμοτάτου τῶν ἀ-
γαθῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ παιδαγωγὸς τοῦ παιδός·⁸ φύσει δὲ ἔχει ἀρχικὴν ἐξου-
σίαν ὁ πατὴρ ἐπὶ τῶν υἱῶν,⁹ οἵτινες κτήματα αὐτοῦ εἶναι.¹⁰

Οἱ παῖδες ἀγαπῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, ὡς λαβόντες παρ' αὐτῶν τὴν

1 «Ἄμα δὲ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβήν—οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυ-
χάζειν» (Πολιτ. 4, (7) 6.)

2 «Πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἔργα, ὡσπερ αἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί» (Ἠθ.
Νικ. 4, 1, 20).—«Γονεῖς μὲν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς.» (Αὐτόθι 8, 14, 20.)

3 Αὐτόθι 9, 7, 20.

4 «Ὁ οὖν πατὴρ ἐννοεῖ πως πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ καὶ ἐλ-
πίδι ἀγόμενος, διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα» (Ἠθικ. μεγ.
2, 12).—«Μᾶλλον συνωκεῖται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιή-
σαντι κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 8, 14, 15.)

5 Αὐτ. 8, 9, 30.

6 «Φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσὶν αἱ ὑπερβολαί» (Αὐτ. 7, 6, 10.)

7 «Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἶον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἢ
μὲν γὰρ πατὴρ πρὸς υἱεῖς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων τῷ πατρὶ μέ-
λει.—Πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἢ βασιλεία εἶναι» (Αὐτ. 8, 12, 5.)

8 «Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρικὴ διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ
τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου εἶναι καὶ τροφῆς καὶ παιδείας» (Ἠθικ. Νικ. 8, 13, 2.)

9 «Φύσει τε ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν» (Αὐτόθι.)

10 Ἠθικ. Νικ. 5, 10. Ἠθικ. μεγ. 34.

αίτιαν τῆς ὑπάρξεως,¹ καὶ θεωροῦσι τὴν τούτων ἐπιμέλειαν κρείσσονα τῆς ἐξυτῶν καὶ τιμῶσιν αὐτοὺς ὡς θεοὺς,² εἰ καὶ οὐδέποτε δύνανται νὰ πληρωθῶσιν ἐπξίως αἰ πρὸς τούτους εὐεργεσίαι οὐ μόνων τῶν γονέων, ἀλλὰ καὶ τῶν διδασκάλων.³

Ἐν τῇ τῶν παιδῶν ἀγωγῇ τὸ ἔργον τῶν γονέων εἶναι μεμερισμένον· διότι εἰς μὲν τὸ πατρικὸν ἔργον ἀρμόζει ἡ διδασκαλία, εἰς δὲ τὸ τῆς μητρὸς ἡ σωματικὴ ἐπιμέλεια.⁴

Ζ'.) Περὶ σωματικῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς.

Περὶ σωματικῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς τὸν λόγον ποιούμενος ὁ Ἄριστοτέλης ἀρχεται ἀπὸ τῆς τῶν βρεφῶν τροφῆς· κατὰλληλοτάτην δὲ τροφήν τῶν γεγεννημένων καὶ περὶδεδαγμένων παιδῶν καὶ χρήσιμον πρὸς τὴν τοῦ σώματος δύναιμι καὶ ἀποφυγὴν νοσημάτων θεωρεῖ τὴν τοῦ γάλακτος.⁵ Τὴν δὲ χρῆσιν τοῦ οἴνου ἀπαγορεύει εἰς τὴν μικρὰν ἡλικίαν, ὡς ἐπαγομένην ἀσθενείας εἰς τοὺς παῖδας.⁶ Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ βρεφικοῦ σώματος καὶ ἀποφυγὴν τῆς τούτου ἀργίας συνίστησιν ὁ Ἄριστοτέλης τὴν χρῆσιν μετρίων κινήσεων· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς τῶν μελῶν διαστροφῆς συνίστησιν τὴν χρῆσιν μηχανικῶν τινῶν ὀργάνων. Ὡσαύτως καὶ τὴν παιδιόθεν χρῆσιν τῆς ψυχολογίας ὁ αὐτὸς φιλόσοφος θεωρεῖ λυσιτελεστάτην εἰς ἐπίρρωσιν τοῦ παιδικοῦ σώματος.⁷ Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τέρψιν τῶν παιδῶν συνίστησιν ὁ αὐτὸς φιλόσοφος τὰς παιδικὰς. Πρέπει δὲ αἱ παιδικὰ νὰ ᾔησι οὐχὶ ἀνελεύθεροι, οὐδὲ ἐπίπονοι, οὐδὲ ἀνειμένα· νὰ παριστῶσι δὲ ὡς τὰ πολλὰ ὑποθέσεις τῶν διαφορῶν ἐπαγγελμάτων, εἰς ἃ κατόπιν οἱ παῖδες, ἄνδρες γενόμενοι, θέλουσιν ἐπιδοθῆ.⁸ Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου ἐπωφεληθέντες οἱ νεώτεροι περὶθέτουσιν ἐνώ-

1 «Οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα» (Αὐτ. 8, 14).

2 «Δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστα ἐπαρκεῖν ὡς οφείλοντας, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι κάλλιον ὢν ἢ ἐξυτοῖς εἰς ταῦτ' ἀπαρκεῖν καὶ τιμὴν δὲ γονεῦσι καθάπερ θεοῖς» (Αὐτ. 9, 2).

3 Αὐτόθι 8, 16, 9, 1.

4 «Οὕτω προσηκουόμενται ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος. — Καὶ περὶ τέκνων τὴν μὲν γένεσιν κοινήν, τὴν δὲ ὠφέλειαν ἴδιον· τῶν μὲν γὰρ (γυναικῶν) τὸ θρέψαι, τῶν δὲ (ἀνδρῶν) τὸ παιδεῦσαι ἔστιν» (Οἰκον. 4, 3.)

5 «Φαίνεται δὲ — ἡ τοῦ γάλακτος πληθύουσα τροφή μάλιστα οἰκεία τοῖς σώμασι» (Αὐτ. 4, (7), 17).

6 Αὐτόθι.

7 Πολιτ. 4, (7) 17.

8 «Διὸ τὰς παιδικὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὑστερον σπουδαζομένων». (Αὐτόθι.)

πιον τῶν παιδῶν διάφορα ἀθύρματα, παριστῶντα ἀντικείμενα τῶν διαφορῶν ἐπαγγελμάτων. Ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀθύρμασι καὶ τὰς τοιαύταις παιδικὰς ἀνακαλύπτεται συγχρόνως καὶ ἡ φυσικὴ κλίσις, τουτέστιν ὁ προορισμὸς ἐκάστου παιδὸς, οὗτινος ἡ εὐρεία ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέλημα τοῦ παιδαγωγοῦ. Μεταξὺ τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ αὐξήσιν τοῦ παιδικοῦ σώματος κατατάσσει ὁ Ἄριστοτέλης καὶ τὰς παιδικὰς διατάξεις καὶ τοὺς κλαυθμούς· διὸ καὶ ἀπαγορεύει τὴν ἐπίσχεσιν αὐτῶν.¹

Η'.) Περὶ ἠθικῆς μορφώσεως.

Ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ κατ' Ἄριστοτέλην ἐρεῖδεται ὡς τὰ πολλὰ ἐπὶ τοῦ ἐθισμού, τούτου ἕνεκα ὅσῳ καλλιτέρα εἶναι ἡ ἠθικὴ ἄσκησις ἔν τινι πόλει, τοσοῦτω καλλιτέρα εἶναι καὶ ἡ τύχη αὐτῆς.² Ὁ νόμος οὐδεμίαν δύναιμι ἔχει ἄνευ τοῦ εἰς τὴν ἀρετὴν ἐθισμού. Ἡ ἠθικὴ μόρφωσις εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἀναγκαία, ὅσῳ μείζων εἶναι ἡ διανοητικὴ μόρφωσις. Ὁ διανοητικῶς μεμορφωμένος ἀποθνήσκει τοσοῦτω μᾶλλον ἀδικιώτερος καὶ θηριωδέστερος, ὅσῳ πλέον ἐλαττοῦται ἠθικῆς μορφώσεως. Ἡ ἀνεπτυγμένη διάνοια ἄνευ ἠθικῆς μορφώσεως ἀποθνήσκει φοβερὸν ὄπλον πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων.³ Πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὠφελιμώτατα (πλὴν τῆς ἀρετῆς), οἷον ἡ σωματικὴ εὐεξία, ἡ ὑγίεια, ὁ πλοῦτος καὶ τὰ λοιπὰ, δύνανται νὰ τρηπῶσι πρὸς ὠφέλειαν μὲν ἔάν τις μεταχειρισθῆ αὐτὰ δικαίως, πρὸς βλάβην δὲ, ἔάν μεταχειρισθῆ ἀδίκως.⁴

Ἡ ἠθικὴ μόρφωσις τῶν παιδῶν πρέπει νὰ ἀρχῆται προῖμως, ἥτοι ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἂν οὗτοι ἀνατρέφονται ἐν τῇ οἰκογενεῇ. Ἡ μετὰ τῶν δούλων ἀναστροφή, ἡ διήγησις λόγων καὶ μύθων ἀπρεπῶν,⁵ ἡ θῆξ καὶ ἡ ἀκρόασις ἀνελευθέρων καὶ αἰσχροῦν ἀντικειμένων, πρέπει αὐστηρῶς ν' ἀπαγορευθῶνται εἰς τοὺς παῖδας.⁶ Πᾶσα αἰσχρολογία κατ' Ἄριστοτέλην πρέπει νὰ ἐξορίζηται ἐκ τῆς πόλεως· «ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὅτι οὖν τῶν

1 «Τὰς δὲ διατάξεις τῶν παιδῶν καὶ κλαυθμούς· οὐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ κωλύοντες ἐν ταῖς νόμοις· συμφέρουσι γὰρ πρὸς ἄσκησιν, γίνεται γὰρ τρόπον τινα γυμνασία τοῖς σώμασι» (Πολιτ. 4, (7), 17).

2 «Ἄει δὲ τὸ βέλτιον ἦθος βελτίονος αἴτιον πολιτείας» (Πολιτ. 3, (8), 1. Πρβλ. Αὐτ. 2, 3, 3, 11).

3 Πρβλ. 29, 7.

4 «Τοῦτό γε κοινὸν κατὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν πλὴν ἀρετῆς, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν χρησιμωτάτων, οἷον ἰσχύος, ὑγείας, πλοῦτος, στρατηγίας· τοῦτοις γὰρ ἂν τις ὠφελήσειε τὰ μέγιστα χρώμενος δικαίως καὶ βλάβει, ἀδίκως» (Ῥητορ. 4, 4 σ. 1355).

5 Πολιτ. 4, (7), 17.

6 «Ἐπισκεπτέον δὲ ταῖς παιδευομένοις τὴν τούτων διαγωγὴν τὴν τ' ἄλλην καὶ ὅπως ὅτι ἤκιστα μετὰ δούλων ἔσται·—εὐλογον οὖν ἀπελαύνειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ ὀραμάτων τῶν ἀνελευθέρων καὶ τηλικούτους ὄντας» (Αὐτόθι.)

αίσχρων, γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν σύνεγγυς». ¹ Οἱ παῖδες κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον πρέπει ἐνωρὶς νὰ ἐθίζωνται «χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ, ἢ γὰρ ὀρθῇ παιδεῖα αὕτη ἐστίν». ² Ἡθικὴ ἐπιμέλεια τῶν παιδῶν δεῖται μεγίστης προσοχῆς καὶ ὅν χρόνον μάλιστα ἀνεπτυσσεται παρ' αὐτοῖς ἢ γενετήσιος ὄρμῃ, ἥτοι κατὰ τὸ 14 ἔτος τῆς ἡλικίας· ἐὰν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην περιστρωθῶσιν αἱ ἐπιθυμίαι, εἰς ἃς φύσει ῥέπουσιν οἱ παῖδες, ³ θέλουσιν ἀποβῆ σὺφρονες καὶ κατὰ τὰς ὑστερον ἡλικίας, ἐὰν ὁμῶς ἀφελῶσιν ἀχλίνωτοι εἰς τὰς ἐκυτῶν ἐπιθυμίας, θέλουσιν ἀποβῆ κατόπιν ἀκολαστότεροι. ⁴ Αἱ ἐπιθυμίαι τῶν νέων πρέπει νὰ ἦναι μέτριαι καὶ ὀλίγαι, κανονιζόμεναι ὑπὸ τοῦ λόγου, μεθ' οὗ πρέπει νὰ συμφωνῇ τὸ ἐπιθυμητικόν. ⁵

Μεταξὺ πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἐν αἷς πρέπει νὰ ἀσκῶνται οἱ νέοι, διαπρέπουσιν ἡ ἀνδρία ⁶ καὶ ἡ σωφροσύνη. ⁷ Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρετὴ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ «μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν», ⁸ ἔπειτα ὅτι ὡσπερ τὰς ἐλλείψεις τῶν μνημονευθεισῶν τούτων ἀρετῶν, ἥτοι τὴν δειλίαν καὶ τὴν ἀναισθησίαν, οὕτω καὶ τὰς ὑπερβολὰς, ἥτοι τὴν θρασύτητα καὶ τὴν ἀκολασίαν, πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν «φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται». ⁹

Ἐκ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἄξιαι συστάσεως πρὸς ἠθοποίησιν τῶν παιδῶν θεωροῦνται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ αἰδώς, ἡ ὑπακοή καὶ ἡ φιλία. Ἐκ τούτων δὲ ἡ μὲν αἰδώς, ἥτοι ὁ φόβος τῆς ἀδοξίας, εἶναι ἕξις τις ἢ μᾶλλον πάθος, ἀρμόζον τῇ γὰρ ἡλικίᾳ, ἣν πρόφυλάσσει ἀπὸ τοῦ ἀμαρτάνειν. ¹⁰ ἡ δὲ ὑπακοή θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς ἀρετὴ, ἐν ᾗ πρέπει ν' ἀσκῶνται πάντες οἱ πολῖται, οἱ τε ἀρχόμενοι καὶ οἱ μέλλοντες νὰ ἀρξῶσι, διότι ὁ μέλλων καλῶς ἄρχειν (καὶ πᾶς πολίτης ἔχει ἐν τούτῳ δικαίωμα). ¹¹

¹ Αὐτόθι.

² «Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπης ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ «φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα· διὸ δεῖ ἤχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέου», ὡς ὁ Πλάτων φησιν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἢ γὰρ ὀρθῇ παιδεῖα αὕτη ἐστίν» (Ἠθικ. Νικ. 2, 2).

³ «Κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδιά· καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἢ τοῦ ἡδέος ὄρεξις» (Ἠθικ. Νικ. 3, 15).

⁴ Περὶ ζώων ἱστορ. 7, 1.

⁵ «Διὸ δεῖ μετρίως αὐτὰς (τὰς ἐπιθυμίας) εἶναι καὶ ὀλίγας καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι. — ὡσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν κατὰ τὸν λόγον κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 3, 15).

⁶ Αὐτ. 3, 41.

⁷ Αὐτ. 13, 3.

⁸ Αὐτ. 1, 5.

⁹ Αὐτ. 2, 1.

¹⁰ Ἠθικ. Νικ. 4, 15.

¹¹ «Φανερόν ἐστι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τοῦ κατὰ ἡμέρας ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι» (Πολιτ. 4 (7), 14).

πρέπει πρότερον νὰ ἐθισθῇ εἰς τὸ καλῶς ἀρχεσθαι, ἥτοι εἰς τὴν ὑπακοήν· ἢ δὲ φιλία (ἢ ἐρεῖδομένη ἐπὶ τῆς μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων ἀναστροφῆς) ἀσκητέα, ὡς προφυλάττουσα κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφος τοὺς νέους ἀπὸ πολλῶν ἀμαρτημάτων. ² Πολλῶν δὲ φιλιῶν ὑπαρχουσῶν μόνη ἢ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς στηριζομένη εἶναι κατ' Ἀριστοτέλη μόνιμος καὶ τελεία· καὶ μόνιμος μὲν εἶναι ἢ τοικύτη φιλία, διότι καὶ ἡ ἀρετὴ, ἐφ' ἧς ἐρεῖδεται, εἶναι τι μόνιμον· εἶναι δὲ τελεία, διότι περιλαμβάνει ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα ἕκαστον τῶν ἄλλων τῆς φιλίας εἰδῶν περιλαμβάνει, ἥτοι τὸ τε ὠφέλιμον καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὰ ἄλλα. ³

Θ'.) Περὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως

Ὅπως πρὸς ἠθοποίησιν τῶν παιδῶν ἀπικτεῖται κατ' Ἀριστοτέλη πρώτος ἀσκήσεις καὶ ἕξις πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς μιμήσεως τοῦ παρὰ τῶν ἄλλων πραττομένου ἀγαθοῦ, οὕτω καὶ ἡ πρώτη διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν παιδῶν, ἥτις πρῶται μαθήσεις ἀρχοῦνται κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον ἀπὸ τῆς μιμήσεως τῶν δρωμένων ἢ ἀκουσμένων. ⁴ Ὁ Ἀριστοτέλης, πραγματευόμενος περὶ τῶν διδασκτέων εἰς τοὺς νέους ἀντικειμένων, τῶν συντελούντων εἰς τε τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ἀρίστου βίου, ἀναφέρει τέσσαρά τινε ἐν χρήσει οὕτω παρὰ τοῖς τότε Ἑλλησιν, ἥτοι γραμματικὴν (γράμματτα), γυμναστικὴν μουσικὴν, καὶ τὴν παρὰ τισι γραφικὴν, ὧν τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ἐδίδασκον ὡς χρησίμους οὕσας πρὸς τὴν βίον καὶ πολυχρήστους· τὴν δὲ γυμναστικὴν ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀνδρίαν· τὴν δὲ μουσικὴν, ἡδονῆς χάριν καὶ καλῆς τοῦ χρόνου διανοήσεως. ⁵ Πλὴν τούτων ὁ Ἀριστοτέλης συνίστησι καὶ τὴν σπουδὴν τῆς μαθηματικῆς, ρητορικῆς, διαλεκτικῆς καὶ πολιτικῆς. Τὰς περὶ τῶν μαθημάτων τούτων θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκτιθέμεθα ἐνταῦθα διὰ βραχέων ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς γυμναστικῆς, ἐφ' ἧς ἐρεῖδεται ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις.

¹ «Τὸν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν ἀρχοῦσθαι φασὶ δεῖν πρῶτον» (Αὐτόθι).

² Ἠθικ. Νικ. 8, 1. Πρβλ. καὶ 9, 9. Ῥητορ. 1, 4. Ἠθικ. Εὐδὴμ. 7, 1—15. Ἠθικ. Μεγ. 1, 14.

³ Ἠθικ. Νικ. 8, 3.

⁴ «Τὸ τε γὰρ μιμεῖσθαι σὺμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παιδῶν ἐστὶ, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζώων ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται «διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας» (Ποιητ. 4).

⁵ «Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδόν, ἃ παιδεύειν εἰώθασιν, γράμματτα καὶ γυμναστικὴ καὶ μουσικὴν καὶ τέταρτον ἐνιοὶ γραφικὴν· τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὕσας καὶ πολυχρήστους, τὴν δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀνδρίαν· τὴν δὲ μουσικὴν ἡδὴ διαπορήσειεν ἄν τις· νῦν μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλείστοι μετέχουσιν αὐτῆς· οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδεῖα διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν—μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι ὀρθῶς» (Πολιτ. 5 (8), 3).

1) Περὶ γυμναστικῆς.

Δύο εἶδη σωματικῶν ἀσκήσεων παραδέχεται ὁ Ἀριστοτέλης, ἴτοι τὴν γυμναστικὴν καὶ τὴν παιδοτριβικὴν· τούτων «ἢ μὲν ποῖαν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος, ἢ δὲ τὰ ἔργα»¹ ἴτοι ἢ μὲν παρέχει εἰς τὸ σῶμα ὑγίειαν καὶ κάλλος, ἢ δὲ καθιστᾷ αὐτὸ ἐπιτήδειον πρὸς ἐργασίαν βιωτικὴν καὶ πολεμικὴν. Ἐκ τῆς γυμναστικῆς ἀσκήσεως ἀποκλείει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τε ἀβλητικὴν ἀσκησιν, ὡς λωβωμένην «τά τε εἶδη καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωματικῶν»,² καὶ τὴν ἐπὶ τῷ θηριωδέστερον ἐκτραχύνουσαν τὸ σῶμα λικωρικὴν ἀσκησιν. Κατ' αὐτὸν «τὸ καλὸν ἀλλ' οὐ τὸ θηριώδες δεῖ πρωταδικωνιστεῖν». Ἐν ταῖς γυμναστικαῖς ἀσκήσεσι μέχρι μὲν τῆς ἥβης κοφότερα γυμνάσια πρέπει κατ' Ἀριστοτέλη νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς παῖδας, ὡς τῶν βαρυτέρων ἐμποδιζόντων τὴν αὔξησιν·³ μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν ἀπὸ τῆς ἥβης ἐτῶν, καθ' ἃ οἱ νέοι περὶ ἄλλα μαθήματα πρέπει ν' ἀσχολῶνται, πρέπει ἐπιπονώτεροι ἀσκήσεις νὰ προσάγωνται, ὁπότε παύονται αἱ δικονητικαὶ ἀσχολίαι, «ἅμα γὰρ τῇ τε δικνοίᾳ καὶ τῷ σωματικῷ δικπονεῖν οὐ δεῖ· τοῦναντίον γὰρ ἐκάτερος ἀπεργάζεσθαι πέφυκε τῶν πόνων, ἐμποδίζων, ὁ μὲν τοῦ σώματος πόνος τὴν διάνοιαν, ὁ δὲ ταύτης τὸ σῶμα».⁴

Αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις, καλῶς γινόμεναι, παρέχουσιν οὐ μόνον ὑγίειαν, ἀλλὰ καὶ κάλλος εἰς τὸ σῶμα. Τὸ σωματικὸν δὲ τοῦτο κάλλος εἶναι κατ' Ἀριστοτέλη διάφορον εἰς τὰς διαφόρους ἡλικίας· «νέου μὲν—κάλλος τὸ πρὸς τοὺς πόνους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα τοὺς τε πρὸς δρόμον καὶ πρὸς βίαν, ἡδὺν ὄντα ἰδεῖν πρὸς ἀπόλκυσιν, διὸ οἱ πένταθλοι κάλλιστοι, ὅτι πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα πεφύκασιν· ἀκμάζοντος δὲ πρὸς μὲν πόνους τοὺς πολεμικοῦς, ἡδὺν δὲ εἶναι μετὰ φοβερότητος· γέροντος δὲ πρὸς μὲν πόνους τοὺς ἀναγκαίους ἰκανὸν, ἄλυπον δὲ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὦν τὸ γῆρας λωβηται».⁵ Ἡ δὲ ἀγωνιστικὴ τοῦ σώματος ἀρετὴ σύγκειται κατ' Ἀριστοτέλη «ἐκ μεγέθους καὶ ἰσχύος καὶ τάχους· καὶ γὰρ ὁ ταχὺς ἰσχυρὸς ἐστίν· ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη ῥίπτειν πῶς καὶ κινεῖν ταχὺ καὶ πόρρω δρομικός, ὁ δὲ θλίβειν καὶ κατέχειν παλαιστικός, ὁ δὲ ὤσαι τῇ πληγῇ πυκτικός, ὁ δ' ἀμφοτέροις τούτοις παγκρατιαστικός, ὁ δὲ πᾶσι πένταθλος».⁶ Τοιαύτης οὐσίας τῆς γυμναστικῆς ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ἀξίως ἐπιτιμητέως τὰς κακίας τοῦ σώματος, τὰς δι' ἀγυμνασίαν καὶ ἀμέλειαν προσγυνομένας.⁷

1 Πολιτ. 5 (8), 3.

2 Αὐτόθι 5 (8), 4.

3 Αὐτόθι.

4 Αὐτόθι.

5 Ῥητορ. 4, 5.

6 Αὐτόθι.

7 Πολιτ. Νικ. 3, 7.

2) Περὶ μουσικῆς.

Μεταξὺ πᾶσων τῶν τεχνῶν σποδαιοτέρως θεωρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκείνας, αἵτινες παριστῶσιν ἀκουστὸν τι· διότι αὐταὶ κατ' ἐξοχὴν ἐμπροστυν ἦθος, ἔκφρασις οὖσα τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐσωτερικοῦ.¹ Εἰς τὰς τέχνας ταύτας συγκαταλέγεται ἡ μουσικὴ, ἡ διὰ τῶν ῥυθμῶν αὐτῆς καὶ ἀρμονιῶν ἀπομιμουμένη τὰς ἐσωτερικὰς τῆς ψυχῆς διαθέσεις καὶ τούτου ἕνεκα μεγάλως αὐτὴν συκλινοῦσα.²

Ἡ μουσικὴ ἀσκητέα κατ' Ἀριστοτέλη οὐχὶ ὡς ἔργον τι χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ὡς παιδεύμα ἐλεύθερον καὶ καλόν,³ συντελοῦν οὐ μόνον πρὸς τερπνὴν τοῦ τῆς ἀναπαύσεως χρόνου διάλυσιν (πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγὴν),⁴ ἀλλὰ καὶ πρὸς ἠθοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου.⁵ Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐν χρήσει οὖσαι ἀρμονίαι καὶ ῥυθμοὶ ὠρισμένως τῆς ψυχῆς διαθέσεις παριστῶσιν, αἵτινες ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τὴν μουσικὴν ἀκροαμένου⁶, διὰ τοῦτο ἐν τῇ τῶν νέων παιδείᾳ ἐκεῖνα τὰ ὄργανα, ἐκεῖνα τὰ μέλη καὶ ἐκεῖνας τὰς ἀρμονίας πρέπει κατ' Ἀριστοτέλη νὰ μεταχειριζόμεθα, ἅπερ συντείνουσι πρὸς ἠθοποίησιν αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ἀποδοκιμάζει μὲν ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος τὴν χρῆσιν τοῦ αὐλοῦ, ὡς ἦπτον ἠθοποιῶν καὶ ὡς παρακωλύοντος τὴν μετὰ τῆς ἀλλήσεως σύγχρονον ᾠδὴν,⁷ συνίστησι δὲ τὰς δωρικὰς ἀρμονίας καὶ τὰ δώρικα μέλη, ἅτινα τὸ μέσον κατέχουσι μεταξὺ τῶν ὀδυρτικωτέρων καὶ μαλακωτέρων ἢ ἀνειμένων.⁸

1 Προβλημ. 19, 47.

2 Πολιτ. 5 (8), 7.

3 «Ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι παιδεία τις (ἡ μουσικὴ), ἣν οὐχ ἰδὸς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς, οὐδ' ὡς ἀναγκαῖαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν, φανερόν ἐστιν». (Πολιτ. 5 (8), 3).

4 Αὐτόθι.

5 «Ἐκ μὲν οὖν ταύτων φανερόν ἐστι δύναται ποῖον τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν· εἰ δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ἐστὶ προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους» (Πολιτ. 4 (7), 5).

6 «Ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἔστι μιμήματα τῶν ἠθῶν, καὶ τοῦτό ἐστι φανερόν· εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν ἀρμονιῶν διάστημα φύσις ὥστε ἀκούοντας ἄλλως διατίθεσθαι καὶ μὴ ἴσμεν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἐκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰς ἐνίας ὀδυρτικωτέρας καὶ συνιστακώτους μᾶλλον, οἷον πρὸς τὴν μεζολοδιστὶ καλουμένην, πρὸς δὲ τὰς μαλακωτέρας τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνειμένας· μέσως δὲ καὶ καθοριστικώτους μάλιστα πρὸς ἑτέραν, οἷον δοκεῖ ποιεῖν ἡ δωριστὶ μόνη τῶν ἀρμονιῶν, ἐνθουσιαστικούς δὲ «ἢ φρυγιστὶ» (Πολιτ. 4 (7), 5).

7 «Ὅτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀκτέον οὔτε ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, οἷον κιθάραν καὶν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθοὺς ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας ἢ τῆς ἄλλης κτλ.» (Πολιτ. 4 (7), 5).

8 «Πρὸς παιδείαν—τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέρων καὶ ταῖς ἀρμονίαις ταῖς τοιαύταις, τοιαύτη δὲ ἡ δωριστὶ κτλ.» (Πολιτ. 5 (8), 7). Πρβλ. καὶ 4 (7), 5.

δὲν ἀποκλείει ὅμως καὶ τὴν χρῆσιν πάσης ἐτέρας μουσικῆς¹ τρεῖς ὅρους τηρούσης, ἦτοι «τό τε μέσον καὶ τὸ δυνατόν καὶ τὸ πρόπον».

3) Περὶ γραμματικῆς.

Ἡ γραμματικὴ (τὰ γράμματα) προσελήφθη κατ' Ἀριστοτέλην εἰς τὴν παιδείαν ὡς χρησιμεύουσα οὐ μόνον πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολλὰς πολιτικὰς πράξεις². Ἐπὶ τῆς βίας τούτης ἐρειδόμενος ὁ Ἀριστοτέλης ἐξέτεινε τὸν κύκλον τῶν γραμματικῶν γνώσεων καὶ κατέβαλε τὰς βάσεις οὐ μόνον τῆς ὑψηλοτέρης γραμματικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ῥητορικῆς, ποιητικῆς, φυσικῆς ιστορίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν.

Ἐν ταῖς γραμματικαῖς τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρίαις³ ἐπίσημον κατέχει θέσιν τὸ περὶ ἑρμηνείας σύγγραμμα αὐτοῦ, ὅπερ στενότατα συνάπτεται μετὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, δρμώμενος ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος ἐκ τῆς θεωρίας ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ἔκφρασις τοῦ πνεύματος καὶ ὅτι πᾶσα λέξις εἶναι σύμβολον τῶν ἐν τῇ ψυχῇ πνευματικῶν καταστάσεων⁴, καὶ χωρῶν ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ ἀπλῶν στοιχείων τῆς γλώσσης πρὸς τὰ συνθετώτερα καὶ τέλος πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον, κατατίθησι ἐδρακίωτα τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης θεμέλια.

Ἐν τῇ γραμματικῇ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἥτις κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι «δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν»⁵. Αὕτη οὐ μόνον πρὸς τὸν λόγον ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀποβλέπη «ὅπως ἀποδεικτικῶς ἔσται καὶ πιστὸς»⁶, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τε τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀκροωμένου.⁷ Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὰ τρία εἶδη

1 «Ἐπι δὲ εἴ τις ἐστὶ τοιαύτη τῶν ἀρμονιῶν, ἣ πρέπει τῇ τῶν παιδῶν ἡλικίᾳ διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἄρα καὶ παιδείαν, οἷον ἡ λυδιστὶ φαίνεται πεπουθέναι ἡμέλιστα τῶν ἀρμονιῶν, δῆλον ἔστι τούτους ὅρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν, «τό τε μέσον, τὸ δυνατόν καὶ τὸ πρόπον» (Πολιτ. Β' (8), 7).

2 «Διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν οὐχ ὡς ἀναγκαῖον—οὐδ' ὡς ἡχρησίμω, ὡς περὶ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολλὰς» (Πολιτ. Β' (8) 3).

3 Τὸ γραμματικὸν σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους εὐρίσκειται ὡς πρὸς μὲν τὴν ῥητορικὴν ἐν τῷ 20 κεφαλαίῳ τῆς Ποιητικῆς ὡς πρὸς δὲ τὴν λογικὴν ἐν ταῖς Κατηγορίαις καὶ τῷ περὶ Ἑρμηνείας. Θεωρίας τινὰς περὶ γλώσσης, συντάξεως καὶ χαρακτῆρος λόγου ἐξεδήλωσεν ἐν τε τῇ Ῥητορικῇ, τοῖς Τοπικοῖς, τοῖς Σοφιστικοῖς ἑλέγχοις, τοῖς Προβλήμασι καὶ τοῖς Ἠθικοῖς, τοῖς πλείστον συμβαλλομένοις εἰς τὴν συνωνυμικὴν.

4 «Τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα» (Περὶ ἑρμην. 1).

5 Ῥητορ. 1, 2.

6 Αὐτόθι 2, 1.

7 Ῥητορ. 2, 1.

τῶν ἀκροατῶν, ἦτοι τοῦ ἐκκλησιαστοῦ, δικαστοῦ καὶ θεωροῦ παραδέχεται καὶ τρεῖς γένη ῥητορικῶν λόγων, οἷον τὸ συμβουλευτικόν, δικαστικόν καὶ ἐπιδεικτικόν· καὶ ἴδιον «συμβουλῆς τὸ μὲν προτροπῆ, τὸ δὲ ἀποτροπῆ—υδίκης δέ, τὸ μὲν κατηγορία, τὸ δ' ἀπολογία—ἐπιδεικτικὸν δὲ τὸ μὲν ἔγκαιρος, τὸ δὲ ψόγος· χρόνοι δὲ ἐκάστων τούτων εἰσὶ τῷ μὲν συμβουλευόντι ὁ μέλλων, — τῷ δὲ δικαζομένῳ ὁ γενόμενος, τῷ δὲ ἐπιδεικτικῷ ἡ κυριώτατος ὁ παρών—τέλος δὲ ἐκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι, — τῷ ἡμὲν συμβουλευόντι τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν, ταῖς δὲ δικαζομένοις τὸ ὑδίκαιον καὶ τὸ ἄδικον—τοῖς δ' ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν.¹ Ὁ Ἀριστοτέλης συνίστησιν εἰς τε τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν τὰ δέοντα τῇ πόλει καὶ καθόλου ταῖς πολιτευομένοις τὴν γνῶσιν οὐ μόνον τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς γεωγραφίας καὶ ιστορίας.² Ταύτης ὅμως φιλοσοφικώτερον καὶ σπουδαιότερον θεωρεῖ τὴν ποίησιν· διότι ἡ μὲν ἱστορία ἀναφέρει τὰ ἀγερόμενα, ἡ δὲ ποίησις, «οἷα ἂν γένοιτο» καὶ αἷ μὲν ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δὲ ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον ἡ λέγει»³. Τούτου ἕνεκα ἡ ἀνάγνωσις τῶν ποιητῶν ἀποβάνει κατ' Ἀριστοτέλην ὠφελιμώτερον τῆς τῶν λογογράφων.

Ἡ ἀφθονία τῶν μνηστῶν ἀντικειμένων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν πολυῖστορα Ἀριστοτέλην ὅπως συστήσῃ τὴν μνημονικὴν τέχνην ὡς βοηθητικὸν μέσον πρὸς μάθησιν. Ἐπὶ τῆς μνήμης διακρίνει ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος τὴν ἀνάμνησιν, ἣν, ὡς συλλογιστικὴν τινὰ ἐνέργειαν θεωρῶν καὶ τούτου ἕνεκα μόνον τῷ ἀνθρώπῳ ἰδιάζουσιν, ἐξαρτῆζ ἐκ τοῦ νόμου τῆς τῶν ἐννοιῶν συναρτήσεως, καθ' ἣν ἡ μία ἐννοία ἔλκει τὴν ἑτέραν⁴.

4) Περὶ γραφικῆς.

Ἡ γραφικὴ κατ' Ἀριστοτέλην προσελήφθη παρά τινων ἐν τῇ τῶν νέων παιδείᾳ ὡς χρήσιμος πρὸς τὸν βίον καὶ πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν

1 Ῥητορ. 1, 2.—Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ θεωροῦμεν καὶ ταῖς παρούσαις περιστάσει ἀνάρμοστον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα τὰ πέντε ἀντικείμενα, περὶ ἃ πρέπει κατ' Ἀριστοτέλην νὰ περιστρέφεται ὁ συμβουλευτικὸς λόγος· «ταῦτα δ' ἐστὶ περὶ τεπύρων καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων, καὶ περὶ νομοθεσίας». (Ῥητορ. 1, 4). Ἡ μελέτη τῶν ἀντικειμένων τούτων, θαυμασῶς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου ἀναπτυσσομένων, συνιστᾶται τοῖς παρ' ἡμῖν πολιτευομένοις.

2 «Ὡστε δῆλον ὅτι πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι (ἐντεῦθεν γὰρ λαβεῖν ἔστι τοὺς τῶν ἐθνῶν νόμους), πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλάς αἱ «τῶν περὶ τὰς πράξεις ἱστορίαι» ἅπαντα δὲ ταῦτα πολιτικῆς, ἀλλ' οὐ ῥητορικῆς ἔργον ἔσονται» (Ῥητορ. 1, 4).

3 Ποιητ. 1, 9.

4 Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως.

ἔργα κάλλιον¹. ἤτοι προσελήφθη ὕπως καταστήσῃ μὲν τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσκημένους ἰκανοὺς ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτῶνται ἐν τῇ τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων ἐκτιμήσει, προαγγέλη δὲ καὶ δέξινῃ αὐτῶν τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν ὥστε νὰ δύνωνται κάλλιον νὰ κρίνωσι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα. Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον τῆς γραφικῆς εἶναι πολλῶ ἀσθενέστερον τοῦ τῆς μουσικῆς,² ὅμως δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὅλως διάφορος κατ' Ἀριστοτέλην ἢ ὑπὸ τῶν νέων πρὸςβλεψίς ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν τεχνικῶν ἔργων, ὡς τῶν μὲν φθειρόντων, τῶν δὲ προαγόντων τὸ ἦθος³.

5) Περὶ μαθηματικῆς.

Ἡ μαθηματικὴ, ἣν ὁ Πλάτων σπουδαιότατον κλάδον τῆς τῶν παιδῶν διδασκαλίας θεωρεῖ, κατ' Ἀριστοτέλην ὑποδεστέραν θέσιν κατέχει, ὡς μηδελίαν ἄριστον σχέσιν μετὰ τῆς ἠθικῆς ἔχουσα⁴. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη κατὰ τὴν Σταγειρίτην, ὡς ὀρυμμένη ἐξ ἀφρημένων ἐννοιῶν, οὐχὶ δὲ ἐξ ἀρχῶν ἐμπειρικῶν, καθίστηται μὲν τὸν παιδῶν μαθηματικῶν, οὐχὶ δὲ καὶ φρόνιμον, σοφὸν ἢ φυσικόν⁵. Ἡ διαφωνία αὕτη τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς ἀξίας τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης ἔχει τὴν βαθυτέραν αὐτῆς αἰτίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, καθ' ἣν ὁ μὲν Πλάτων παραδέχεται τὴν ἀλήθειαν κειμένην ἐν τῷ ὑπερφυσικῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ πραγματικότητι τοῦ πεπερασμένου κόσμου, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης παραδέχεται ὅτι ὁ πραγματικὸς κόσμος δὲν εἶναι ἀπλῶς φαινόμενον τι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ ὡς καὶ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἐνυπάρχει ἀλήθεια, ὅπερ καθιστᾷ λίαν ἀναγκαίαν τὴν ἀκριβεστέραν ἐρευναν τοῦ πραγματικοῦ καὶ ἐμπειρικοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς ἐμπειρῆς ταύτης ὀρυμνόμενος αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐσπούδαζε νὰ καταμάθῃ τὴν ποικιλίαν αὐτῆς καὶ ἀναβῆ εἰς τὴν ὑψηλοτέραν αὐτῶν πνευματικὴν ἐνότητα.

1 «Τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὖσας καὶ «πολυχρήστους» (Πολιτ. Β (8), 3).—Δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴν χρησίμους εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον» (Αὐτόθι).

2 Αὐτόθι.

3 «Δεῖ μὴ τὰ Παύσανος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων ἢ τῶν ἀγαλαμποποιῶν ἐστὶν ἠθικός» (Πολ. Β (8), 3.)

4 «Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις καὶ ταῖς βαναύσοις αὐταῖς, οἷον ἐν τεκτονικῇ καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον ἢ χειρόν λέγεσθαι πάντα—τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐδένα ποιεῖσθαι λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν» (Μετὰ τὰ φυσ. 1, 9).

5 «Γεωμετρικοί μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα, φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι· αἴτιον δ' ὅτι τῶν καθ' ἑκάστα ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἢ γίνεται «γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας—μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἂν, σοφὸς δ' ἢ φυσικὸς οὐ—ὅτι τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεως ἐστὶν, τῶν δ' ἀρχαὶ ἐξ ἐμπειρίας» κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 6, 9).

6) Περὶ διαλεκτικῆς.

Ἡ διαλεκτικὴ, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης συνῆπτε μετὰ τῆς ρητορικῆς¹, εἶναι τέχνη τοῦ ἐκ τῶν δεδομένων (ἐξ ἐνδοξῶν) συλλογιζέσθαι περὶ ἐκάστου προτεθέντος προβλήματος, μηδεμιᾶς ὑπολειπομένης ἀντιλογίας.² Αὕτη κατ' αὐτὸν τριπλῆν ἔχει τὴν ὠφέλειαν· ἤτοι συντελεῖ εἰς ἀσκήσιν τῆς δικνοίας; εἰς ἐπωφελεῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἐντεύξεις καὶ εἰς ἐκμάθησιν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν πρὸς βραδίαν διάγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς.³ Αὕτη διανοίγει τὴν ὁδὸν εἰς ὑψηλοτέρους θεωρίας καὶ διδάσκουσα τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς ἐκάστου ἀντικειμένου⁴ ἀντιθέτως πρὸς τὴν σοφιστικὴν, τὴν εἰς τὸ συμβεβηκὸς μόνον, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἀναφερομένην,⁵ προετοιμάζει τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἢ πρὸς αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ διαλεκτικὴ, ἐρευνῶσα καὶ δοκιμάζουσα, ἀποκαλύπτουσα τὰς δυσκολίας καὶ ἀντιλέγουσα καὶ ὑποστηρίζουσα, καταδείκνυσι τὴν ἀλήθειαν, πρὸς ἣν πάντε ἀγούσιν ὁδοὶ ἤτοι ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ἡ φρόνησις, ἡ σοφία καὶ ὁ νοῦς.⁶

7) Περὶ πολιτικῆς.

Πολιτικὴ εἶναι κατ' Ἀριστοτέλην ἡ τελειοτάτη κατὰ τῶν ἐπιστημῶν, διότι ὁ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι τὸ ὑψίστον ἀγαθὸν ἤτοι ἡ εὐδαιμονία, καὶ διότι αὕτη εἶναι τὸ τέμμα κατὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδεύσεων.⁷ Ἐπειδὴ δὲ οἱ νέοι ἕνεκα τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἡλικίας δὲν ἔχουσιν ἐπαρκῆ ἐμπειρίαν ποριζομένην διὰ μικροῦ χρόνου, διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ, ὡς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, ἰδιάζει οὐχὶ εἰς τὴν ἀπειρον νεανικὴν ἡλικίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐμπειρὴν ἀνδρικὴν.⁸ Ἄλλος λόγος δικαιολογῶν τὸ ἀνωφελές τῆς εἰς τοὺς

1 Ῥητορ. 1, 2.

2 Τοπικ. 1, 2.

3 «Ἔστι δὲ πρὸς τρία (χρήσιμος ἢ διαλεκτικὴ), πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, «πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας κτλ.» (Τοπικ. 1, 2).

4 «Ἔστι δὲ ἡ διαλεκτικὴ πειραστικὴ, ὣν ἡ φιλοσοφία γνωριστικὴ» (Αὐτόθι, πρὸβλ. καὶ 1, 14).

5 «Περὶ τὸ συμβεβηκὸς γὰρ αὕτη μόνη (ἢ σοφιστικὴ) πραγματεύεται· διὸ Πλάτων οὐδὲ κακῶς εἶρηκε, φήσας τὸν σοφιστὴν περὶ τὸ μὴ ἂν διατρέβειν». (Μετὰ τὰ φυσ. 11, 8).

6 Ἠθ. Νικ. 6, 3.

7 «Ἀλλὰ μὴν ἡ γὰρ πολιτικὴ βελτίστη δύναμις, ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη ἀγαθόν» (Ἠθικ. Μεγ. 1, 2).—«Ἐπειδὴ πᾶσα γνώσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφέσθαι καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν «πρακτῶν ἀγαθῶν—τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ χαρλεντεὶς λέγουσιν κτλ.» (Ἠθικ. Νικ. 1, 2) πρὸβλ. καὶ Πολιτ. 4 (7), 3.

8 «Διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκτιρῶν ἀκροατὴς ὁ νέος· ἀπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν «βίον πράξεων» (Ἠθικ. Νικ. 1, 2).

νέους διδασκαλίας τῆς πολιτικῆς, εἶναι ὅτι τούτης σκοπὸς εἶναι ἡ πράξις, οὐχὶ δὲ ἡ γνῶσις· τούτου ἕνεκα ματαίως αὐτῆς καὶ ἀνωφελῶς ἀκούσεται ὁ νέος «τοῖς πάθεσι ἀκολουθητικὸς ὢν». ¹ Κατ' Ἀριστοτέλη, ὅπως ὁ ἱατρός ἐπιθεῖται φυσιολογικῶν γνώσεων, οὕτω καὶ ὁ πολιτικὸς ἐπιθεῖται ψυχολογικῶν ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτοῦ σπουδαῖς ².

Γοιᾶται, εἶναι αἱ ἀρχαὶ καὶ τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας. Ὁ δαιμόνιος οὗτος φιλόσοφος, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν συγκορύφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, οὐ μόνον ἐξέφρασεν ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ θεωρίαις πᾶν ὅπερ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῇ τῶν παιδῶν ἀγωγῇ, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξε πᾶν ὅπερ ὁ ἑλληνισμὸς ἠθέλησε μὲν νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν αὐτῇ, δὲν ἠδυνήθη ὁμῶς νὰ πραγματοποιήσῃ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ θεωρίαις περιλαβῶν τὰς τε ἠθικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἀρχάς, καὶ τὸ ὑψιστὸν τέρμα τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως θέμενος ἐν τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοιώσει τελουμένη διὰ τῆς βαθμικῆς ἀναπτύξεως τῶν τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, κατέθηκε τὰς αἰωνίους βάσεις τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς καὶ τούτου ἕνεκα δικαίως ἐπωνομάσθη πατὴρ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

Ἀριστείδης Κ. Σπαθᾶκης

ΠΡΟΧΕΙΡΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Α'.

Ἡθέλομεν πληρηθῆ τὰ μέγιστα πιστεύοντες ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ ἀναπλάσωμεν ζῶσαν τὴν ἱστορικὴν τῆς ἡμετέρας πατρίδος κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας διὰ μόνης τῆς ἀναγνώσεως καὶ τοῦ ὑπομνηματισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν ἐπιγενεστέρων ἱστοριογράφων. Οὐ μόνον πλεῖστα γεγονότα θὰ ἔμενον τότε ἀγνωστὰ ἡμῖν, ἀλλὰ, τὸ κυριώτατον περὶ πολλῶν συμβάντων ἠθέλεν ἐπικρατήσῃ ἀντίληψις ¹ μονομερῆς καὶ ἀτελής, ἂν μὴ συνεπληροῦντο αἱ εἰδήσεις τῶν ἱστοριογράφων δι' ἄλλων πηγῶν ἀμεσωτέρων, οἷα τὰ ἔγ-

¹ «Ἐτι δὲ, τοῖς πάθεσι ἀκολουθητικὸς ὢν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· ἢ επειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πράξις» (Αὐτόθι).

² «Δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχῆν, ὡς περ καὶ τὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς θεραπεύοντα καὶ πᾶν σῶμα». (Ἠθικ. Νικ. 1, 13).

γραφα τὰ γεννηθέντα κατ' αὐτὴν τὴν τέλεσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ αἱ ἐπιγραφαί, τὰ νομίματα, τὰ δημόδια ἄγματα, ἵνα περιορισθέντες εἰς ταῦτα μὴ κατὰ γράψωμεν ἐνταῦθα ἀκριβῆ κατὰ λόγον τῶν πρώτων καὶ ἀμέσων πηγῶν τῆς ἱστορίας, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶνε τοῦ κερήντος.

Ἴνα δὲ περιορισθῶμεν εἰς τὰς Ἀθῆνας, ἡ μεσοχρόνιος ἱστορικὴ τῆς πόλεως τούτης, ἂν ἠθέλεν ἀφορηθῆ ἀπὸ μόνων τῶν ἐν ταῖς ἐτοιμίαις ἱστοριογραφίας τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῆς Δύσεως ἐγκατεσπαρμένων ἱστορημάτων, ἔμελλε νὰ δημιουργηθῆ πρὸς πλῆθὺν μουσεικῆν εἰκόνα, ἧς αἱ ψηφίδες αἱ πλεῖσται ἐκσπασθεῖσαι ὑπὸ τῶν ὀδόντων τοῦ χρόνου ἀρῆσαν ἀρκιὸν καὶ ἀσυνάρτητον πῖνακα μόλις που διαχρωννύμενον ὑπὸ λίθων πρὸς ἀλλήλους ἀσυνδέτων. Ἴνα δὲ ἡ εἰκὼν ἀποβῆ πλήρης, ἀνάγκη νὰ συγκομίσωμεν ὀθενδῆποτε τὰς ἐκπεσούσας ψηφίδας.

Ἐν τοῖς πρώτοις τακτέκ ἡ μελέτη τῶν ἐν τοῖς διαφόροις ἀρχαίοις σωζομένων ἐγγράφων. Ἡ ἱστορικὴ τῆς ἀλώτεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ὀσπέθειεν ἀτελεστάτη, ἂν μὴ ἐμελετῶντο προσηκόντως τὰ πλούσια ἔγγραφα τὰ ποκεῖμενα ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐ μόνον τῆς Βενετίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Βρουσβίτης, τοῦ Ἀγνοβέρου, τοῦ Λυνεβούργου καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ὅθεν κατήγοντο οἱ τὴν στρατικὴν τοῦ Βενετοῦ συναποτελοῦντες Γερμανοὶ μισθωτοί. Περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἠθέλεν ὑπάρξει ἀγνοία σχεδὸν πλήρης, ἂν μὴ ἐσώζετο ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀκομινάτου, πλὴν ἄλλων εἰδήσεων, ἡ πρὸς Ἀλέξιον τὸν Γ' ἀναφορὰ τῶν ὑπὸ τῶν προκίτων καὶ εἰσπρακτῶν τοῦ Βυζαντίου τακτιπωρουμένων Ἀθηναίων. Πρὸς δὲ διαφώτισιν τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ τῶν πολιτῶν βίου κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας πρὸ μὲν τῶν μεγελεπηθῶτων ἱστοριογράφων ἐλάχιστα θὰ διδασκῶμεν, ἅτινα δὲν ἀρκοῦσι νὰ συμπληρώσωσιν οὔτε τῆς προφυρικῆς παρελθούσης αἰ σκευόμενοι ἀναμνήσεις, οὔτε τῶν περιηγητῶν αἱ ἀόριστοι καὶ πολλαίαι ἐπὶ παρενοήσεων βρασιζόμεναι περιγραφαί· ἀνάγκη δὲ νὰ κατὰ φύγωμεν εἰς τὴν ἐπισταμένην μελέτην τῶν ἀρχαίων ἐγγράφων, τῶν προικοσυμμάτων, τῶν δικητικῶν, τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐν οἷς ἀπεικονίζεται ὡς δι' ἀλγεβρικῶν τύπων ὁ βίος τῆς μεσοχρονίου ἀττικῆς οἰκογενείας. Εὐτυχῶς δὲ πᾶμπολλα τῶν τιοῦτων ἐγγράφων, ἀπαρτίζοντα τὸν πλῆθὺν κώδικα τῶν πρὸ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος Ἀθηναίων, διεσώθησαν ἐν σώματι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦλάχιστον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀλλὰ δὲ ἀπόκεινται ἐν οἰκογενειακοῖς ἀρχαίοις, ἀποτελοῦντα ἅξιόλογον μελετῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν.

Τὸ αὐτὸ ῥητέον ἐν πολλῇ μείζονι βαθμῇ περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀρχαίων ἐγγράφων διὰ τὴν ἱστορικὴν τῶν Ἀθηναίων ἐν τοῖς σκοτεινοῖς χρόνοις τῶν μέσων αἰώνων, ἧτις μόνον δι' ἐκτεταμένων ἐρευνῶν ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἀρχαίοις, μάλιστα δὲ τοῖς τῆς Βενετίας καὶ Φλωρεντίας, ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῆ. Ἀλλὰ τὰ δημόσια ἱταλικὰ μητρώα δὲν εἶνε τὰ μόνα

ἄξιζ ἐξερευνησεως. Ἀρκεῖτω νὰ σημειώσω ὅτι ἐν ἰδιωτικῇ δυσπροσίτῳ ἀγγλικῷ ἀρχεῖῳ σώζεται ἐν πολλοῖς τόμοις ἡ ἀλληλογραφία σχεδὸν ὁλόκληρος τοῦ φλωρεντικοῦ οἴκου τῶν Ἀτσαγιολῶν, ὅστις ἐδέσποσε τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1387 μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως.

Πολλὰ δὲ θὰ ἐξκαγάγωμεν διδακτικώτατα περὶ τῆς ἱστορίας πόρισματα ἐκ τῆς μελέτης τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν. Ἦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπιγεγραμμένα ὀνόματα διασφηνίζουσι πολλάκις ἱστορικὰ γεγονότα, καὶ ἄλλως δὲ ἡ ἔρευνα περὶ τῆς τέχνης, τοῦ κράματος, τοῦ πλήθους ἢ τῆς σπάνιως τῶν νομισμάτων παρέχει τὸ ἐνδόσιμον εἰς ἱστορικὰς κρίσεις καὶ γνώσεις περὶ τῆς ἐν διαφόροις χρόνοις καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἦ δὲ μολυβδόβουλλα οὐ μόνον τὴν ἱστορικὴν ὀνοματολογίαν πλουτίζουν πολλαχῶς, ἀλλὰ καὶ γνωρίζουσιν ἡμῖν ποικίλιν πραγμάτων ἄλλοθεν ἐντελῶς ἀγνώστων. Τοιοῦτό τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐπιγραφάς. Ἐπιφανέστατον δὲ δεῖγμα τοῦ πλουτισμοῦ τῶν ἱστορικῶν γνώσεων δι' ἐπιγραφῶν ἔστωσαν ἕσα μνησθέντα περὶ τῆς ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Δ' ἀποστασίας τῶν Ἀθηνῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Βαράγγου Χαράλδ καταστραφείσης, συμβῆν ὅπερ οὐδεὶς τῶν Βυζαντινῶν ἱστοριογράφων ἀναφέρει. Οὕτω δὲ διὰ τῶν μολυβδόβουλλων καὶ τῶν ἐπὶ τῶν Προπυλαίων, τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ Θεσείου καὶ τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Νικοδήμου ἐγγεγραμμένων ἐπιγραφῶν γνωρίζεται ἡ ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ διασφηνίζεται πολλαχῶς ἡ τύχη τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μνημείων ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Καὶ ἡμφισβητήθη μὲν πως τούτων τῶν ἐπιγραφῶν ἡ γνησιότης ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Γερμανοῦ μεσαιωνοδίφου Χόπφ, ἀλλ' εἶνε ὅμως ἀνεκτίρητον ὅτι τὰ ἐν αὐταῖς φαινόμενά τινα ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰς ἄλλοθεν περὶ Ἀθηνῶν γνωστάς εἰδήσεις δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν νὰ ἐξοικονομήσωμεν διὰ τῆς ἀπλῆς κηρύξεως αὐτῶν ὡς νόθων. Ὑπάρχουσι δὲ πλὴν τούτων τῶν ἐπιγραφῶν, ἅς πρῶτοι ἀνέγνωσαν ὁ μακαρίτης Πιττάκης καὶ ὁ ἄλλοτε ποτε ἐν Ἀθήναις Ῥώσος ἀρχιμανδρίτης Ἀντωνῆνος, καὶ ἄλλαι τινές, τέως ὅπως διαλαθοῦσαι, ὅσον γέ μοι γνωστὸν, τὴν δευδέρκειν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα σχολαζόντων, ἐπιγραφῶν ἢ μᾶλλον γλυφικῶν κρογράμματα, δυσδιάγνωστοι καὶ περίπλοκοι, ἐπὶ πολλῶν ἀρχαίων μνημείων χαραχθεῖσαι κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ περιέχουσαι πολλὰ καὶ ποικίλα περὶ τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ λίθινῳ τούτῳ χρονικῷ τῆς πόλεως ὅτε μὲν ἀναγράφονται εἰδήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας, ὅτε δὲ σημειώσεις περὶ τῆς κτίσεως μεσαιωνικῶν μνημείων, περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτήτων ἐφ' ὧν εἶνε κεκαργμέναι αἱ ἐπιγραφαί. Ἐπὶ τινος τῶν κίωνων τοῦ Θεσείου ἔχομεν ἀναγραφὴν λοιμικῶν νόσων· στῦλος δὲ τις τῶν τοῦ Ὀλυμπίου περιέχει ἐν ὑψηλῷ τυμπάνῳ καὶ αἰονεὶ ἐν ἀποκρύφῳ μονοῦ πλήρη τὸν κατάλογον

τῶν ὑπὸ τοῦ Χασεκῆ ἀπκρονοζομένων. Τὸ δὲ περιεργότατον εἶνε ὅτι αἱ ἐπιλίθιοι αὐταὶ σημειώσεις δὲν εἶνε ἀσχετοὶ πρὸς τὰ ἐν χειρογράφοις σωζόμενα χρονικὰ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ φκίνονται ἐκεῖνοι ὡς ἀπκροτίζουσαι τὴν κυριωτάτην τούτων πηγὴν.

Χρησιμεύουσι δὲ καὶ ταῦτα τὰ ἐν παλαιῶν χειρογράφοις ἀναγεγραμμένα χρονικὰ καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὑπομνήματα οὐχ ἥττον τῶν ἄλλων προμνημονευθειῶν πηγῶν εἰς διαλεύκανσιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας τῶν παρελθόντων αἰώνων. Τοιοῦτο χρονικὸν εἶνε τὸ ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθὲν πρῶτον ἐτῶν ἐκ τινος κώδικος μίξ τῶν ἐν Ὁξωνίῳ βιβλιοθηκῶν¹. Χρονικὸν ἄλλο, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ σχὸν τύχας περιεργοτάτας, οὐκ ὀλίγον δὲ συνταίνων εἰς τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Φαλλμεράγερ, εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, ὡς φκίνεται, γραφέν ὅπερ ἤδη ἐνωρὶς ἐξέδωκεν ἐν μέρει ὁ Περρικίδης ἐν παρρητήματι τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας, ἀποσιωπήσας τὸν συγγραφέα² τοῦ χρονικοῦ δὲ τούτου τὸ σπουδαϊότατον μέρος ἐξεδόθη μετὰ ταῦτα τῷ 1869 ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Πιττάκη³. Ὑπόμνημα δὲ περιεργότατον περὶ τῶν χρόνων τῆς τοῦ Χατζῆ-Ἀλῆ ἢ Χασεκῆ τυρκανίδος φκίνεται ἐν τῷ γραφέν ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ κ. Γεωργίου Σκουζέ, οὗ ἀπόσπασμα μικρὸν ἐδημοσιεύθη ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γ. Τερτζέτη καὶ ὅπερ εὐχρῆς ἔργον εἶνε νὰ δημοσιευθῆ ποτε καθ' ὁλοκληρίαν.

Τέλος δὲ πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ἄλλην τινὰ πηγὴν τῆς ἱστορίας τῶν τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν, λέγω τὰ δημόδια ἀπικτα, ὧν ἰδιορρυθμότητα καὶ περιεργότατα εἶνε δίστιχά τινα, σιωπτικὰ συνήθως ἢ δηκτικὰ ἐπιγράμματα περὶ γεγονότων τῆς ἡμέρας. Τοιαῦτά τινα, διασωζόμενα ἀκόμη ἐν τῇ μνήμῃ τῶν πρεσβυτέρων ἐκ τῶν ἐπιζώντων αὐτοχρόνων, πρέπει ταχῶς νὰ ἀναγραφῶσιν, ἐπειδὴ περιέχουσιν εἰδήσεις ἢ κρίσεις περὶ συγχρόνων συμβάντων, μελλούτας νὰ χρησιμεύσωσι σπουδῶς εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἀναπλάτῃ τὴν ζωντανὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ἐν τῷ παρελθόντι.

Συμπληρωματικὸν δὲ βοήθημα πρὸς ἀντλησιν ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τε τοὺς μέσους αἰῶνας, μάλιστα δ' ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἶνε αἱ διηγήσεις καὶ περιγραφαὶ τῶν περιηγητῶν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τοῦ βοθηματος τούτου πρέπει νὰ γίνηται μετὰ προφυλάξεως μεγίστης. Ἠθέλομεν περιπέσει εἰς ἱστορικὸν σφάλμα ἐν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀρχῆος γεωγράφου Ἐδρισῆ τῷ 1153 περὶ πολυκνηρωπίας καὶ κκλονῆς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐθεωροῦμεν ὡς ἀπκροεγκλίτως ἰσχύοντα περὶ τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀχομινάτου μετὰ τὴν ἐπεληθούσαν ἄλωσιν ὑπὸ τῶν Νορ-

¹ Ἀθηναίου τόμ. σ'. σ. 438 κ. ε.

² Ἐπιτομή περὶ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιτείας ἐν ἱστορίᾳ Σουλίου καὶ Πάργας. Ἐν Βενετίᾳ. 1815. τόμ. Β' σ. 95 κ. ε.

³ Ἐπ. α. μ. Στ. α. κ. τ. ἄδου, οἱ Καταλόγοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, σ. 207-327.

μνημών και τὰς μεσευσάσας ἄλλας συμφορὰς. Αἱ δύο βραχεῖαι περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν μνημείων κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ὑπομνήσεις ἀνωνύμων τοπογράφων, αἱ γνωσταὶ ὡς Anonymus Viennensis καὶ Anonymus Parisinus ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν ἐν αἷς ἀπόκεινται τὰ χειρόγραφα ἐξ ὧν ἐξεδόθησαν τὰ κείμενα ταῦτα, εἶνε μεστὰ ἀνεκρίβειαι καὶ ἀσαφείαι, ἀποφαινούσης τὴν μὲν χρῆσιν αὐτῶν ἐπισηκλή, τὴν δ' ἱστορικὴν λυσιτέλειαν πᾶνυ σμικρῶν.¹

Εἰς δὲ τὴν ζωηρὰν ἐξεικόνισιν τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἄλλων τῆς πόλεως μερῶν κατὰ τὴν μεσοχρόνιον ἐποχὴν τὰ μέγιστα συντελοῦσιν αἱ εἰκόνες καὶ τὰ σχεδιογραφήματα τὰ διαγραφέντα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Τοιούτων εἰκόνων δλόκληρον σειρὰν ἐδημοσίευσεν ὁ Γάλλος De Laborde ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγραφῇ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι δὲν εἶνε ἀπασαὶ αὐταὶ αἱ εἰκόνες οὐτ' ἐξ ἴσου ἐπιτυχεῖς οὐτ' ἐξ ἴσου ἀξιόπιστοι, καθ' ὅσον εἶχον τέχνης ἢ αὐτοψίας οἱ διαγράψαντες αὐτάς, ἀλλ' οὐχ ἤττον πολλὰ διδασκόμεθα ἐξ αὐτῶν πρὸς ἱστορικὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας. Δύναται δὲ ἡ σειρὰ τῶν τοιούτων παρυστατικῶν εἰκόνων καὶ νὰ πλουτισθῇ ἐπικισθητῶς δι' ἐπιμελοῦς ἐξερευνήσεως τῶν πλουσίων συλλογῶν σχεδιογραφημάτων ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς μουσείοις, οἷαι μάλιστα ἡ τῶν Παρισίων, ἡ τοῦ Λονδίνου καὶ ἡ τοῦ Βερολίνου. Καὶ ἐξεδόθησαν δ' ἐπ' ἐσχάτων πράγματι δύο τοιαῦτα νέα σχέδια τῆς Ἀκροπόλεως,² ἴσως δὲ καὶ ἐν ἀττικοῖς ἢ ἄλλοις ἐλληνικοῖς οἴκοις περισώζονται που τοιαῦται εἰκόνες τῶν πικλιωτέρων Ἀθηνῶν, αἴτινες, ὅσον καὶ ἀν. ὧσιν ἀτελῶς ἐξεργασμέναι, δύνανται νὰ ποβῶσι χρήσιμοι εἰς τὸν ἱστοριογράφον.

Ἄλλως παρὰ τῶν ἀλλογενῶν περιηγητῶν τῶν γραφέντων καὶ περὶ Ἀθηνῶν πολλὰ δυνάμεθα νὰ μάθωμεν καὶ παρὰ λαβόμεν, ἐπειδὴ πολλοὶ λόγοι ἐπεσκέψαντο τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε ἤλθεν αὐτόσε ὁ ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος Κυριακός. Εἴμεθα δ' ἠναγκασμένοι νὰ προσφύγωμεν εἰς τὰς παρ' αὐτῶν περιγραφὰς τῆς πόλεως καὶ τὰ ἱστορήματα περὶ τῶν τυχῶν αὐτῆς καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἐν αὐτῇ αἰκούντων, ἐπειδὴ εἶδον τὴν πόλιν καὶ ἔγραψαν περὶ αὐτῆς ἐν χρόνοις καθ' οὓς ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλ' ἀπόση περισκέψις καὶ κριτικὴ προσοχὴ πρέπει νὰ καταβληθῇ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν παρ' αὐτῶν ἀναγεγραμμένων διηγήσεων δύναται νὰ γείνη δῆλον δι' ἐνὸς καὶ

μόνου χαρακτηριστικοῦ παρδείγματος. Εἰς τῶν ἀρίστων περιηγητῶν, ὁ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἐκατονταετηρίδα τελευτῶσαν ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας Γάλλος Srou, ῥητῶς δυσχυρίζεται ὅτι ὁ πρὸ αὐτοῦ περὶ τῆς πόλεως ἰδίαν γράψας βίβλον La Guilletière ἐπὶ μόνον ἡμέρας εἶχε μείνει ἐν Ἀθήναις. Καὶ ὅμως οὗτος πλεῖστα ἀναγράφει ἄλλοθεν ἄγνωστα, ἐν οἷς καὶ μικρὰν διήγησιν περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Μωχαμέτη τοῦ Γ' ἐξ ἐνοίκιας πρὸς τὴν περικκλή Ἀθηνῶν γαλιούμισσιν Βασιλικῆν εὐμενοῦς ἐξαρτήσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ κισλάρ-ἀγῶ.¹ Ἡ διήγησις δ' αὕτη δικφωνεῖ οὐσιωδῶς πρὸς τὸ βενιζέλειον χρονικόν, ὕπερ μαρτυρεῖ ὅτι αὐθιγῶς τὴν προσήλωσεν εἰς τὸ χαρέμι, τουτέστι εἰς τὴν βασιλικὴν γυναικωνῆτιν εἰς τὴν δικυθέντευσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου.²

Τοιαῦται εἶνα συλλήβδην καὶ προχείρως ἐξεταζόμενα αἱ κυριώτεραι πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Μόνον διὰ τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν μελέτης καὶ κριτικῆς ἐπεξεργασίας θὰ κατορθωθῇ ἡ συγγραφὴ ἀξίας λόγου ἱστορίας τῶν μεσαιωνικῶν καὶ τουρκοκρατουμένων Ἀθηνῶν· αἱ δὲ μέχρι τοῦδε γενόμενα ἀπὸπειραὶ ὡς μὴ στηριχθεῖσαι εἰς τοιαύτην εὐσυνείδητον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ἀπεδείχθησαν πρῶτοι καὶ μικροῦ λόγου. Κυριώτατον δ' ἔργον τῶν σημερινῶν χρόνων εἶνε ἀκόμη, ἕως πολλὰ δημοσιευθῶσιν ἔτι ἀνέκδοτα καὶ παρσκευασθῇ ἡ ἱστορικὴ ὕλη, ἡ κατὰ μονογραφικὰς διαπραγματεύσεις μερῶν τῆς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἀθηναικῆς ἱστορίας καὶ ἡ κατ' ὀλίγον ἐκδοσις καὶ χρησιμοποίησις τῆς παρυστατικῆς νέας ὕλης.

B'.

Εἰς τῶν νεώτερω γραφέντων προχείρως περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξερευνήσεως τῶν πηγῶν τῆς ἀθηναικῆς ἱστορίας ἐπιτραπήτω νὰ προσθέσω ὀλίγα περὶ τινος ἐπ' ἐσχάτων ἐκδοθείσης οὐκ ἀτήμου πηγῆς ἀνεκπερομένης εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔλωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Εἶνε δ' αὕτη ποίημα ἐπιγραφόμενον περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἢ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνα καὶ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Πετροπόλει δημογενοῦς κληρονομοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γαβριὴλ Δεστούνη, ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος τῆς ἐν Πετροπόλει αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης (ἀρ. CCH) ἐξ οὗ ὁ αὐτὸς ἐξέδωκε τῷ 1877 τὸ περίεργον περὶ Ἀρμούρη ἐπύλλιον.³

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιημᾶτιον, ἀποτελούμενον ἐκ μόνων ἐξήκοντα καὶ

¹ La Guilletière, Athènes ancienne et nouvelle. Paris. 1675 σ. 168 κ. ε.

² Σταματιάδου, οἱ Καταλάνοι σ. 267.

³ Περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἢ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνα. Ποίημα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, ἐκδοθὲν ῥωσιστὶ μεταφρασθὲν καὶ διερμηνευθὲν παρὰ Γαβριὴλ Δεστούνη. Ἐν Πετροπόλει 1881 εἰς 8 σελ. VI, καὶ 9.

¹ Τοὺς ἀνωνύμους τούτους τοπογράφους εὕρισκε νῦν ὁ βουλόμενος προχείρως ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Carl Wachsmuth, Die Stadt Athen im Alterthum, Leipzig. 1874 σελ. 731 κ. ε. ΤΤ αιν. δ. ἀρ. Τόμ. I κ. ἀρ. 34 ὁ ἀρ. 2137.

² Τὸ ἕτερον τῶν σχεδιογραφημάτων τούτων ἐξεδόθη κατὰ τὸ ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λοῦβρου πρωτότυπον τοῦ 1686 ὑπὸ τοῦ κ. Χρήστου Παπαγιαννάκη ἐν τῇ Gazette archéologique τῶν Παρισίων τοῦ ἔτους 1875, ἐν Πίν. VIII. ἴδ. καὶ τὴ ἐξηγητικὸν ἄρθρον ἐν σ. 26 κ. ε. Τὸ δ' ἄλλο ὑπὸ τοῦ F. v. Duhn ἐκ τοῦ ἔτους 1870 ἐν ταῖς Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes. 1877. σ. 38 κ. ε. ἴδ. πίν. II.

έννέα στίχων, ὀρθῶς ἐχαρκτηρίσθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ὡς *θρηϊνος*. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν καθ' ὅσον δημωδῶν ἐκείνων ποιήσεων δι' ὧν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησεν ὅτε μὲν τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευσύνης, ὅτε δὲ τὴν τῆς Τραπεζούντος.¹ Πολὺ δὲ μᾶλλον εἶνε τὸ στιχοῦργημα τοῦτο ἔργον ὑπ' ἀνδρὸς οὐχ ὅπως ἀπικιδεύτου συνταχθὲν ἤδη βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ συμβῆν ὅπερ πραγματοῦται καὶ περισωθὲν εἰς ἡμᾶς οὐχὶ διὰ τῆς προφορικῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παραδόσεως, ἀλλὰ διὰ κατὰ γράφην συγχρόνου πρὸς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ. Ἀνάλογα δ' ἔμμετρον Ὀρηνοῦδῆματ' ἔχομεν καὶ ἄλλα, οἷον τὸν *θρηϊνον περὶ Ταμωρολάγγου*² καὶ τὸν τοῦ Ἰμμ. Γεωργιλλᾶ περὶ τοῦ θανατικοῦ τῆς Ρόδου.³ Ὡς ἐν ἐκείνοις, ἐπικρατεῖ καὶ ἐν τούτῳ τῷ ποιήματι ἡ ῥητορικὴ χρῆσις, οὕτως ὥστε αἱ ἐν αὐτῷ περιπλεκόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις δὲν ἐκφράζονται σαφῶς καὶ διακρίθην, ἀλλὰ περιβάλλονται τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς ἄλλως ἀσαφούς σοφιστικῆς ἐκφράσεως. Οὐχ ἤττον τὸ ποίημα τοῦτο χρησιμεύει διττῶς εἰς ἀξίησιν τῶν ἡμετέρων γνώσεων περὶ τοῦ συμβάντος ὑπερ ὑπόκειται ὡς βῆσις αὐτοῦ· ἐπειδὴ πρῶτον μὲν περὶ τὴν ψυχολογικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἔτινα κατεῖχον τὴν καρδίαν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰς Ὀλιβερῆς ἡμέρας τῆς μοιραίας ἀλώσεως, δεύτερον δὲ μετακίσει ἡμῖν ὁπωςδήποτε ἱστορικὰς τινὰς εἰδήσεις, συμπληρούσας τὰ ἄλλοθεν ἡμῖν γνωστὰ περὶ τούτου τοῦ συμβάντος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφη τὸ ποίημα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆς πόρισμα ἐκ τῶν ἐξῆς δύο στίχων αὐτοῦ·

Ἀρχὴν αἰχμαλωτίσασιν Αἰγυπτίου τὸ μέρος,
δεύτερον τρίτον ἠλθασιν εἰς τὸν αὐτὸν τὸν τόπον.

Ἐπειδὴ δὲ Αἰγυπτίων εἶνε κατὰ πιθανώτατον λόγον, ὡς ὀρθῶς ἀποδεικνύει ὁ ἐκδότης, τὸ ἐν τῇ Ἐπιδικυρίᾳ τὴν σήμερον καλούμενον Αἰγυπτίον, ἐξάγομεν ἐντεθῆεν τὴν ἐξῆς χρονολογικὴν σειρὰν. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου στίχου ἐμφαίνεται πάντως ἡ ἐκπολιόρκησις τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μωχαμέτη, καὶ τοὶ δὲν ἐννοοῦμεν τὸν λόγον δι' ὃν ἡ Ἀργολὶς δηλοῦται διὰ τούτης τῆς ἐκφράσεως καὶ γίνεται μνεία τῆς ἀλώσεως μέρους ἄλλως μὴ ἀναφερομένου ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε γνωστῆς πηγαῖς. Ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ στίχῳ ὁ γινόμενος λόγος περὶ δευτέρου καὶ τρίτου ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων ἀναφέρεται βεβλῆως εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ὀμάρ καὶ τὴν εἰς τὴν πόλιν ἐπέλευσιν αὐτοῦ τοῦ Μωχαμέτη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν σουλτάνος δις μετέβη εἰς Πελοπόννησον, τὸ θέρος τοῦ 1458 καὶ τῷ 1460 ὅτε ἀπεφάσισε νὰ

προβῆ ὀριστικῶς κατὰ τῶν Παλαιολόγων, δις δὲ μετέβη καὶ εἰς Ἀθήνας, τὸ μὲν πρῶτον τελευτῶντος τοῦ Λύγουστου τοῦ 1458 μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως, δεύτερον δὲ ἐν ἔτει 1460 μετὰ τὴν ὀριστικὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου, ἀπορον καθίσταται ἂν τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν τῶν μεταβάσεων τούτων τοῦ Μωχαμέτη εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑποδήλοι ὁ πρῶτος τῶν προμνημονευθέντων στίχων καὶ ἂν διὰ τῶν λέξεων δεύτερον τρίτον ἠλθασιν ἐννοεῖται ἡ ὀριστικὴ ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ ἐκπολιόρκησις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ πρώτη τῷ 1458 εἰς Ἀθήνας ἔλευσις τοῦ Μωχαμέτη ἢ μᾶλλον ἡ πρώτη καὶ δευτέρα ἐπιδρομὴ τοῦ σουλτάνου. Κλίνω νὰ πιστεύσω μᾶλλον τὸ δεύτερον τοῦτο, βλέπων ὅτι ἐν τῷ ποιήματι πικρὸς γίνεται λόγος περὶ τῆς δηλώσεως καὶ αἰχμαλωσίας τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸν ἀνώνυμον Ὀρηνοῦδον οἱ Τοῦρκοι, εἰσελάσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἐφόνευσαν μὲν τοὺς ἱερεῖς τοῦ ὑψίστου, τοὺς γέροντας καὶ τοὺς προὔχοντας, ἐφθειραν δὲ γυναικῶν καὶ παῖδας, ἐνέπρησαν δὲ τοὺς οἴκους, ἐμίαναν τὰς ἐκκλησίας, ἐμόλυον τὰς εἰκόνας. Ἀλλὰ τοιαύτης ὁμότητης δὲν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τοῦδε γνωστὰ πηγαὶ ὡς συμβάσκει εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οὐδὲ παρέστη τοιαύτη τις ἀνάγκη, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ὀμάρ παρέλαβε τὴν πόλιν διὰ συνθήκης παρὰ τοῦ τελευταίου δουκὸς Φραγκίσκου Ἀτσαγιόλη μετὰ διετῆ σχεδὸν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1458 ἐπισκεφθεὶς τὴν πόλιν Μωχαμέτη οὐ μόνον δὲν προσηνέχθη σκληρῶς πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ὑποταγείσης πόλεως, ἀλλὰ καὶ καταγοητευθεὶς ἐκ τῆς νέας αὐτοῦ κτήσεως, παρέσχεν ἤδη ἀμέσως, ὡς φαίνεται, ἰκανὰ προνόμια εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὅτε ὁ σουλτάνος μετέβη τὸ δεύτερον εἰς τὴν πόλιν τῷ 1460, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐπιμονωτέρας αὐτοῦ δευτέρας στρατείας ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ψυχὴν ἔχων προσωχθισμένην ὑπὸ τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀγώνων, οὐδαμῶς εἶνε παράδοξον ἂν ἐπέδειξε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἄπην τῆς βαρβρικῆς αὐτοῦ ἰσχύος τὸ κράτος. Καὶ δὲν μαρτυροῦνται μὲν οὐδὲ κατὰ τούτην τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μωχαμέτη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τοιαῦται βίαιοπραγίαι οἷως ἀναφέρει τὸ προκείμενον ποίημα, ἀλλὰ τὰ ἤδη γνωστὰ γεγονότα ἐπιτρέπρυσιν ἡμῖν, ἢ ὀρθότερον ἐπιβάλλουσιν ἀναγκαστικῶς, εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ἐπίσκεψιν τοῦ Μωχαμέτη νὰ ποδώσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ὀρηνοῦδου δεινὰ τῶν Ἀθηναίων. Διότι ὁ σουλτάνος ἐπιστρέφων εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτῷ κτῆσιν δὲν εὗρισκε τοὺς Ἀθηναίους οὕτω πιστοὺς ὑπηκόους, ὅσον ἠδύνατο νὰ νῆμα ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ πράξεως πρὸς ἐκείνους συμπεριφορῆς. Καὶ τοῦτο συνέβηεν ἐπειδὴ αἱ βίβλαι ἄς βαθείας ἤδη ἐπὶ ἐπὶ ὅλας ἐτῶν δεκάδας εἶχε καταβάλλει ἐν τῇ χώρῃ ἡ δυναστεία τῶν Ἀτσαγιολῶν δὲν ἠδύνατο οὕτω ταχέως νὰ ἐκσπασθῶσι. Καὶ δὴ ὁ τελευταῖος τῶν Ἀτσαγιολῶν Φράγκος, ὅστις συνῶδα ταῖς πρὸς τὸν Ὀμάρ συνθήκαις εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν Βοιωτίαν, ζῶν ἐν Θήβαις ὡς ὑπο-

¹ Ἰδ. περὶ τῶν τοιαύτων δημοτικῶν ἀσμάτων τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐμῆς Collection de romans grecs ἐν σελ. XV.

² Guil. Wagner, Carmina graeca medi aevi σ. 28 κ. ε.

³ Ἰδ. σ. 92 κ. ε.

τελής τῆς Πύλης διενήργει τὴν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπόδοον, ὃ δὲ σουλτάνος μετὰ εἰς Ἀθήνας ἠναγκάσθη διὰ παντὸς τρόπου νὰ καταστείλῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου δουκὸς περὶ σκευαζομένην συνομοσίαν. Ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅτι τότε ἀπεκομίσθησαν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν δέκα τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν, ὃ δὲ δούξ Φραγκίσκος, κελευσθεὶς νὰ μετὰβῇ πρὸς τὸν Ζάγανον, ἔτυχεν οἰκτροῦ παρ' αὐτῷ θανάτου¹. Κατὰ πιθανώτατον ἔρχετο λόγον εἰς τὰ πρὸς ἀμυναν κατὰ τῆς μελετωμένης καθόδου τοῦ Ἀτσαγιόλη ληφθέντα αὐστηρὰ μέτρα καταλεκτέα καὶ αἱ ὁμότητες αἷ περιγράφει τὸ ποίημα τοῦ πετροπολιτικοῦ κώδικος.

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἄτινα διδάσκει ἡμῶς τὸ ποίημα τοῦτο ἄξια λόγου εἶνε τὰ κατὰ τὴν γεωπονικὴν σημασίαν τῶν περὶ τὴν Ἀκαδημειαν τόπων οἵτινες κλοῦνται Σωπόλια ἐν τῷ στιχοῦργήματι, αὐτὸ ποιητῆς περὶ τὴν πόλιν διὰ τῶν ἐξῆς στίχων ὁρηνοῦσαν τὴν δῆωσιν τῶν ὀπωροφόρων ἐκείνων τόπων καὶ τὸν αἰχμαλωτισμὸν τῶν αὐτοῦ γεωργούντων:

- «Ὁ Σωπολιάταις μου καλοὶ ποῦ νὰ σας καταστήσουν,
 45 ὡ γεωργοὶ παμφόμιστοι εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
 τοὺς εἶχα φοῦμος κ' ἔπαινος εἰς ὅλον μου τὸ κράτος,
 τοὺς τρέφαντας τὰ κράτος μου ἀπὸ παντὸς πραγμάτου,
 τοὺς ζήσαντας ἐλεύθερα μετὰ χαρᾶς μεγάλης.
 Τώρα σκλάβοι ἐκλήθησαν καὶ εἰς Περσίαν ὑπάγουν».
- 50 Πάλιν Ἀθήνα ὀδυρμούς ἐκ βάθους ἀναπέμπει·
 «ὦ δένδρα μου πανώραιοι καὶ τίς νὰ σᾶς ἀρδεύῃ;
 Τίς νὰ βιβδίσῃ τὸν καρπὸν ὠραῖον τὸν ἐδικὸν σας;
 Τίς νὰ ποιῇ τὸ ἔλαιον, τὴν ἀρτυσίαν τοῦ κόσμου,
 τὴν λυχνεισίαν τοῦ φωτὸς καὶ φωταυγίαν τοῦ σκότους;
- 55 [Ω] παραδείσια μου τερπνά, καὶ τίς νὰ σας γεργεῖ,
 ἄρουραι [μου] ἐξάκουσαι, καὶ τίς νὰ σας τρυγήσῃ;
 Ἡ γῆς μου ἢ πολὺσπορος, τίς νὰ σε κατασπέρνῃ;
 Τοὺς γεωργοὺς ἐπῆράν τους τὸ περσικὸν τὸ γένος
 καὶ ἔρημόν σε ἄφηκαν ἀπὸ παντὸς πραγμάτου,
- 60 ζωὴ μου ἢ παμπλούμιστη, χρυσῇ καὶ κοσμημένῃ.
 Οὕτως καὶ σὺ Σωπόλιον ὀπώρας γεμισμένον εἶ.

Ἐκ τῶν στίχων τούτων βλέπομεν ὅτι μεγίστην δὲ ὁρηνοῦσαν τῶν Ἀθηναίων ἀπέδιδε σημασίαν εἰς τοὺς γεωργοὺς τῶν Σεπολίων, ἄτινα κατὰ τὸν

¹ Λαόνικος Καλλικανδύλης σ. 483 ἐκδ. Βόννης.

² Εἰς τὸ κείμενον, ὡς εὐταῦθα δημοσιεύεται, ἐπηρέθησαν ὀλίγοι μόνον μεταβολαί, ἰδίως περὶ τοὺς τονισμοὺς τῶν ἐγκλιτικῶν καὶ ἐγκλινομένων. Τὴν δὲ κυριωτάτην διόρθωσιν ἐποίησα ἐν σ. 53 γράψας τίς νὰ ποιῇ τὸ ἔλαιον ἀντὶ τοῦ παρὰ Δεστούνη τίς νὰ πιῇ τὸν ἔλαιον. Πρὸς τὸ τοῦ Ζυγομαλά παρὰ Κρουσίω (Turcogr. σ. 95) «Τούτων τῶν ποταμῶν τοῖς ὕδασι ποτίζουσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ δένδρα τῶν ἐλαιῶν, χιλιάδες ὄντα πολλαί, καὶ ἔλαιον ποιοῦσι, δι' οὗ Κωνσταντινούπολις καὶ ἄλλαι πόλεις ἑξαρκοῦνται».

Ἡ' αἰῶνα ἠνομιάζει ἐκαῖνος Σωπόλις. Ἐκτὸς δ' εὐρίσκομεν τελευταῖοντος ἡδὴ τοῦ 14' αἰῶνος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ζυγομαλά πρὸς τὸν ἐν Τυβίγγη σοφὸν Κρούσιον λεγόμενον ἐπ' ἴσης Σωπόλια, ὥστε εἰκόζομεν ὅτι ὁμοίως ἦτο γνωστὴ αὐτῷ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἢ διὰ τοῦ ὠ προφορᾶ. Ἰδοὺ δὲ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Ζυγομαλά, λαλοῦντος περὶ τῆς γλώσσης τῶν συγγρόνων Ἀθηναίων· ἀμέλλουσι γὰρ εἰπεῖν ὅρα ὦ εὐτυχὲς καὶ ἐντὶ τούτου λέγουσι γιὰ πᾶ καλότυχε, τὰ σῶνα σοῦκα λέγουσι, τὸν βάρβαρον πακακᾶν καὶ ἄλλα γελοῖα· τὴν στολὴν σολὴν, τὰ ἔξω τῆς πόλεως προαύλια, ἢ ἐξοπέλια ἔδει λέγειν, Σοπόλια λέγουσιν¹. Ὁ Καὶ δὲν ἐξεύρω μὲν ἂν τὸ ἐν τούτοις ὑπὸ τοῦ Ζυγομαλά ὑποδηλούμενον ἔτυμον τοῦ ὀνόματος Σωπόλια ἔχει ὁρθῶς· ἀλλὰ πάντως ἢ εὑρεσις τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως πρέπει νὰ ρορηθῇ ἐκ τῆς διὰ τοῦ ὠ ἀρχαιοτέρας γραφῆς τοῦ ὀνόματος. Ὡστε κατὰ ταῦτα δὲν δύναμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὁρθὴν τὴν πρό τινων ἐτῶν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Χρήστου Νικολαΐδου Φιλαδελφῆως ἄλλως εὐφυᾶ γνώμην, καθ' ἣν ἢ λέξις Σεπόλια γραπτέα διὰ τοῦ σαι καὶ ἐξηγητέα ὡς προσληθούσα ἐκ τῶν [εἰ]ς αἰπόλια, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς φραγκικῆς καὶ τουρκικῆς κατακτήσεως προῆλθον τὰ Στανκῶ-εἰς τὴν Κῶ, Σετίνκ-εἰς Ἀθήνα, Στανμποῦλ εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα².

Τοιοῦτον δι' ὀλίγων τὸ ἄξιον λόγου τοῦτο στιχοῦργημα ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σπουδαία συμπληρωματικὴ πηγὴ εἰδήσεων περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς πόλεως ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ἐτελέσθη αὕτη.

Ἐγένετο δὲ ἢ ἐκδοσις μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, καίτοι ὁ κῶδιξ ἐν ᾧ περιέχεται τὸ ποίημα εἶνε λίαν ἀμελῶς γεγραμμένος καὶ τὸ κείμενον καθίσταται πολλαχοῦ σχεδὸν ἀδιάγνωστον. Καὶ τῷ μὲν φιλοπόνῳ κ. Δεστούνη εὐγνωμονοῦμεν ἐπὶ τῷ μικρῷ τούτῳ, ἀλλὰ φίλιῳ δῶρω, εὐχόμενοι ἵνα ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Πετροπόλει βιβλιοθήκης καὶ ἄλλα δημοσιεύσῃ σπουδαῖα ἀνέκδοτα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεσοχρόνιον τοῦ ἔθνους φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν. Εὐελπιστοῦμεν δὲ ὅτι καὶ ἄλλων ὁμογενῶν ἢ ἀτραπῶσιν αἱ μελέται μετὰ ζήλου ἐπὶ τὴν εὑρεσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν πηγῶν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας κατὰ τὸ ἀνωτέρω διὰ βραχέων διαχωρῶν ἐν σχέδιον, ἵνα καταστῇ ποτε δυνατὴ ἢ συγγραφὴ ἀξιοσπουδάζουτου ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Σύλλα μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τῆς πόλεως εἰς πρωτεύουσαν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος.

¹ Crusius, Turcogracia σ. 99.

² Ἐφημερὶς τῆς 17 Νοεμβρίου 1875.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΝ ΡΩΣΙΑ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΥΣΚΙΝ

Ἡ κήρη τοῦ λοχαγοῦ, ἐν ἐκ τῶν ὠραιότερων ἱστορικῶν διηγημάτων τοῦ Ῥώσου συγγραφέως καὶ ποιητοῦ Πούσκιν, ἠξιώθη εὐρωπαϊκῆς φήμης καὶ μετεφράσθη εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Κύριον θέμα αὐτοῦ ἔχει τὴν στάσιν τοῦ Κοζάκου Πουγάτσεφ ἐπὶ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης. Τὸ κατωτέρω ἐπεισόδιον τοῦ διηγήματος αὐτοῦ ἐμποδισθὲν ὑπὸ τῆς ῥωσικῆς λογοκρισίας δὲν ἐδημοσιεύθη καὶ ἐσχάτως εὐρέθη μεταξύ τῶν χειρογράφων τοῦ συγγραφέως.

Ὁ συνταγματάρχης μου Ζουρίν ἔλαβε διαταγὴν νὰ διαβῆ τὸν Βόλγα καὶ νὰ βυθίσῃ κατὰ τῆς Σιμβίρσκ, ἐν ἣ ἐξετείνετο ἡδὴ ἡ πυρκαϊὴ τῆς στάσεως. Ἦμιν πλήρως χαρᾶς διότι ἐσκεπτόμην ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν οὕτω νὰ ὑπάρχω εἰς τὸ χωρίον μου, νὰ ἐναγκαλισθῶ τοὺς γονεῖς μου καὶ νὰ ἐπα- νιδῶ τὴν μνηστῆν μου Μαρίαν Ἰβανόβνα. Ἐχοροπήδων ὡς παιδίον καὶ ἐπανελάμβανον κατὰ τῶν τῶν Ζουρίν εἰς Σιμβίρσκ, συνταγματάρχα μου, εἰς Σιμβίρσκ.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα καὶ τὸ σύνταγμα μας ἐστάθμευσεν εἰς τὸ χωρίον Ν. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν εἶδεν νὰ διαπορθμεύσωμεν τὸν ποταμὸν. Ὁ πᾶρεδρος τοῦ χωρίου μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ ὅλα τὰ χωρία ἦσαν ἐπαναστατημένα καὶ ὅτι ὄρδαί τοῦ Πουγάτσεφ ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν.

Ἡ εἰδήσις αὕτη μὲ ἀνησύχησε. Τὸ χωρίον ὅπερ ἦτο ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ πατρὸς μου ἔκειτο τριάντον βέρστικ ἐκεῖθεν τοῦ Βόλγα. Ἦθελον παντὶ τρόπῳ νὰ διέλθω τὸν ποταμὸν καὶ ἀνεζήτουν ἡδὴ πορθμεία. Οἱ κῆτοικοι τοῦ χωρίου ἦσαν πάντες ἀλιεῖς καὶ πλοιάρια ὑπῆρχον πολλὰ. Ἄνεκοίνωσα τὸ σχέδιόν μου τῇ Ζουρίν.

— Φυλάχθητι, μοι εἶπεν· εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ μεταβῆς μόνος. Περι- μεινον μέχρι τῆς πρωΐας. Θὰ διέλθωμεν οἱ πρῶτοι τὸν ποταμὸν καὶ θὰ μεταβῶμεν εἰς ἐπίταξιν τῶν γονέων σου μετὰ παντήκοντα Οὐσσάρων οὓς θὰ παραλάβωμεν μεθ' ἡμῶν χάριν προφυλάξεως.

Ἄλλὰ δὲν μὲ ἐκλόνησε. Τὸ πλοιάριον ἦν ἕτοιμον καὶ οἱ δύο αὐτοῦ κωπηλάται ἔλαβον εὐθὺς τὰς κώπας.

Ἡ νύξ ἦν ὠραία· ἡ σελήνη ἔλαμπεν ἐπὶ καλοχρωτάτου οὐρανοῦ καὶ δ βυθόρρους ποταμὸς ἐκύλιε μὲ ἤρεμον ταχύτητά τὰ ὕδατά του. Τὸ πλοιάριόν μας ἐκυλινδεῖτο ἡσυχῶς καὶ ἀθροῦσως ὑπεξέφευγεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν βυθίων βρυμάτων. Δὲν εἶχε πικρῆσαι ἡμίσεια ὄρα καὶ ἡδὴ εἰ- χόμεν φθάσει εἰς τὸ ἡμισυ τοῦ ποταμοῦ. Ἦρχισα νὰ βεμβάζω ὅτε ἀφῆρας οἱ κωπηλάται ἤρξαντο ψιθυρίζοντες χαμηλῆ τῇ φωνῇ.

— Τί τρέχει; τοὺς ἠρώτησα.

— Ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει. Ἀπεκρίθησαν ἀμρότεροι περὶ τῆς αὐτῆς διεύθυνσιν.

Ἦκολούθησα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου τοὺς ἰδικούς των καὶ περὶ τῆς ἐν μέσῳ τῆς ὀμίχλης κατὰ τι κατερχόμενον τὸν Βόλγα. Διέταξεν τοὺς κωπηλάτας νὰ σταματήσωσι διὰ νὰ προσεγγίτῃ τὸ ἀγνωστον ἐκεῖνο ἀντικείμενον ὅπερ ἐξηκολούθει προχωροῦν.

— Τί νὰ ἦναι; ἔλεγον οἱ κωπηλάται. Οὔτε ἱστία, οὔτε ἱστόι.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην νέφος ἐκόλυψε τὴν σελήνην, καὶ τὸ περὶ τὸ ἐκεῖνο ἀντικείμενον ἐγένετο σκοτεινότερον. Ἦν σχεδὸν ἐγγὺς ἡμῶν καὶ οὐδὲν ἠδυνάμην νὰ νοήσω. Ἀφῆρας ἡ σελήνη ἐξῆλθε τῶν νεφῶν καὶ ἐφώτισε τρομερὸν θέαμα.

Ἀγγόνη ἐπτημένη ἐπὶ σχεδὸν κατήρχετο τὸν ποταμὸν καὶ ἔσπευδε πρὸς ἡμᾶς. Τρία σώματα ἦσαν ἀνηρητημένα ἐπ' αὐτῆς. Κατελήφθη ὑπὸ ἀκτακτικῆς περιεργείας· ἤθελον κατὰ πάντα τρόπον νὰ εἶδω τὰ πρόσωπα τῶν ἀπερχομένων. Κατὰ διαταγὴν μου οἱ κωπηλάται ἐσταμάτησαν τὴν σχεδὸν διὰ τῶν κωπῶν των καὶ ἡ πρῶτα τοῦ πλοιαρίου μας προσέκρουσεν ἐπ' αὐτῆς. Ἐπήδησα εὐθὺς καὶ εὐρέθη πρὸ τῶν δύο δοκῶν τῆς ἀγγόνης. Ἡ σελήνη ἐφώτιζεν ἀπλῆτως τὰ περὶ μεμρορημένα πρόσωπα τῶν ἀτυχῶν καταδίκων. Ὁ εἰς αὐτῶν ἦν γηραιὸς Γσουβίκος, ὁ δεύτερος νεκρὸς καὶ γενναῖος Ῥώσος χωρικός ὡσεὶ εἰκοσκέτης. Ἄρκα ἤμωσ προσεῖδον τὸν τρίτον δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσω κραυγὴν αἴταυ. Ἦτον ὁ Βάγκ, ὁ δυστυχὴς κοζάκος μου Βάγκ, ὅστις ἐξ ἀπερισκέπτως κατετάρχη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Πουγάτσεφ. Ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των ἦν προσηρητημένος πίναξ μελανὸς φέρων ἀνεγεγραμμένους λευκοῖς γράμμασι τὰς δύο κύτους λέξεις: Ἄντάρται καὶ Λησταί.

Ἐπήδησα ἐκ νέου εἰς τὸ πλοιάριόν μου οὕτως οἱ κωπηλάται μὲ ἀνε- μενον ἀδιάφοροι. Ἡ σχεδὸν ἀφθεῖσα ἐλευθέρῳ ἀνέλαβε τὴν πορείαν της μετὰ τῆς κινητῆς ἀγγόνης, ἦν ἐπὶ μακρὸν ἔτι διέκρινα ἐν τῷ σκοτεινῷ. Τὴν ἔχασα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καθ' ἣν στιγμὴν τὸ πλοιάριόν μου ἀφίκετο εἰς τὴν ἀπέναντι βραχίονα καὶ ἀπότομον ὄχθην. Ἐπλήρωσα γενναίως τοὺς κωπηλάτας, ὧν ὁ ἕτερος μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸν πᾶρεδρον τοῦ χωρίου. Οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲ ὑπεδέχθη ἀποτόμως, ἀλλὰ μετὰ τινὰς λόγους οὓς ὁ ὀδηγός μου τῷ ἐψιθύρισε κρῦφα ἐγένετο φιλορρονέστερος. Πάρχυστα ἠτοι- μάσθη ἡ τροίκα καὶ ἔδωκα διαταγὴν νὰ μὲ ὀδηγήσωσιν εἰς τὸ χωρίον.

Καλπάζοντες ἠκολουθοῦμεν τὴν μεγάλην ὁδὸν· διερχόμενοι χωρὶς κοι- μώμενα. Ἐφοβούμην μὴ τυχὸν συλληφθῶ καθ' ὁδὸν διὰ τοῦτο ἐκτὸς τῆς γραπτῆς διαταγῆς τοῦ συνταγματάρχου Ζουρίν ἐπρομηθεύθη καὶ ἀδειαν τοῦ Πουγάτσεφ. Ἄλλ' οὐδένα ἀπηντήσαμεν καὶ ὑποφωσκούσης τῆς ἡοῦς εὐρέθη πρὸ τοῦ ἐκ κέδρων δάσους ὅπερ ἐκρυπτε τὸ χωρίον μας. Διέταξα

τὸν ἀμαξήλατον νὰ μαστιγώσῃ τοὺς ἵππους καὶ μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὄρας εἰσπρὸς εἰς τὸ χωρίον.

Ἡ πατρικὴ μου οἰκίᾳ ἦτο εἰς τὸ πέρας τῆς ὁδοῦ καὶ οἱ ἵπποι ἔτρεχον ἀπὸ βυτῆρος ὅτε περετήρησα ὅτι ὁ ἀμαξήλατος ἤρξατο νὰ τοὺς κρατῇ.

— Τί τρέχει; ἀνεφώνησα ἀνυπόμονος.

— Φραγκμὸς, αὐθέντα, ἐν τῇ ὁδῷ, ἀπεκρίθη ὁ ἀμαξήλατος μόλις κρατῶν τοὺς ἀφηνιάσαντας ἵππους.

Καὶ ὄντως εἶδον φραγκμὸν κατὰ πλάτος τῆς ὁδοῦ καὶ παρ' αὐτὸν χωρικὸν ὀπλισμένον μὲ χονδρὴν ῥάβδον φυλάττοντα ὡς σκοπόν. Ὁ χωρικός μὲ ἐπλησίασε καὶ ἐκβάλλον τὸν σκοῦφόν του, μοι ἐζήτησε τὸ διαβατήριόν μου.

— Τί τρέχει; τὸν ἠρώτησα. Διὰ τί αὐτὸς ὁ φραγκμὸς καὶ τί φυλάττει;

— Ἐξέμεθα ἐπικναστικημένοι, πατέρη, μοι εἶπε ξύων τὴν κεφαλήν.

— Ποῦ εἶναι οἱ αὐθένταί σου; τὸν ἠρώτησα μὲ σφοδρὰν συγκίνησιν.

— Ἄ! οἱ αὐθένταί μου; Οἱ αὐθένταί μου εἶναι εἰς τὸν σιτοβολῶνα.

— Πῶς εἰς τὸν σιτοβολῶνα;

— Ὁ Ἀνδρούκας ὁ βοηθὸς τοῦ παρέδρου μὲς τοὺς ἐκλείσει καὶ τοὺς ἔδεσε μάλιστα διότι ἔκ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὸν πατέρη μὲς τὸν τσάρον.

— Θεέ μου! Καλὴ ἀνοιξὴ γλήγορα τὴν θύραν τοῦ φραγκμοῦ.

Ἐπειδὴ ὁ χωρικός ἐδίσταζεν, ἐπήδησα ἀπὸ τῆς ἀμάξης καὶ δίδων εἰς αὐτὸν σφοδρὸν κτύπημα πυγμῆς τὸν ἀπώθησα καὶ ἀνοίξας δρόμον διέταξα τὸν ἀμαξήλατον νὰ μὲ ὀδηγήσῃ ταχέως εἰς τὸν σιτοβολῶνα.

Δύο χωρικοὶ ὀπλισμένοι ὁμοίως μὲ ῥάβδους ἐφύλαττον τὴν θύραν. Ἐσπευσα πρὸς αὐτοὺς κρυγάζων νὰ μοι ἀνοίξωσιν. Ἡ θεὰ μου πρέπει νὰ ἦτο φοβερά, διότι ἔφυγον ῥίπτοντες τὰς ῥάβδους των. Προσεπάθησα νὰ θραύσω τὴν θύραν καὶ νὰ βιάσω τὸ κλειθρον· ἀλλ' ἡ θύρα ἦν δρυϊνὴ καὶ τὸ κλειθρον στερεόν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν νεκρὸς χωρικός ἐξῆλθε τῆς οἰκίας καὶ μὲ ἠρώτησε μὲ αὐθαγὲς ὄφρα πῶς ἐτόλμων νὰ θορυβῶ.

— Ποῦ εἶναι ὁ Ἀνδρούκας; ἀνέκραξεν νὰ μοῦ τὸν φέρουν εὐθύς.

— Ἐγὼ εἶμιχι ὁ Ἀνδρέας Ἀθωνάσιτς καὶ ὄχι Ἀνδρούκας, ἀπεκρίθη ὑπερηφάνως. Καὶ σὺ ποῦ εἶσαι; τί θέλεις;

Ἄντι πάσης ἀπκνήσεως τὸν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ σύρας αὐτὸν μέχρι τῆς θύρας τοῦ σιτοβολῶνος ἤρχισα νὰ τὸν ξυλοκοπῶ. Ὁ Ἀνδρούκας βλέπων ὅτι εἶχε νὰ κάμῃ μὲ δυνατὸν ἄνθρωπον ἔλαβε τὴν κλεῖδα ἐκ τοῦ θυλακίου του καὶ ἤνοιξε τὸν σιτοβολῶνα. Διέβην τὸ κατώφλιον καὶ ἐν γωνίᾳ ἀμυδρῶς φωτιζομένη ὑπὸ φεγγίτου ἀνεγνώρισα τὸν πατέρη μου καὶ τὴν μητέρα μου δεδεμένους μὲ σχοινία τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἐνηγκαλίσθην αὐτοὺς χωρὶς νὰ προφέρω λέξιν, καὶ ἐκεῖνοι δ' ἐσιώπων παρατηροῦντές με μετὰ συγκινήσεως, διότι τρία ἔτη στρατιωτικοῦ βίου μὲ παρήλ-

λαξεν τύπον πολὺ ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μὲ ἀνεγνώρισωσιν. Ἀἴφνης ἤκουσα φωνὴν προσφιλεῆ καὶ γνωστὴν μοι.

— Πέτρος Ἀνδρείτς σὺ εἶσαι;

Ἐστράφην καὶ εἶδα εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν τὴν Μαρτίαν Ἰβανόβνα ὁμοίως δεδεμένην. Ἐμεινα ἐμβρόντητος. Ὁ πατήρ μου δὲ ὅστις τότε μὲ ἀνεγνώρισεν ἔβασε φωνὴν χαρᾶς.

— Καλημέρα Πετρούτσα, καλημέρα, μοι εἶπεν. Ἰδοὺ σε τέλος! ὡς ἔχη δόξαν ὁ Θεός.

Ἡ μήτηρ μου ὁμοίως ἀνεγνώρισά με ἤρχισε κλαίονσα.

— Πετρούτσα παιδί μου, πῶς εἶσαι; πῶς ὁ Θεὸς σὲ ἔφερεν ἐδῶ;

Ἐκοψα εὐθύς μὲ τὸ ξιφὸς μου τὰ σχοινία καὶ ἤθελον νὰ τοὺς ἐξαιγάω τῆς φυλακῆς των, ἀλλὰ φθάσας εἰς τὴν θύραν εὔρον αὐτὴν ἐκ νέου κλεισμένην.

— Ἀνδρούκα, ἀνέκραξα, ἀνοιξε.

— Μάλιστα, ἐπεῖπεν ὁ βοηθὸς τοῦ παρέδρου ἔξωθεν. Μείνε καὶ σὺ μέσῃ. Τώρα ἔκ σοῦ δεῖξω πῶς κτυποῦν τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Τζάρου.

Παρετήρουν μετὰ προσοχῆς ἀπκνήτου τοῦ σιτοβολῶνος μὴπως εὔρω διέξοδον.

— Μάτην κοπιᾶς, εἶπεν ὁ πατήρ μου. Κατεσκεύασα καλῶς τὸν σιτοβολῶνά μου καὶ δὲν ἀφήνω οὐδαμοῦ οὐδὲ τὴν παρκαμικρὴν ἀπὴν διὰ τὸν φόβον τῶν κλεπτῶν.

Ἡ μήτηρ μου ἦτις ἔχαρη διὰ τὴν ἐπάνοδόν μου κατ' ἀρχάς, ἤρξατο νῦν ἀπελπίζομένη διότι καὶ ἐγὼ ἔκ μετεῖχον τῆς καταστροφῆς τῆς ὅλης οἰκογενείας. Ὅσον ἀφορᾷ ἐμὲ, ἤμην ἡσυχος, διότι εὐρισκόμην πλησίον τῶν γονέων μου καὶ τῆς φιλικότητος μου Μαρίας. Εἶχον τὸ ξιφὸς μου καὶ δύο πιστόλια· ἠδυνάμην κάλλιστα νὰ ὑποστώ πολιορκίαν μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ζουρίν. Ἀνεκοίνωσα τὰς ἐλπίδας μου εἰς τοὺς γονεῖς μου καὶ ἠσύχασα οὕτω τοὺς φόβους των.

Εὐχαριστημένοι οὕτω ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ συνενώσαι ἡμῶν ἀνεκοινοῦμεν ἀλλήλοις τὴν χαρὰν μὲς καὶ ἐν ταῖς οἰκογενειακαῖς ἡμῶν ὁμιλίαις διηλοῦν ἀνεπαίσθητως δύο ὥραι.

Ἀἴφνης περὶ τὴν μεσημβρίαν κραυγαὶ καὶ θόρυβος ἐξῆγειραν ἡμᾶς τοῦ βεμβασμοῦ.

— Τί τρέχει; ἀνέκραξεν ὁ πατήρ μου. Μήπως ἔφθοσεν ὁ συνταγματάρχης σου;

— Ἀδύνατον, εἶπεν, πρὸ τῆς ἐσπέρας ταύτης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φθάσῃ.

Ὁ θόρυβος ἠῤῥαγεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Ἐσημαίνετο τὸ ἀνκλήτῃ τῆριον, ἔφιπποι δὲ καλπάζοντες διέβαινον ἀκτακτύτως. Τότε ἀνὰ μέσον στενοῦ φεγγίτου ἐφάνη ἡ φιλὴ κεφαλή τοῦ Βάσιλιτς τοῦ πιστοῦ ἡμῶν δούλου, ὅστις διὰ φωνῆς κλαυθμηρᾶς ἀνέκραξεν:

— Ἄνδρέα Πέτροβιτς αὐθέντα καὶ πᾶτερ μου, Μαρία Ἰβανόβνα, δυστυχίκα. Οἱ κκοῦργοι εἰσῆλθον εἰς τὸ χωρίον. Καὶ γνωρίζεις Πέτρε Ἄνδρεϊτς τίς τοὺς ὠδήγηε; Ὁ Σβάβριν. Εἶθε τὸ κακὸν πνεῦμα νὰ τὸν τιμωρήσῃ.

Εἰς τὸ ἀπείσιον αὐτὸ ὄνομα ἡ Μαρία ὠχρίκασε.

— Ἄκουσον Βάσιλιτς, τῷ εἶπον· στείλε κἀνέναν ἔφιππον ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ καὶ εἰδοποίησον τὸν συνταγματάρχην μου περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διατρέχομεν.

— Ἄλλὰ τίνα νὰ στείλω, αὐθέντα; Ὅλοι, καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ ἐπανεστήσαν καὶ κατέλαβον τοὺς ἵππους πάντας. ὦ αὐθέντα! εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν· ἔρχονται εἰς τὸν σιτοβολῶνα.

Φωναὶ πολλὰ ἀντήχησαν πρὸς τῆς θύρας. Ἐκκμα σημεῖον πρὸς τὴν μητέρα μου καὶ τὴν Μαρίαν νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς μίαν γωνίαν καὶ σύρων τὸ ξίφος μου ἐστηρίχθην εἰς τὸν τοῦλον παρὰ τὴν θύραν. Ὁ πατήρ μου ἔλαθε τὰ πιστόλιά μου τὰ ἠτοίμασε καὶ ἐτοποθετήθη παρ' ἐμοί.

Τὸ κλεῖθρον ἔτριξεν, ἡ θύρα ἀνεώχθη καὶ ἐφάνη ἡ κεφαλή τοῦ Ἄνδρούκα. Τὸν ἐκτύπησα διὰ τοῦ ξίφους καὶ ἔπεσεν ἐμπρὸς ἀποκλείων τὴν εἴσοδον. Συγχρόνως ὁ πατήρ μου ἐπυροβόλησε διὰ τοῦ ἑνὸς πιστολίου. Τὸ πολιορκοῦν ἡμᾶς πλῆθος ἀπεσύρθη βλασφημοῦν. Ἐστρεψάμεθα τὸν πληρωθέντα ἐντὸς καὶ ἔκλεισε τὴν θύραν.

Ἔσχον τὸν καιρὸν νὰ περριηρήσω ὅτι ἡ αὐλή ἦν πλήρης ἀνδρῶν ὠπλισμένων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεγνώρισα τὸν Σβάβριν.

— Μὴ φοβῆσθε, εἶπον πρὸς τὰς γυναῖκας. Ὑπάρχει ἀκόμη ἐλπίς. Καὶ σὺ πᾶτερ μὴ ῥίψῃς τὴν τελευταίαν μας βολήν.

Ἡ μήτηρ μου γονυπετῆς προσήχετο, ἡ δὲ Μαρία ἴστατο παρ' αὐτῆς ἀκλίητος καὶ ἀποφασιστικῆ. Ἐξώθεν ἠκούοντο ἀπειλὰι, βλασφημίαι, καὶ ὕβρεις. Ἰστάμην ἔτοιμος παρὰ τῆς θύρας νὰ κατακόψω τὸν πρῶτον ὅστις ἤθελεν ἐμφανισθῆ.

Αἴφνης ἡσυχία μεγάλη ἐγένετο καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς τοῦ Σβάβριν καλοῦντός με ὀνομαστί.

— Ἐδῶ εἶμαι, ἀπεκρίθη.

— Παρκαδόθητι. Πᾶσα ἀντίτασις εἶναι ματαία. Φείσθητι τῶν γηραιῶν γυνέων σου. Τὸ παῖσμά εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ· δὲν θὰ μοῦ διαφύγητε.

— Δοκίμασε, προδότα.

— Ἄ! μὴ νομίζῃς ὅτι θὰ ἐκθέσω ἀδίκως τοὺς ἀνθρώπους μου. Θὰ δικτάξω νὰ πυρπολήσωσι τὸν σιτοβολῶνα, καὶ τότε θὰ ἴδωμεν τί θὰ κάμῃς, ἀνδρεῖέ μου. Πηγαίνω νὰ δειπνήσω, σὺ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπάνελθε εἰς κρείττονας σκέψεις. Θὰ ἐπανεέλθω συντόμως. Μαρία Ἰβανόβνα, θὰ ἦσαι εὐχρηστημένη πιστεύω μὲ τὴν συντροφίαν τοῦ ἱπκότου σου.

Ὁ Σβάβριν ἀπεμακρύνθη ἀφείς φρουρὰν πρὸ τοῦ σιτοβολῶνος. Ἐσιωπῶ-

μεν ἕκαστος ἡμῶν ἀνεκίνει σκέψεις ἃς ἐφοβεῖτο νὰ ἀνκαρινώσῃ τοῖς λοιποῖς. Τὸ κατ' ἐμὲ προσεπέθουν νὰ ἀνκαλοισθῶ τὸ αἴτιον τοῦ μίσους τοῦ Σβάβριν. Δὲν ἐσκεπτόμην δι' ἐμὲ καὶ τοὺς γονεῖς μου τόσον ὕσον διὰ τὴν Μαρίαν. Ἐγνώριζον ὅτι ἡ μήτηρ μου ἦν λίαν ἀγαπητὴ παρὰ τοῖς ὑπηρέταις αὐτοῖς καὶ τοῖς χωρικοῖς. Οὗτοι ἠγάπων καὶ τὸν πατέρα μου καὶ τοὶ αὐστηρὸν ὄντα, διότι ἦτο δίκαιος καὶ ἐγίνωσκε τὰς ἀληθεῖς αὐτῶν ἀνέγκας. Ἡ στάσις αὐτῶν ἦν πλάνη στιγμιαία, μέθη, καὶ οὐχὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀπεχθείας ἐπὶ μακρὸν χρόνον κρυπτομένης. Ὄστε θὰ τοῖς παρεῖχον τὴν χάριν. Ἄλλ' ἡ Μαρία! ποῖαν τύχην ἐπεφύλαττεν αὐτῆ ὁ μικρὸς ἐκεῖνος. Δὲν ἐτόλμων νὰ σταματήσω εἰς τὴν σκέψιν ταύτην καὶ ἠτοιμαζόμενος, ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ, νὰ τὴν φανεύσω μᾶλλον ἢ νὰ τὴν ἴδω εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ τέρατος τούτου.

Δύο ἔτι ὄρακι παρῆλθον. Ἐν τῷ χωρίῳ ἠκούοντο ἄσηματα μεθυσμένων, καὶ οἱ φύλακες ἡμῶν ζηλεύοντες αὐτοὺς, ἐξεδικοῦντο καθ' ἡμῶν ὑβρίζοντες καὶ ἀπειλοῦντες. Τέλος μεγάλη κίνησις ἐγένετο ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἠκούσαμεν ἐκ νέου τῆς φωνῆς τοῦ Σβάβριν.

— Ἐ λοιπὸν, ἐσκέφθητε; Παρκαδίθεσθε οἰκειοθελῶς;

Οὐδεὶς ἀπεκρίθη.

Τότε ἠκούσαμεν τὸν Σβάβριν δικτάττοντα νὰ κομίσωσιν ἄχυρα, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς αἱ λάμπεις τοῦ πυρὸς ἐφώτισαν τὸν σκοτεινὸν σιτοβολῶνα, ὁ δὲ κκοπὸς ἤρξατο εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας.

Τότε ἡ Μαρία μὲ ἐπλησίωσε καὶ λαμβάνουσά με ἀπὸ τῆς χειρὸς.

— Ἄρκεῖ, μοι εἶπε, δι' ἐμὲ δὲν πρέπει νὰ ἀπολεσθῆς σὺ τε καὶ οἱ γονεῖς σου. Ὁ Σβάβριν θὰ μὲ ἀκούσῃ· ἄφες με νὰ ἐξέλθω.

— Ποτὲ, ἀνέκραξα. Ἄγνοεῖς τί σε περιμένει;

— Δὲν θὰ ἐπιζήσω εἰς τὴν ἀτιμίαν μου, ἀπῆντησεν ἐκείνη μετὰ θάρρους. Ἄλλ' ἴσως θὰ σώσω οὕτω τὸν σωτηρὰ μου καὶ τὴν οἰκογένειαν ἣτις τόσον γενναίως περιέσωσε τὴν πτωχὴν ὀρφανήν. Χαῖρε Ἄνδρέα Πέτροβιτς· χαῖρε, κυρίκα. Ὑπήρξατε δι' ἐμὲ πλέον ἢ εὐεργέται. Εὐλογήσατέ με. Καὶ σὺ, Πέτρε Ἄνδρεϊτς, ἔσο ἡσυχος.

Ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν της καὶ ἐξερράγη εἰς λυγμούς.

— Ἐλα ἄρκεῖ, Μαρίκα, ἀνέκραξεν αἴφνης ὁ πατήρ μου. Τίς ποτε θὰ σὲ ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃς μόνη πρὸς τοὺς ληστὰς; Μείνε ἡσυχος καὶ σίγα. Ἄν ὀλοθάνωμεν ὀλοθάνωμεν ὅλοι ὁμοῦ.

— Παρκαδίθεσθε; ἀνεφώνει ἔξωθεν ὁ Σβάβριν· μετὰ πάντε λεπτὰ θὰ ἦσθε ὅλοι ἐψημένοι.

— Δὲν παρκαδίθεσθε, κκοῦργε, ἀνέκραξε ὁ πατήρ μου.

Ἡ ἀρρενωπὴ αὐτοῦ φυσιογνωμία καίτοι πλήρης ῥυτίδων ἀπέπνεε θάρρος ἐνεργείας, ὅπερ καὶ ἐμὲ αὐτὸν ἐξέπληξεν· οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἔλαμπον ὑπὸ τὰς φαιάς αὐτοῦ ὄρατος.

Και στρεφόμενος πρὸς ἐμέ· Ἴδου ἡ στιγμή μοι εἶπεν. Ἀπόθῃσε δὲ τὴν θύραν ἣτις ἀνεώχθη εὐρεῖα. Τὸ πῦρ εἰσῆλθεν εὐθὺς καὶ κατέλαβε τὰ ἄνω μέρη τοῦ σιτοβολῶνος πλήρη ξηρῶν ἀχύρων. Ὁ πατήρ μου ἐπυροβόλησε μὲ τὸ ἄλλο πιστόλιον καὶ διῆλθε τὴν οὐδὸν τῆς θύρας κρᾶζων «Ἄκολουθεῖτέ με». Ἐλαβον τὴν Μαρίαν καὶ τὴν μητέρα μου ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ ἔσπευσα ἀκολουθῶν αὐτόν. Εἶδον τὸν Σβάβριν κείμενον κατα γῆς. Ὁ πατήρ μου τὸν εἶχεν ἐπιτύχει. Τὸ πλῆθος τῶν πολιορκούντων ὕπερ εἶχεν ὀπισθοδρομήσει πρὸ τῆς βιαίας ἡμῶν ἐξόδου συνηθροίσθη ἐκ νέου. Ἐπληττον ἔτι μὲ τὸ ξίφος μου δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ ἀλλὰ λίθος κτυπήσας με κατὰ μέσον τὸ στῆθος μὲ ἀνέτρεψε καὶ μὲ ἀφήκεν ἐπὶ στιγμήν ἀναισθητόν. Μόλις συνῆλθον εἶδον τὸν Σβάβριν αἵματόφυρτον κείμενον χαμῶδι καὶ τοὺς ἐμοὺς περὶ αὐτὸν πάντας.

Μὲ ὑπεβάσταζον, ἐνῶ πκνταχόθεν μᾶς περιεκύκλου πλῆθος χωρικῶν καὶ κοζάκιων. Ὁ Σβάβριν ὠχρότατος ἐπίεζε τὴν πληγὴν αὐτοῦ. Τὸ πρόσωπόν του ἐξέφραζε μῖστος ἄμικ καὶ ὀδύνην. Ἦγειρε βραδέως τὴν κεφαλὴν, μοι ἔρριψε βλέμμα περιφρονήσεως καὶ διὰ φωνῆς διακεκομμένης.

— Νὰ κρεμασθῆ, εἶπεν, αὐτός. . . . καὶ ὄλοι. . . . ὄχι αὐτή.

Τὸ πλῆθος ἐρρίφθη ἐφ' ἡμᾶς καὶ μᾶς ἔσυρε πρὸς τὴν πύλην τοῦ ἀμαξοστασίου διὰ τὸ μᾶς κρεμάσει, ὅτε αἴφνης μᾶς ἀφήκεν καὶ διεσκορπίσθησαν τῆδε κικεῖσε. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἀνεφάνη ὁ Ζουρίν ἐπὶ κεφαλῆς ἑλλης οὐσσάρων τρεχόντων ἀπὸ βυτῆρος μὲ τὰ ξίφη ἀνεσπασμένα.

Οἱ χωρικοὶ διεσκορπίσθησαν οἱ δὲ οὐσσάροι τοὺς κατεδίωκον καὶ τοὺς ἠχμαλώτιζον. Ὁ Ζουρίν, ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἐχαιρέτισε τὸν πατέρα μου καὶ τὴν μητέρα μου μετὰ σεβασμοῦ καὶ μοῦ ἔθλιψεν ἰσχυρῶς τὴν χεῖρα.

— Ἐφθασα ἐγκαίρως, δὲν εἶναι ἀληθές· εἶπεν. Ἄ! Ἴδου ἡ μνηστή σου, προσέθηκεν ὑποδεικνύων μοι τὴν Μαρίαν, ἣτις ἠρυθρίασεν.

Ἡ μήτηρ μου τὸν ἠσπάσθη ἀποκαλοῦσα αὐτὸν ἀγγελὸν σωτήρα, ὁ δὲ πατήρ μου τὸν ἠυχαρίστησε μετὰ συγκινήσεως καὶ τὸν παρεκάλεισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν.

Ὁ Ζουρίν διερχόμενος πρὸ τοῦ Σβάβριν ἠρώτησε ποῖος ἦν ὁ τραυματίας ἐκεῖνος.

— Ὁ ἀρχηγὸς τῶν στασιαστῶν, εἶπεν ὁ πατήρ μου μεθ' ὑπερηφανείας ἀρχαίου στρατιωτικοῦ· ὁ Θεὸς ὠδήγησε τὴν γηραιάν μου χεῖρα καὶ τὸν ἐπλήγωσα.

— Εἶναι ὁ Σβάβριν, εἶπον τῷ Ζουρίν.

— Ἄ! ὁ Σβάβριν. Εἶμαι εὐχαριστημένος διὰ τὴν συνάντησιν. Οὐσσάροι συλλάβετέ τον καὶ συστήσατε εἰς τὸν ἰατρὸν νὰ ἐπιμεληθῆ πολὺ τῆς πληγῆς του, διότι πρέπει νὰ παρουσιασθῆ πρὸ τοῦ στρατοδικείου τοῦ Καζάν. Εἶναι εἰς τῶν ἀρχηγῶν καὶ αἱ καταθέσεις του ἔσονται ἐνδικέρουσαι.

Ὁ Σβάβριν ἠνείωξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ μετὰ κόπου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκισίου προσώπου του οὐδὲν ἄλλο διεκρίνετο ἢ ὁ πόνος. Οἱ οὐσσάροι τὸν μετήνεγκον ἐξηπλωμένον ἐπὶ κινδύου.

Εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν πλήρη ἀνεμνήσεων τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας. Οὐδὲν εἶχε περραλλάξει· ὁ Σβάβριν εἶχε φεισθῆ αὐτῆς καὶ δὲν τὴν ἐλεηλάτησεν.

Οἱ ὑπηρέται δὲν εἶχον μετὰσχει τῆς στάσεως. Πικρῆσθησαν εἰς τὸν προθάλαμον, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βάσιλιτς Θριαμβεύοντα. Οὗτος μόλις μοι ὠμίλησεν ἐκ τοῦ φεγγίτου, ἔτρεξεν εἰς τὸν σταῦλον, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἵππου τοῦ Σβάβριν καὶ ἐπωφελούμενος τῆς γενικῆς ταρχῆς κατώρθωσε νὰ ἐκφύγῃ καὶ νὰ τρέξῃ ἀπὸ βυτῆρος πρὸς τὸν ποταμόν. Εἶρε τὸ σύνταγμα ἐν ἀναγκύσει, ἀλλ' ἤδη ἐνταῦθεν τοῦ Βόλγα, ἐν μόλις εἶχε διαβῆ. Ὁ Ζουρίν μαθὼν τὸν κίνδυνον ὃν διετρέχομεν διέταξεν ἔφοδον καὶ χάριτι θεῆς ἐφθασεν ἐγκαίρως.

Οἱ οὐσσάροι ἐκόμισαν πολλοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἐνέκλεισαν ἐν τῷ σιτοβολῶνι ἐν ᾧ ἡμεῖς ὑπέστημεν τὴν πολιορκίαν. Ἐγὼ κερμηκῶς ἤδη διότι κατ' ὄλην τὴν νύκτα εἶχον ἀγρυπνήσει ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἐκοιμήθη βαθυτάτα.

Τὸ ἐσπέρας συνήχθημεν ὄλοι ἐν τῇ αἰθούτῃ περὶ τὸ σαμοβάρ καὶ ὠμιλοῦμεν εὐθύμως περὶ τῶν παρελθόντων ἤδη κινδύνων. Ἡ Μαρία προσέφερε τὸ τέιον, ἐγὼ δὲ περ' αὐτὴν ἰσχύμενος προσέβλεπον αὐτὴν ἀδικυκῶς. Ἡ ἐσπέρα αὕτη ἦν μία τῶν ὠραιοτέρων τῆς ζωῆς μου.

Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπαύριον ἀνήγγειλαν τῷ πατρί μου ὅτι οἱ χωρικοὶ συνήχθησαν ἔξω τῆς πατρικῆς οἰκίας ἀκομίζοντες τὰς κεφαλὰς των» τοῦτέστι μετανοοῦντες καὶ ὑποτασσόμενοι. Ὁ πατήρ μου ἐφάνη εἰς τὸν ἐξώστην, ἐπὶ τῇ θέρᾳ δ' αὐτοῦ πάντες οἱ χωρικοὶ ἐγονυπέτησαν.

— Ἐ λοιπὸν ἀνόητοι, τοῖς εἶπε, τί διαβολοῖδέα σὰς ἦλθε νὰ ἐπικαταστήσητε;

— Εἶμεθα ἔνοχοι αὐθέντα, ἀπεκρίθησαν ὄλοι μιᾷ φωνῇ.

— Ἐνοχοι, ἔνοχοι! Κάμνετε ἀνοησίας καὶ ἔπειτα θαυμάνετε τὰ δάκτυλά σας. Ἐλκ σὰς συγχωρῶ διότι εἶμαι εὐχαριστημένος ὅτι ὁ Θεὸς μὲ ἠξίωσε νὰ ἐπανίδω τὸν υἱόν μου. Καλά· γνωρίζετε τὴν περαιομίαν ὅτι ἡ σπάθη δὲν κόπτει ποτὲ τὴν κεφαλὴν ἣτις ὑποκλίνεται.

— Εἶμεθα ἔνοχοι, ἀνέκραξεν πάλιν οἱ χωρικοί.

— Ἐλα πηγκίνετε τώρα. Εἶναι καλοκαίρι καὶ πρέπει νὰ ἐμβάσητε εἰς τὰς ἀποθήκας τὰ ἀχυρα. Σηκωθῆτε καὶ ταχέως ἐπ' ἐργασίαν.

Οἱ χωρικοὶ ἠγέροθησαν καὶ μετέβησαν ἐπὶ τὸ ἔργον ὡς νὰ μὴ εἶχε τίποτε μεσολαβήσει.

Ἡ πληγὴ τοῦ Σβάβριν δὲν ἦτο θανάσιμος· τὸν εἶδον ἐκ τοῦ περαιοῦρου

καθ' ἣν στιγμήν τὸν ἐτοποθέτουν εἰς φορεῖον ἕνα τὸν μετενεγκώσιν ὑπὸ φρουρὰν εἰς Καζάν.

Ὁ Ζουρὶν ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπαύριον, ἐγὼ δ' ὤφειλον νὰ τὸν ἀκολουθήσω μεθ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν ἣν εἶχον νὰ μείνω παρὰ τοῖς γονεῦσί μου. Μετέβην παρ' αὐτοῖς καὶ γονατίσας κατ' ἔθος πρὸ αὐτῶν ἐζήτησα νὰ εὐλογήσωσι τὸν μετὰ τῆς Μαρίας γάμον μου. Μὲ ἀνήγειραν καὶ ἐναγκαλισθέντες με μοι ἔδωκαν τὴν συναίνεσίν των. Ἴηλοε καὶ ἡ Μαρία ἦν ἠυλόγησαν ἐπίτης.

Τὴν ἐπαύριον τὸ σύνταγμα μου ἀνεχώρησεν. Ἀπεχαιρέτησα πάντας. Ἡ δὲ Μαρία πρῶτην ταύτην φορὰν μὲ ἠσπάρθη δημοσίᾳ.

(Ἐκ διασκευῆς κατὰ τὸ βωσικόν.)

Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

ΙΣΟΡΡΟΦΙΑ ΥΓΡῶΝ — ΣΩΜΑΤΑ ΕΜΒΕΒΑΠΤΙΖΟΜΕΝΑ ΕΝ ΥΓΡῶ

Ὅπως ὑγρὸν τι εὐρίσκηται ἐν ἰσορροπίᾳ δέον ἢ ἐπιφάνεια αὐτοῦ νὰ ᾖται ἐπίπεδος καὶ ὀριζοντίαν· καὶ ἀληθῶς βλέπομεν ὅτι πάντοτε τῶν ἠρεμούντων ὑγρῶν ἢ ἐπιφάνεια εἶναι ἐπίπεδος καὶ ὀριζοντίαν, ἂν δὲ διὰ μικρᾶς κινήσεως ἀγγείου ἐν ᾧ ὑπάρχει ὕδωρ ἢ ἕτερον τι ὑγρὸν προκαλέσωμεν κυματωσίδῃ κίνησιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ, καταστήσωμεν δηλ. τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ μὴ ἐπίπεδον, βλέπομεν ὅτι ἡ κίνησις τοῦ ὑγροῦ ἐξακολουθεῖ μέχρις ὅτου ἢ ἐπιφάνεια ἀποκαταστή πάλιν ἐπίπεδος. Ἄν δὲ μετὰ προσοχῆς κλίνωμεν τὸ περιέχον τὸ ὑγρὸν ἀγγεῖον βλέπομεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὑγροῦ ἀλλοζώσασθαι θέσιν ὡς πρὸς τὸ ἀγγεῖον ἐξακολουθεῖ οὕτω πάντοτε ὀριζοντίαν, ἂν δ' ἐπικυκλῶμεν ταχέως τὸ ἀγγεῖον εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν βλέπομεν ὅτι ἡ κίνησις τοῦ ὑγροῦ ἐξακολουθεῖ μέχρις ὅτου ἢ ἐπιφάνεια αὐτοῦ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ὀριζοντίαν θέσιν.

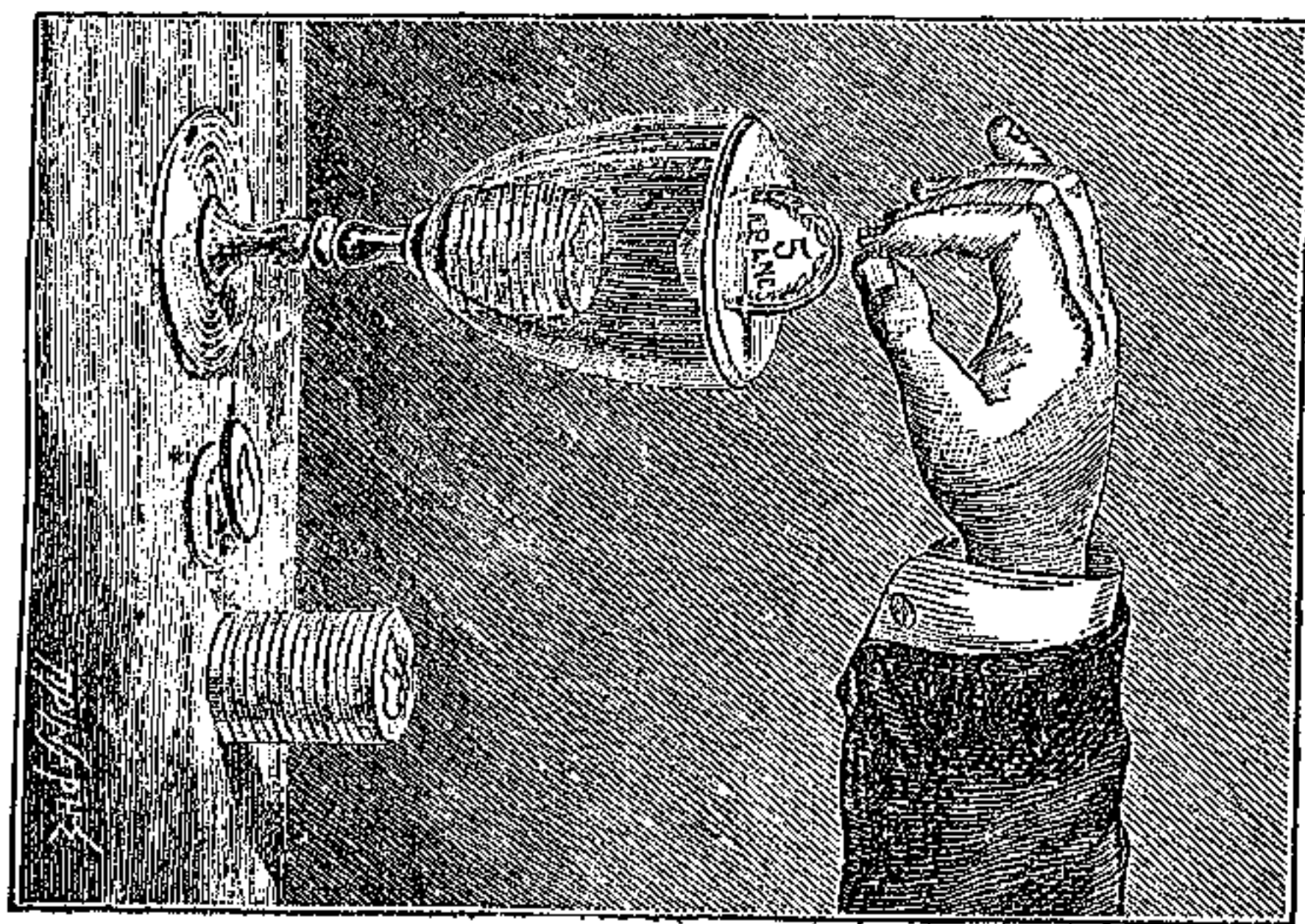
Λαμβάνομεν ποτήριον τὸ ὁποῖον πληροῦμεν ὕδατος μέχρι στεφάνης, ῥίπτομεν δὲ ἐντὸς αὐτοῦ μετὰ μεγίστης προσοχῆς, ὡς περὶ 10 νομίσματα, περὶ τοῦ ὅτι δυνάμεθα νὰ ῥίψωμεν ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο πλήρες μέχρι χειλέων, ἀρκετὸν ἀριθμὸν νομισμάτων, χωρὶς νὰ ἐκχυθῇ οὐδὲ σταγῶν ὕδατος, ἢ δὲ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος λαμβάνει σχῆμα καμπύλον ὡς περὶ 10 νομίσματα. Τὸ πείραμα τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀντιστρατεύεται εἰς τ' ἀνωτέρω περὶ ἰσορροπίας τῶν ὑγρῶν λεχθέντα καθ' ἃ ἕνα ἠρεμῆ ὑγρὸν τι δέον ἢ ἐπιφάνεια αὐτοῦ νὰ ᾖται ἐπίπεδος. Ἡ ἀντίφασις ἴσως εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, διότι ἐν τῷ περιγραφέντι πειράματι ἐκτὸς τῆς βαρῦτητος ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ καὶ ἡ ἑλξίς τῶν

πυρρῶν τοῦ ἀγγείου, ἢτοι τῶν μορίων τῆς ὑάλου ἐπὶ τῶν τοῦ ὕδατος, αὕτη δὲ ἐμποδίζει τὸ ὕδωρ νὰ ἐκχυθῇ τοῦ ἀγγείου καὶ εἶναι ἡ αἰτία δι' ἣν σχηματίζεται περὶ τὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου ἢ ἐν τῇ εἰκόνι φαινομένη συσσώρευσις τοῦ ὕδατος ἣτις ἀποτελεῖ οἶονεὶ πρόχωμα, κατὰ τῆς ἐκροῆς τοῦ ὕδατος.

Σῶμα τι ἐμβεβαπτιζόμενον ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑψίσταται πίεσιν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἣτις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ βάρος μέχρι τοῦ ὁποῖου βυθίζεται τὸ σῶμα. Λαμβάνομεν τὸν ὑάλινον σωλῆνα λαμπτήρος προσκαρμίζομεν εἰς τὸ ἄκρον αὐτοῦ δίσκον ἐκ παχέως χάρτου, τὸν ὁποῖον ἐξαρτῶμεν ἐκ νήματος, ὡς περὶ 11, καὶ κρατοῦντες διὰ τῆς χειρὸς τὸ νῆμα τεταμένον τηροῦμεν τὸν δίσκον προσκεκολλημένον ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ σωλῆνος, καὶ ἐμβεβαπτιζομεν τὸν σωλῆνα μετὰ τοῦ χαρτίνου δίσκου ἐντὸς ἀγγείου ὕδατος. Ἐὰν τὴν ἀφήνωμεν τὸ νῆμα βλέπομεν ὅτι ὁ δίσκος δὲν καταπίπτει, ἀλλὰ μένει προσκεκολλημένος ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ σωλῆνος κρατούμενος ἐκεῖ ὑπὸ τῆς κάτωθεν πρὸς τὰ ἄνω πίεσεως τοῦ ὕδατος, ἣτις δὲν ἰσορροπεῖται ὑπὸ πίεσεως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω διότι ἐντὸς τοῦ σωλῆνος δὲν ὑπάρχει ὕδωρ, τὸ ὁποῖον νὰ περάσῃ τὴν πίεσιν ταύτην. Ἡ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω πίεσις εἶναι τόσον μεγάλη ὥστε καὶ ἂν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος χύσωμεν ἠρέμα καὶ μετὰ προσοχῆς ὕδωρ τὸ βάρος τοῦ ὕδατος δὲν καταπίπτει τὸν χαρτίνον δίσκον· τότε δὲ μόνον ὁ δίσκος οὗτος καταπίπτει, ὅταν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος χύσωμεν τοσοῦτον ὕδωρ ὥστε ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ἐντὸς αὐτοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος πρὸς τὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἐκτὸς τοῦ σωλῆνος.

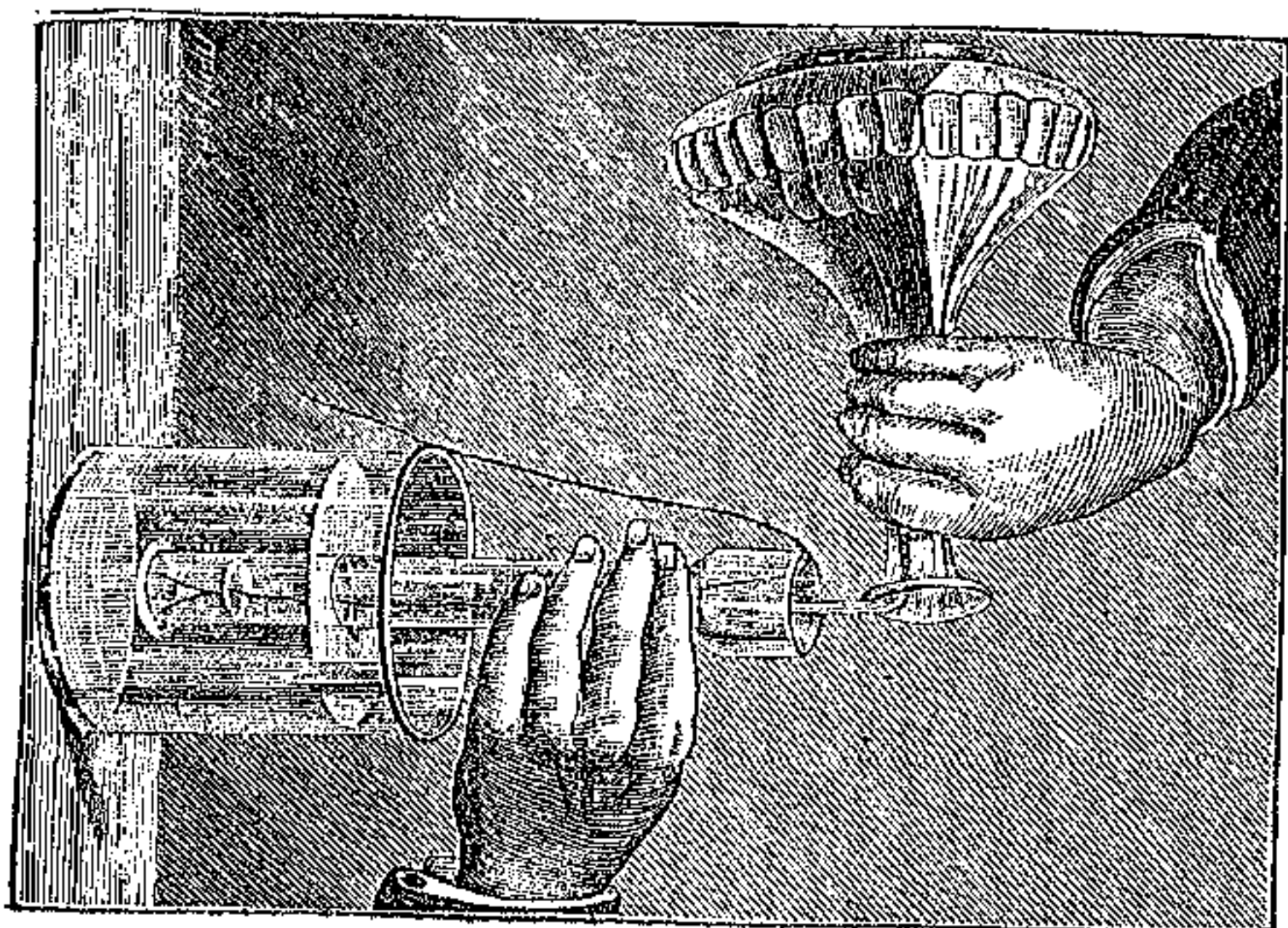
Ἐὰν ἐμβεβαπτιζώμεν σῶμα τι ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἢ κάτω ἐπιφάνεια αὐτοῦ, ἣτις εἶναι βαρύτερον βεβουλισμένη ἐντὸς τοῦ ὕδατος πιέζεται ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω περισσότερον ἢ ὅσον πιέζεται ἢ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ σώματος ἣτις εἶναι ὀλιγώτερον βεβουλισμένη ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ὥστε ἡ πίεσις τοῦ ὕδατος ἐπὶ τοῦ σώματος ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω δὲν ἰσορροπεῖται διὰ τῆς πίεσεως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἣτις εἶναι μικροτέρη τῆς πρώτης κατὰ τοσοῦτον καθ' ὅσον ἢ κατωτέρη ἐπιφάνεια τοῦ σώματος κεῖται βαρύτερον τῆς ἀνωτέρας, ἢ ἀκριβέστερον ἢ ὑπεροχῇ τῆς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω πίεσεως πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω εἶναι ἴση πρὸς τὸ βάρος ὄγκου ὕδατος ἴσου πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἐμβεβαπτιζομένου σώματος. Ἄν λοιπὸν τὸ βάρος τοῦ ἐμβεβαπτιζομένου σώματος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βάρους ἴσου ὄγκου ὕδατος, ἢ ὡς κοινῶς λέγεται ἂν τὸ σῶμα εἶναι βαρύτερον τοῦ ὕδατος θέλει κατέλθῃ πρὸς τὸν πυθμὸν τοῦ ἀγγείου, ἂν τὸ σῶμα ᾖ βαρύτερον τοῦ ὕδατος θέλει ἀνέλθῃ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ ἐν μέρος αὐτοῦ θέλει ἐξέλθῃ ἐκτὸς τοῦ ὕδατος οὕτως ὥστε ὄγκος ὕδατος ἴσος πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος μένοντος μέρους τοῦ σώματος νὰ ᾖται ἴσος κατὰ τὸ βάρος μὲ τὸ βάρος τοῦ

όλου σώματος, αν δέ τὸ βάρος τοῦ σώματος εἶναι ἴσον μὲ τὸ βάρος τοῦ ἕγκου ὕδατος ἂν δηλ. τὸ σῶμα δὲν εἶναι οὔτε βαρύτερον οὔτε ἐλαφρύτερον τοῦ ὕδατος τότε τὸ σῶμα μένει εἰς οἰονδήποτε βάθος τεθῆ ἐντὸς τοῦ ὕδα-

Σχῆμα 10

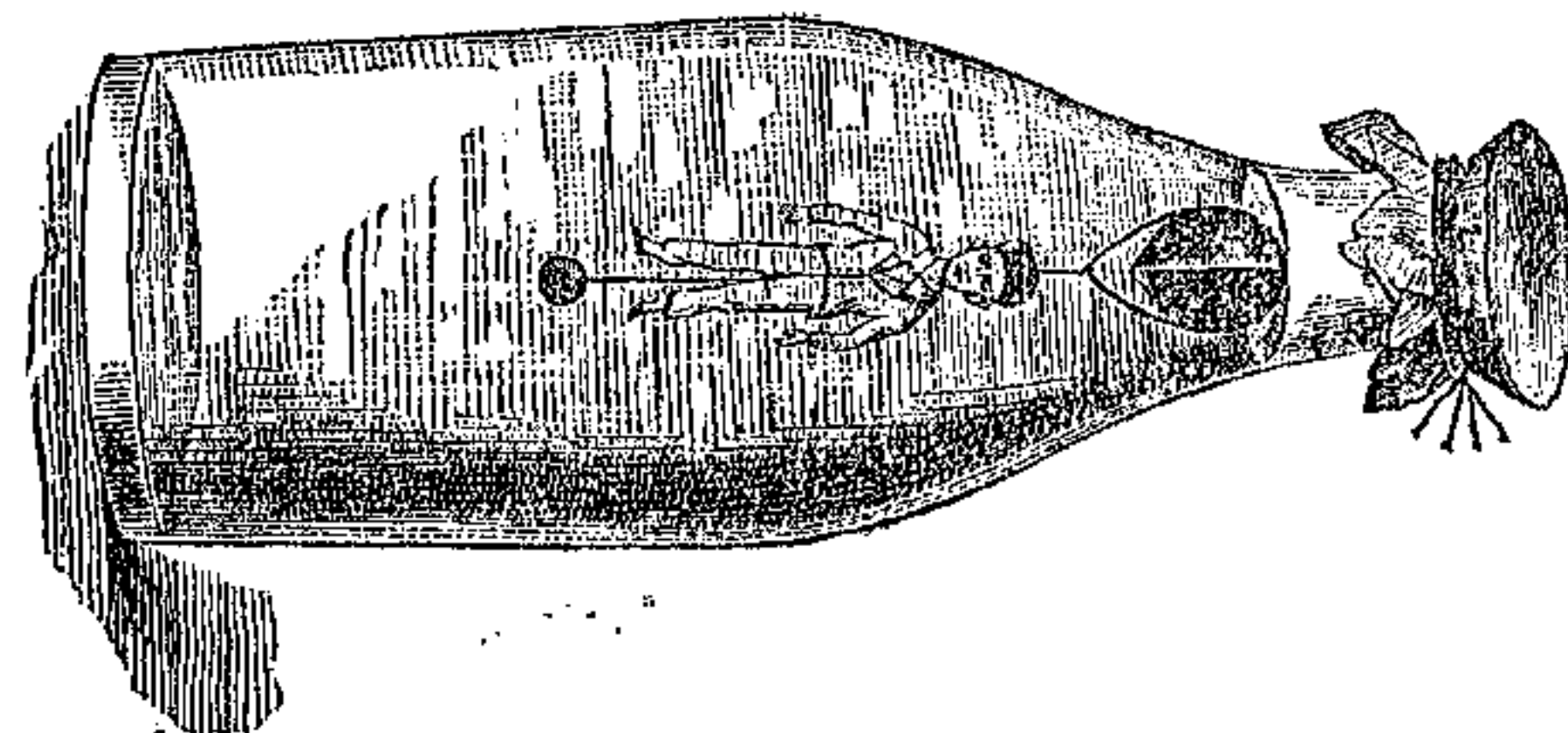
τος. Ἐν γένει δὲ τὰ ἐντὸς ὑγροῦ τινος ἐμβυπτιζόμενον σῶμα ἀπόλλυσιν ἀπὸ τοῦ βάρους αὐτοῦ τοσοῦτον ὅσον εἶναι τὸ βάρος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτοπιζομένου ὕδατος.

Σχῆμα 11

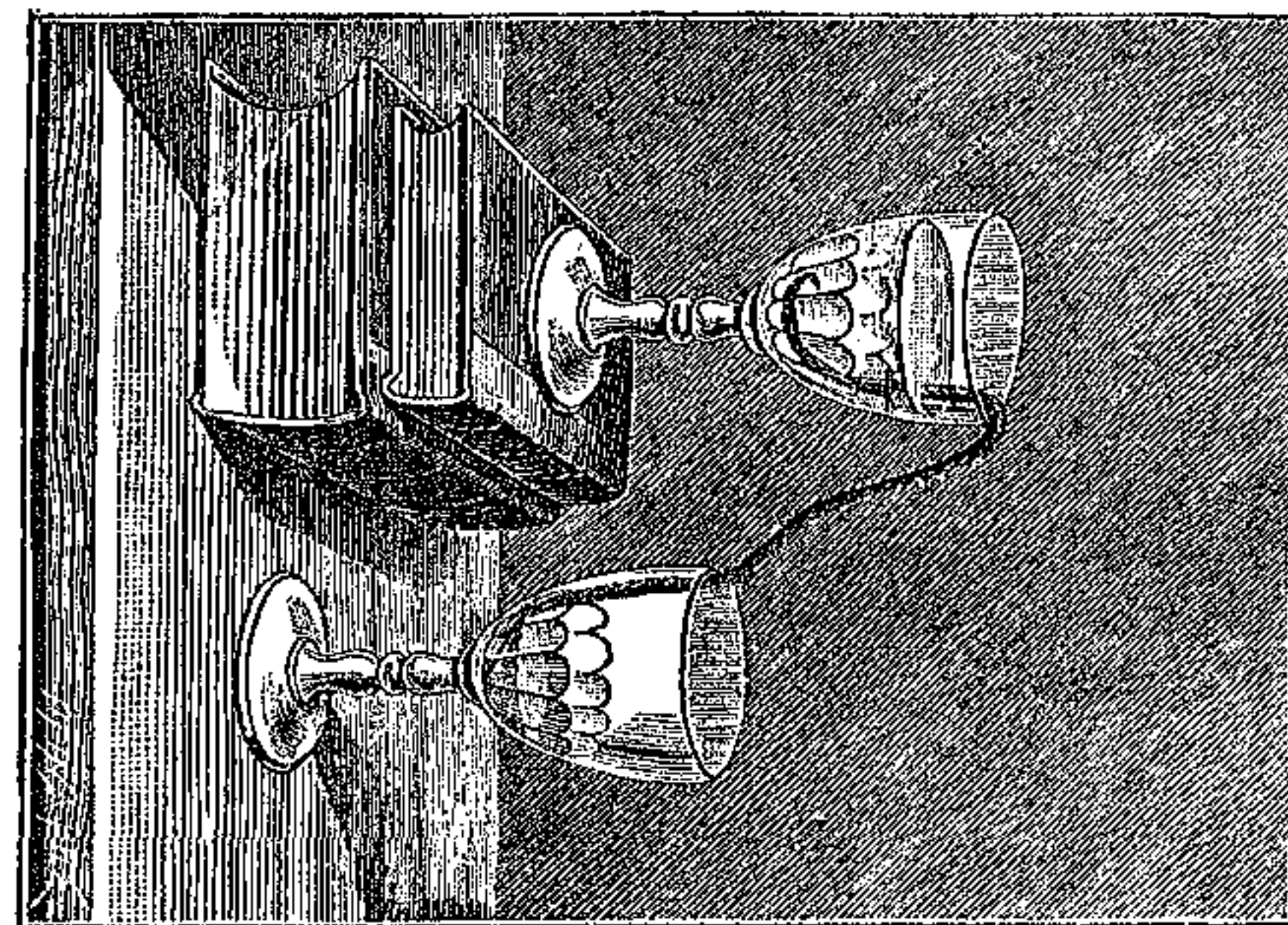
Ἡ εἰκὼν 12 παριστᾷ πείραμα κατὰ τὸ ὁποῖον παρουσιάζονται καὶ αἱ τρεῖς περιπτώσεις τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐντὸς ὑγροῦ τινος ἐμβυπτιζομένων σωμάτων. Ἐὰν ἐκτελέσωμεν τὸ πείραμα τοῦτο λαμβάνομεν κάρυον χω-

ρίζομεν εἰς δύο τὸ κέλυφος αὐτῶν καὶ ἀφαιροῦμεν τὴν ἔσωθεν σάρκα συγκολλῶμεν τὰ δύο ἡμίση τοῦ κελύφους δι' ἰσχυρικοῦ κηροῦ ποιοῦμεν ὁπήν πρὸς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ καὶ ἐξαρτῶμεν ἀπὸ τοῦ κενοῦ κάρυου μικρὸν

Σχῆμα 12

ἀνδρείκελον καὶ βάρος τι οὕτως ὥστε ἐμβυπτιζομένου τοῦ ὅλου ἐντὸς ὕδατος νὰ ἐξέχη τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ μόνον μικρὸν μέρος τοῦ κάρυου. Θέτομεν τὸ κάρυον μετὰ τοῦ ἀνδρείκελου ὡς παριστᾷ ἡ εἰκὼν ἐντὸς φιάλης καὶ κλείομεν τὸ στόμιον αὐτῆς διὰ φύλλου ἐλαστικοῦ κόμμινης (caoutchouc) τὸ ὁποῖον ἐντείνομεν ἐπὶ τοῦ στομίου περιιδέοντες διὰ νήματος περὶ τὸν λαγμόν τῆς φιάλης. Ἄν πιέσωμεν νῦν διὰ τοῦ δακτύλου τὸ τε-

Σχῆμα 13

ταμένον ἐλαστικὸν διάφραγμα πιέζεται ὁ ἐντὸς τῆς φιάλης ἀέρας, ὅστις πιέζει τὸ ἐντὸς αὐτῆς ὕδωρ καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς ὁπῆς τοῦ κάρυου ποσὸν τι ὕδατος ἐντὸς αὐτοῦ· τὸ κάρυον οὕτω καθίσταται βαρύτερον καὶ κατέρχεται μετὰ τοῦ ἀνδρείκελου πρὸς τὸν πυθμὸν τῆς φιάλης· ἂν ἄρω-

μεν τὴν ἐπὶ τοῦ διαφράγματος πίεσιν τὸ εἰσελθὸν ἐν τῷ καρῦφ ὕδωρ ὠθούμενον ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀέρος ἐξέρχεται καὶ τὸ κάρυον ἀνέρχεται εἰς τὴν προτέρην αὐτοῦ θέσιν. Δυναμέθω νὰ κανονίσωμεν οὕτω πῶς τὴν πίεσιν ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς φιάλης διαφράγματος ὥστε νὰ κρατήσωμεν τὸ κάρυον μετὰ τοῦ ἀνδρεικέλου αἰωρούμενον εἰς οἰονδήποτε βῆθος τῆς φιάλης, τοῦτο δὲ συμβαίνει διότι εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ καρύου τοσοῦτον ὕδωρ ὥστε τὸ βῆθος αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀνδρεικέλου καὶ τοῦ προσθέτου βαριδίου καθίσταται ἴσον πρὸς τὸ βῆθος ὄγκου ὕδατος ἴσου πρὸς τὸν ὄγκον τῶν τριῶν τούτων ἀντικειμένων ὁμοῦ.

Προσέγνωστον ἔστιν ὅτι ὁ σίδηρος καὶ ὁ χάλυψ εἶναι βεβαρύτεροι τοῦ ὕδατος, καὶ ὁμοίως ἀνὰ λείπωμεν κοινὴν βελόνην χρίσωμεν αὐτὴν διὰ λιπώδους οὐσίας ἢ τρίψωμεν μόνον μετὰ τῶν δακτύλων, ἐφ' ὧν ὑπάρχει πάντοτε λεπτὸν στρώμα λιπώδους τινὸς οὐσίας καὶ ἔπειτα θέσωμεν αὐτὴν μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, βλέπομεν ὅτι ἡ βελὼνὴ δὲν καταβυθίζεται ἀλλὰ μένει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀντίκειται εἰς ὅσα ἀνωτέρω εἶπομεν περὶ τῶν ἐν ὑγροῖς ἐμβυθιζομένων σωμάτων. Ἐνταῦθα ὁμοίως ὡς καὶ κατὰ τὸ πείραμα τὸ παριστάμενον ὑπὸ τῆς εἰκόνας 11 ἐπανεργασθῆναι αἱ ἀτομικαὶ δυνάμεις ἐκεῖ μὲν τῆς ὑάλου καὶ τοῦ ὕδατος, ἐνταῦθα δὲ τοῦ λίπους καὶ τοῦ ὕδατος· τὸ ὕδωρ ἀπωθεῖται ἀπὸ τῆς γειτονείας τῆς βελόνης καὶ σχηματίζεται περὶ αὐτὴν κοίλωμά τι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπιπλέει ἡ βελὼνὴ, τοῦτο δὲ διότι τὸ βῆθος τοῦ οὕτως ὑπὸ τῆς βελόνης ἐκτοπιζομένου ὕδατος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βάρους τῆς βελόνης. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον διάφορα ζωῶνικα ἐκθίζουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος χωρὶς οὐδόλωσ νὰ βυθίζωνται ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα δυναμέθω ν' ἀναρέρωμεν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σχήματος 13 εἰκονιζόμενον πείραμα. Λαμβάνομεν δύο ποτήρια τὸ ἐν πλήρῳ ὕδατος καὶ τὸ ἕτερον κενὸν καὶ θέτομεν τὸ πρῶτον ὑψηλότερον τοῦ δευτέρου, βυθίζομεν δὲ ἐντὸς τοῦ πρώτου τινὴν ὑφάσματός τινος ἢ τεμάχιον θρυκλίδος διαθεβεργμένον τοῦ ὁποίου τὸ ἕτερον ἄκρον ἀπολήγει εἰς τὸ κενὸν ποτήριον, ὡς παριστᾷ ἡ εἰκὼν· τὸ ὕδωρ ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῆς θρυκλίδος μετακινεῖται ἀπὸ τοῦ πλήρους εἰς τὸ κενὸν ποτήριον.

ΤΟ ΠΑΓΩΤΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.*

ΟΙ ΚΥΝΕΣ ΤΟΥ ΚΥΡ-ΓΑΒΡΙΗΛ.

Ὁ κύρ-Γαβριήλ ὠδήγησε τὸν Βροῦτον εἰς καφενεῖον τι τῆς ὁδοῦ Speranzella. Εἰσῆλθε πρῶτος καὶ ἐκάθησεν. Ἐκτύπησε δὲ διὰ τῆς χονδρῆς ῥάβδου τοῦ τὴν τράπεζαν.

— Εἰς τὰς διατριάς σας, ἐξοχώτατε, ἀπήντησεν ἐκ τοῦ βῆθους τοῦ καφενείου ἀνυπόδητος καὶ ἡμίγυμνος ὑπηρέτης.

— Βλάκα, εἶπεν ὁ κύρ-Γαβριήλ, ἐπειδὴ ἔτι εἶχε προσβληθῆ ἐκ τοῦ τίτλου τῆς ἐξοχώτητος. "Ἐνα ποτήρι νερ', μίχ φωτιὰ καὶ τὴν ἐφημερίδα.

— Ἀμέσως, ἐξοχώτατε, ἐξηκολούθησεν ἀτάραχος ὁ ὑπηρέτης.

— Δὲν ἐτελείωσα ζῶον. . . Καὶ ἓνα καφφέ.

— Διὰ τὸν κύριον ἓνα καφφέ.

Καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸν Βροῦτον· πῶς νὰ ἦνε, τὸν ἠρώτησε.

— Μὲ ῥῶμι.

— Ἐνα καφφέ μὲ ῥῶμι, ἐφώνηξεν ὁ ὑπηρέτης, καὶ μετ' ὀλίγου λεπτῶν τὸν ἔφερεν.

Ὁ Βροῦτος εἶχε ζητήσει μόνον ἓνα καφφέ μὲ ὀλίγο ῥῶμι. Ἀλλ' ὁ καφφές αὐτὸς εἶχε ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἡμίσειον δωδεκάδα μυῶν. Ἀφοῦ ὁ ὑπηρέτης ἀπεμκρύνθη ὁ κύρ-Γαβριήλ ἤνεψε τὴν πίπκν του καὶ προσέφερε σιγάρον εἰς τὸν Βροῦτον.

— Εὐχαριστῶ, εἶπεν οὗτος. Εἰπέτε μου, ἀνεκαλύψατε τίποτε;

— Μικρὰ πράγματα ἀλλ' εἴθε ἐπὶ τὰ ἔχνη. . . Ἴσως. . .

— Ἐὰν ἤμεθα ἐπὶ τὰ ἔχνη, οὔτε ὁ διάβολος οὐ μὰς ἐμποδίσῃ νὰ προχωρήσωμεν.

— Οὐ, ὑπετονθόρισεν ὁ κύρ-Γαβριήλ, ὅταν ὁ Ἄνοιχτομάτης σταματᾷ οὔτε ὁ διάβολος αὐτὸς δύναται νὰ προχωρήσῃ.

— Πρὸ πάντων, φίλτατε κύρ-Γαβριήλ, τί ἐστὶν Ἄνοιχτομάτης;

— Ἠσύχασε, παιδί μου, δὲν εἶνε οὔτε πρόεδρος δικαστηρίου οὔτε ἅγιος.

Ἦνε ἀπλοῦς ὑπαστυνόμος τὸν ὁποῖον ἀπκντῶ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ καφενεῖον τῆς προκυμῆκας ὅπου ἐπιτηρεῖ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους πελάτας. Ὁμιλεῖ μὲ ὄλους καὶ περὶ ὄλων, περὶ τῆς Κίννας, τοῦ κομήτου, τοῦ μεταξοσκώληκος καὶ τῆς Βελγικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ πλοῖαρχοι, οἵτινες ἔρχονται πανταχόθεν εἰς ἐκεῖνο τὸ καφενεῖον, δὲν ἠξέεργουν τὰ μισὰ ἀφ' ὅσα

* Ἴδε προηγούμενον τεῦχος σ. 170.

ἤξεύρει ὁ Ἀνοιχτομάτης. Ὀμιλεῖ ἄλλες τὰς γλώσσας, καὶ γνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Νομίζω ὅτι ἦτο ἄλλοτε πειρατής.

— Δὲν τὸ πιστεύω, εἶπεν ὁ Βροῦτος. Ὁ πειρατής κλέπτει καὶ φονεύει, ἀλλὰ δὲν γίνεται ποτὲ κατὰ σκοποῦ.

— Κάθε πρᾶγμα ἔχει τὰς ποικιλίας του, παιδί μου. Ἀδιέφορον, ἐγὼ τὸν γνωρίζω πρὸ δέκκ ἐτῶν τοῦ προσέφερα ἐν πηγῶν, καὶ τῷ διηγῆθην τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λοχίου καὶ τῆς Ἰωσηφίνης.

— Πηγῶν; Μπᾶ! ὁ πειρατής δὲν πίνει παρὰ ῥῶμι.

— Ὁ Ἀνοιχτομάτης πέρνει ἀπὸ ὄλα ὅταν δὲν τοῦ κοστίζουσι τίποτε.

Ἄφου μὲ ἤκουσε προσεκτικῶς ἐπὶ τινι λεπτῷ, ἐσκέφθη ὀλίγον, ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου ῥυπκρὸν τι χαρτοφυλάκιον, καὶ ἔγραψε σημειώσεις τινάς. Ἐπειτα μοι εἶπεν. Θὰ ἔλθῃς νὰ μ' εὕρῃς ἐδῶ αὐριον—σήμερον δηλαδὴ—καὶ θὰ ἴδωμεν ἂν δυνάμεθα νὰ κάρωμεν τίποτε.

— Ἐπᾶγες λοιπὸν;

— Ἀπ' ἐκεῖ ἔρχομαι.

— Καὶ τί σοι εἶπε;

— Τίποτε· τῷ προσέφερα ἓνα καφὸ μὲ ἐν ποτῆρι ῥῶμι καὶ συνώδευσα ἀκολουθῶν αὐτόν.

— Ἐκ σεβασμοῦ βέβαια.

— Κατὰ δικταγὴν του. Ὁ Ἀνοιχτομάτης περιπατεῖ πάντοτε μόνος. Γνωρίζει τοὺς πάντας ἀλλὰ δὲν θέλει πλησίον του κανένα.

— Ἀπὸ ὑπερηφάνειαν ἢ ἀπὸ ἐντροπῆν;

— Ἐρώτησε τὸν ἴδιον ἄμα τὸν ἴδῃς. Ἐπήγαμε λοιπὸν εἰς τὴν ἀστυνομίαν, αὐτὸς ἐμπρὸς, ἐγὼ ὀπίσω· ἀνέβημεν μέχρι τοῦ τελευταίου πατώματος καὶ ἐσταματήσαμεν εἰς θύραν ἐφ' ἧς ἦτο γεγραμμένον «Γενικὸν Ἀρχεῖον».

— Ἀρχίζω νὰ ἐννοῶ, εἶπεν ὁ Βροῦτος.

— Ἐἴνε ἡλίου φαεινότερον, ἀλλὰ ὁμολόγησε ὅτι οὔτε σὺ, οὔτε ἐγὼ δὲν τὸ εἶχομεν σκεφθῆ. Ὁ Ἀνοιχτομάτης ἤνοιξε καὶ εἰσῆλθε.

— Νὰ περιμεῖνω ἐδῶ; τὸν ἠρώτησα.— Ὁχι, ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ, μοι εἶπε. Θέλω νὰ σοὶ ἀποδείξω ὅτι ὅταν ὁ Ἀνοιχτομάτης ὑπόσχεται κρατεῖ τὸν λόγον του. Ὁ θυρωρὸς τὸν ἐγνώριζε. Διήλομεν σκοτεινὸν τινι διάδρομον πλήρη πικριῶν καὶ κεκοιμημένων φακέλων, καὶ εἰσῆλομεν εἰς δωμάτιον ἐν τῷ βῆθει.

— Ἴδου ἐγὼ, κύριε κόμη, εἶπεν ὁ Ἀνοιχτομάτης ἀποκαλύπτων εὐσεβῆτως τὴν κεφαλήν.

Ὁ κόμης ἦν ἀνθρωπικὸν ἰσχυρὸν ἔχων τρόπους γυναικείας εὐπροσηγορίας.

— Συνοκέντρωσα ἢ, τι σὺς χρησιμεύει, ἀπήντησεν ὁ κόμης ἐγερθεὶς καὶ διευθυνόμενος πρὸς τὸ ἀνγκλίντρον, ἐφ' οὗ καθήμενος προσεκάλεσε πλησίον του τὸν Ἀνοιχτομάτην. Ἐγὼ ἔμεινα ὄρθιος. Ὁ κόμης ἀφου ἐνόησεν ὅτι

αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας ἐζητοῦμεν, μ' ἐνδιέφερον πολὺ, μοι ἔδειξε καὶ θισμα πλησίον τοῦ ἀνγκλίντρον ἓνα καθίσια. Ἐκτοτε μετ' ἐμοῦ μόνον ὀμιλεῖ. Καὶ νομίζω μάλιστα ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς ἀποτροφῆς τὸ ὁποῖον διέκρινα ὅτε ὀμιλεῖ πρὸς τὸν Ἀνοιχτομάτην, κατεπράχυνετο ὅτε ἀπετείνετο πρὸς ἐμέ. Δὲν ἦτο πλέον ὁ ἀνώτερός μου, δὲν ἦτο ὁ ἀστυνόμος, ὅστις ὀμιλεῖ πρὸς ὑποδεέστερόν του κλητῆρα· ἦτο ὁ εὐγενής, ὅστις προσέφερεν ὑπηρεσίας εἰς ἓνα δυστυχῆ.

— Ὁ κόμης σου, ἐὰν δὲν ἦτο κόμης, μὲ τοικύτως ἀρχὰς θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἀγαπητέ μου Ἀδὸν Γαβριήλ, νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν του.

— Ὁ κόμης λοιπὸν ἔλαβε μέγαν φακέλλον κεκοιμημένων ἐγγράφων καὶ ἀνοίγων αὐτὸν μὲ ἠρώτησεν·

— Ἠξεύρετε τίς ἦτο αὕτη ἢ Ἰωσηφίνα Τρυγόνα;

— Ὁχι, κύριε, ἀπήντησα, ἐπεφορτίσθην παρ' ἄλλου ἓνα ζητήσω πληροφορίας περὶ αὐτῆς.

— Καλὰ! τότε ἂς ἀρχίσωμεν κατὰ τάξιν, εἶπεν ἐκεῖνος.

«Κατὰ τὸ ἔτος 1813 τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἐρημωθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ Μουρά. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ εὐρίσκετο μοναχὴ τις, ἀγνωστὴ ἐκ τίνος πόλεως τῆς Βορείας Ἰταλίας, γραῖα, ἔχουσα παρ' αὐτῆς ὡς ὑπηρέτριαν δεκαεξετητὴν παρθένον. Ἡ κόρη αὕτη εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ μοναστήριον ὅτε ἦγε τὸ τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος. Οὐδὲν ἄλλο ἐνεθυμεῖτο ἢ ὅτι εἶχε ποτε ὁδοιπορήσει ἐπὶ τινος ἡμέρας ἐφ' ἀμάξης μετὰ τινος γυναικὸς. Ἡ ἀστυνομία ὑπαπεύθη ὅτι ἦτο συγγενὴς τῆς γραίας ἐκείνης μοναχῆς.

Ἄἤτο ἢ Ἰωσηφίνα, ἥτις κατόπιν ἐκλήθη Τρυγόνα, ἀγνωστὴ δικτῆ.

Ἡ γραῖα μοναχὴ ἐκαλεῖτο Σερραφίνα ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ Ἰουλίκα Ἀλδόσσα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Διαλυθέντος τοῦ μοναστηρίου ἢ Σερραφίνα καὶ ἢ Τρυγόνα ἐνοικίασαν δωμάτιον πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Ἰωσήφ καὶ ἀπέζων ἐκ τῆς μικρᾶς συντάξεως τῆς γραίας, ἐξ ὀλίγων χρημάτων, ἃτινα εἶχεν αὕτη οἰκονομήσει, καὶ ἐκ τοῦ προϊόντος τῶν ἐργοχειρῶν ἃτινα ἢ νεανίς Ἰωσηφίνα κατεσκεύαζε διὰ τινος κυρίας, ἃτινες διατήρουν ἔτι ἐν κρυπτῷ πίστιν πρὸς τοὺς Βουρβόνους. Ἐδῶ ὁ Ἀνοιχτομάτης ἐτόλμησε νὰ διακόψῃ τὸν κόμητα, καὶ εἶπεν·

— Οἱ πιστοὶ μένουσι πάντοτε ἐν τῷ κρυπτῷ. Μόνον οἱ ἀποστάται ἔχουσι τὸ θράσος νὰ ἀποκαλύπτωνται καὶ διὰ τοῦτο ἀπκχρονίζονται.

Ὁ κόμης παρετήρησε τὸν Ἀνοιχτομάτην ἀσκαρδαμυκτεὶ καὶ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ἐξηκολούθησεν·

— Αἱ δύο γυναῖκες ἔζησαν τοιοῦτοτρόπως ἐντίμως ἐπὶ τινος μῆνας. Ἀλλ' ἀπέθανον αὐτῶν κατῴκει νέος ἀξιωματικὸς τοῦ ἱππικοῦ, ὅστις εἶχεν ἀπολέσει τὸν βραχίονα, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου περιττὸν εἶνε νὰ προσθέσωμεν ἄλλο.

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε κόμη, ὑπέλαβον μὴπως ἦτο ὁ λοχίας Πέτρος Κολίνης ὁ ἐπικληθεὶς «Τὰ ἄκαμε Οὐλασσαι».

Ὁ κόμης μὲ περετῆρησε καὶ εἶτα ἐξηκολούθησεν·

— Αὐτὸς ἦτο. Ὁ Πέτρος Κολίνης ἦτο λοχίας ἐν τῷ Ναπολιτικῷ στρατῷ κατὰ τὸ 1799. Ἀλλ' ἦτο συνταγματάρχης καὶ βαρῶνος ἐν τῷ στρατῷ τῆς Γαλλίας.

«Οἱ Γάλλοι ἱατροὶ τὸν εἶχον ἀποστείλει εἰς Ἰσπανίαν ἵνα ἐκθῆ ἐκ τῶν πληγῶν. Ὁ συνταγματάρχης εἶδε τὴν Ἰωσηφίνην, ἠγάπησεν αὐτῆς, καὶ ἀπέμεινεν εἰς Νεάπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους ὁ καιρὸς ἔσπευδεν, ὁ συνταγματάρχης Κολίνης ἀπήγαγε τὴν Ἰωσηφίνην καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς διωμάτιόν τι τῆς ὁδοῦ τοῦ Ἡλίου ἵνα τὴν δικτηρῆ κρυφίως ἐκεῖ. Μετὰ τινὰ χρόνον ἡ Ἰωσηφίνα ἦτο ἔγκυος. Ἀκριβῶς κατ' ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ὁ Ναπολέων ἀπεβιβάζετο εἰς Κάννας καὶ ὁ πόλεμος ἐπανήρχιζε.

«Μετ' ἡμέρας ἡ Ἰωσηφίνα ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ συνταγματάρχου, δι' ἧς τῇ ἀνήγγειλε τὴν ἀναχώρησίν του εἰς τὸ στρατόπεδον ἔνθα ὁ Ναπολέων ἐκάλει ὄλους τοὺς ἀνδρείους του. Ὁ Βαρῶνος ἀφῆκεν αὐτῇ πᾶν ὅ,τι εἶχεν, ὑποσχθεὶς ἢ νὰ ἐπικνέθῃ στρατηγός, ἢ ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει νὰ μὴ ἐπικνέθῃ πλέον. Διότι ἐφάνετο δυσηρησθημένος ἐκ τῆς θέσεως καὶ ἐκ τοῦ μισθοῦ τοῦ συνταγματάρχου, ἀφοῦ ἀπέκτησεν ἐρωμένην καὶ θυγατέρα.

— Καὶ ἐκράτησε τὴν ὑπόσχεσίν σου; ἠρώτησα τὸν κόμητα.

— Οὐχὶ ἐντελῶς μοὶ εἶπεν. Ἐπικνῆθεν εἰς Νεάπολιν μετὰ δεκαοκτῶ μῆνας, μὲ μίαν κνήμην ὀλιγώτερον, ἀλλὰ πάντοτε συνταγματάρχης.

«Ὁ Ναπολέων μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βατερλώ δὲν ἠύκαίρησεν ἕως ἵνα ὀνομάσῃ αὐτὸν στρατηγὸν καὶ κόμητα. Ὁ συνταγματάρχης Κολίνης εἶχε σχετισθῆ μετὰ τοῦ Μουρά. Ἦτο φίλος τοῦ πρίγκηπος Εὐγενίου. Οἱ Βουρβόνοι τῆς Γαλλίας ἔνεκα τούτου τὸν ἀπέβηλον ἀπὸ τὰς τάξεις των. Ὅτε δ' ἦλθεν εἰς Νεάπολιν ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου, δὲν ἠθέλησε νὰ τῷ ἀναγνωρίσῃ εἰμὴ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβει ἐν τῷ βασιλικῷ στρατῷ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μάκ. Ὁ συνταγματάρχης ἐξέφρασε δι' αὐτὸ τὰ παρὰ πόνά του. Ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, ἐτύστησεν αὐτὸν εἰς τὸν πρίγκηπον τῆς Κανότης, ὅστις τὸν ἐφυλάκισε. Τὸ ἐλεγκτικὸν συνέδριον οὐδέποτε ἐτακτοποίησε τὴν σύνταξίν του· ὁ δὲ συνταγματάρχης ἀπηξίωσε νὰ τὴν ζητήσῃ πλέον· εἰς οὐδένα δ' ἔκτοτε ὠμίλησε περὶ τῆς ὑποθέσεώς του, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου· Ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς μετὰ δύο ἔτη καὶ ἐξεσφενδονίσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν.

— Συνταγματάρχης καὶ Βαρῶνος! ἀνέκραξεν ὁ Βροῦτος. Ἄ τὸν ἄθλιον! οὐδέποτε μοὶ ὠμίλησε περὶ τούτου.

— Καὶ ἔχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ κύρ-Γαβριήλ. Ἀλλ' ἐπικνέλωμεν εἰς τὸν

κόμητα. Ὅτε ὁ συνταγματάρχης ἐπικνῆθεν, ἀμέσως ἐζήτησέ πληροφορίας περὶ τῆς ἐρωμένης καὶ τῆς θυγατρὸς του. Ἀλλ' οὐδετέρων ἠδυνήθη νὰ ἐπανεύρῃ.

— Δὲν εἶνε ἰδικόν του σφάλμα, καθότι πρὸ δεκαοκτῶ ἐτῶν τὰς ζητεῖ, εἶπον ἐγὼ πρὸς τὸν κόμητα.

— Οὐδόλως ἀμφιβόλλω, ἀπήντησεν οὗτος. Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ συνταγματάρχου, ἡ Ἰωσηφίνα ἔδωκε ζωὴν εἰς θυγάτριον. Τὰ ἱλίγα σκουδῶ ἄτινα τῇ εἶχεν ἀφήσει ὁ ἐρκεστής της, ἐδωκανήθησαν ταχέως. Ἐπικνῆθε παρὰ τῇ γράτῃ Σεραφίνη, παρὰ τὸν ἄγιον Ἰωσήφ. Μετ' ἱλίγας ἐβδομάδας ἡ γράτῃ ἀπέθανε καὶ ἡ Ἰωσηφίνα ἀπέμεινε μόνη, ἄνευ χρημάτων, ἄγνωστος ἐν τῷ κόσμῳ μεθ' ἐνὸς θυγατρίου. Δὲν γνωρίζω καλῶς τὰ οἰκογενειακὰ τῆς γυναικὸς ἐκεῖνης. Ἡ ἀστυνομία, δὲν φροντίζει περὶ τῶν ψυχικῶν περιπετειῶν καὶ τῆς κειωνικῆς πάλης· τοῦτο εἶνε ἔργον τοῦ Θεοῦ.

«Μετ' οὐ πολὺ, ἐξέθεσε μιᾷ ἡμέρᾳ τὸ θυγάτριόν της πρὸ τοῦ νεοῦ τῆς Συναγγελιστρίας, μετ' ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ὑπέσχετο ὅτι ἠθέλε τὸ παρκαλῆσαι, μόνις ἢ τύχῃ τῇ ἠθέλε πως μειδιάσῃ, καὶ ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαγχνισθῆ.

«Μετὰ ταῦτα συνέβη πᾶν ὅ,τι συνήθως συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς νέας καὶ ὠραίας γυναῖκας, αἵτινες ὑποπεσοῦται εἰς τὸ πρῶτον σφάλμα, ἀπειονώθησαν ξέναι πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν, καὶ ἐκατεβιμέναι εἰς τοὺς πειρασμοὺς, εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνεπίκτας τῆς νεότητος καὶ τοῦ κάλλους. Κατ' ἀρχὰς προσεφέρθη, κατόπιν ἐπωλήθη.

— Ἐνθυμοῦμαι, εἶπεν ὁ Ἀνοιχτομάτης.

— Ἀπασα ἡ δυστυχὴς καὶ ῥυπαρὰ αὐτῇ ἱστορίᾳ, ἐξηκολούθησεν ὁ κόμης, ἐκτίθεται εἰς τὸν φάκελλον τοῦτον τῶν ἐγγράφων κατατεθεῖσα παρ' αὐτῆς τῆς Ἰωσηφίνης καὶ ἄλλων, καὶ συνταχθεῖσα ὑπὸ τινος ἀνακριτοῦ ἵστις ἐδίκαζε φοιτητὴν φονεύσαντα Ἑλβετὸν ἀξιωματικόν, διότι οὗτος ἠθέλε νὰ ἀρπάσῃ τὴν Ἰωσηφίνην ἐν τινὶ καταγωγῇ.

— Πράγματι, προσέθηκεν ὁ Ἀνοιχτομάτης· ὁ φοιτητὴς ἔσυρε τὸ ἐγχειρίδιον ἐκ τῆς ῥάβδου του, ὁ δ' ἀξιωματικὸς τὸ ξίφος. Ἡ μονομαχία ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὴν λάμπην τοῦ φανοῦ «Τῆς Παναγίας τῶν δακρύων», ἰωγραφημένης ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐντίμου ἐκεῖνης κατοικίας. Ὁ ἀξιωματικὸς ἐφονεύθη.

— Ἀκριβῶς, ἐξηκολούθησεν ὁ κόμης· ἡ Ἰωσηφίνα ἐφυλακίσθη διότι αὐτῇ εἶχεν ἐξερεθίσει τὸν φοιτητὴν κατὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τὸν ὁποῖον ἐπεστρέφετο. Μετὰ τινὰ χρόνον ἐξῆλθη τῆς φυλακῆς, ἔτρεξεν ἀπὸ ὁδοῦ εἰς ὁδὸν, ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ τέλος εἰσῆλθε κακὴν κακῶς εἰς τὸ ἰσοκομεῖον τῆς «Παναγίας τῆς πίττεως». Ἐκεῖ τὴν περισυνήγαγε ἀγαθός τις Ἐφημέριος. Μετὰ τινὰ χρόνον ὅμως ἡ Ἰωσηφίνα βυρυνθεῖσα τοὺς κύστηρους κανόνας εἰς τοὺς ὁποίους τὴν ὑπέβηκεν ὁ Ἐφημέριος πρὸς ἐξ-

λασμών της και περιφρονοῦσα τὴν ἐργασίαν, ἀνελήθη μιᾶ πρώτη ἐκ τοῦ κελλίου τοῦ φιλικυθρώπου ἱερέως κλέψασα καὶ τινὰ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις περὶ αὐτῆς τι. Ἡ πιστοποίησις τοῦ ἐφημερίου περὶ τῆς φυγῆς της, εἶπε ἢ τελευταῖα εἰδήσεις, ἣτις ἀνκφέρειται εἰς τὴν γυναικὶν τούτην. Ἀληθὲς εἶπε ὅτι μῆνας τινὰς πρότερον, εἶχε παρκλάθει τὴν θυγατέρα της ἐκ τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰ τὸ Βρεφοκομεῖον διέμενε.

— Πάσων ἐτῶν ἦτο τότε ;

— Δώδεκα ἐτῶν.

— Καὶ ἡ ἀστυνομία δὲν τὴν ἐπνεύρε πλέον ; Ἐγὼ ἀπουσίζον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

— Νομίζω, ἀπήνητησεν ὁ κόμης, ἐν τοῖς ἀρχαίοις δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἔχνος αὐτῆς. Τὴν ἐζητήσαμεν πρὸς τοῦ καὶ τὴν ζητοῦμεν ἀκόμη ἕνεκα τῆς κλοπῆς.

— Τότε ἀπέθικεν ἢ ζῆ ὑπὸ νέον ὄνομα, ἐὰν δὲν κατέφυγεν εἰς ἐπαρχίαν τινὰ παρητήρησεν ὁ Ἀνοιχτομάτης.

— Πιθκὸν εἶπεν ὁ κόμης ψυχρῶς, καὶ ἠγέρθη.

Τοῦτο ἐσήμαινε ὅτι αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας εἶχε νὰ μᾶς δώσῃ εἶχον ἐξαντληθῆ, καὶ ὅτι ὠφείλομεν νὰ τὸν ἀφήσωμεν ἐλεύθερον. Τὸν ἠύχαριστησα, προσέφερα μίαν ἀρχαίαν εἰς τὸν θυρωρὸν, καὶ ἰδοὺ με.

Ὁ Βροῦτος μετὰ μικρὰν σιωπὴν εἶπε.—Τοῦτο δὲν ἀρκεῖ μίαν γυνὴ δὲν ἐξατμίζεται ὡς σταγῶν ὕδατος πρὸ τοῦ Ἡλίου.

— Θὰ ἦνε νεκρὰ, μετκνοῦσα ἢ μετκμρισμαμένη, εἶπεν ὁ Ἀνοιχτομάτης. Ἰδοὺ τρεῖς ὁδοὶ δι' ὧν πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἀγνωστον. Ὁ ἀποθνήσκων ἀφίνει ἔχνη.

— Ναί, ἀλλὰ ὁ μετκβάλλων ὄνομα δὲν ἀφίνει. Καὶ αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἀκριβῶς ἐκλέγει ὁ ἐπιθυμῶν νὰ διαφύγῃ τὴν ἀστυνομίαν.

— Ἀλλὰ τότε τί θὰ κάμωμεν ;

Ὁ κύρ-Γαβριὴλ ἔξεσε τὴν κεφαλήν του, ἐξέπειψε νέφος κκπνοῦ καὶ προσέθηκεν ἠσύχως. Ἄκουσον, παιδί μου, ἐὰν ἡ γυνὴ αὕτη ἀπέθικεν ἢ μετεμελήθη, ὁ συντκγκκτάρχης σου δὲν ἔχει τίποτε πλέον νὰ κάμῃ, εἶπε χαμένη δι' αὐτόν.

— Λοιπὸν ; προσέθεσεν ὁ Βροῦτος μετ' ἀνυπομονησίας.

— Λοιπὸν, ἐξηκολούθησεν ὁ κύρ-Γαβριὴλ, πρέπει νὰ βεβκκώσωμεν ἐν μόνον πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶνε εἰς Νεάπολιν.

— Ἀλλ' ἐν ἡ ἀστυνομία δὲν γνωρίζει τι περὶ αὐτῆς καὶ παρκτεῖται πάσης ἀνκζητήσεως, πῶς θὰ κκτορθώσωμεν ἡμεῖς νὰ τὴν ἀνκκκλύψωμεν ; Μήπως γνωρίζεις κανέναν Χριστόφορον Κολόμβον ;

— Τίς οἶδε ! τόσῳ μκλλον καθόσον ὑπάρχει καὶ ἐν κοράσιον.

— Πῶς ; πῶς ;

— Ἰδοὺ πῶς σκέπτομαι : γυνὴ ἣτις φεύγει ἐκ τοῦ ἀσύλου τῆς μετκ-

νοίας κλέπτουσα καὶ πράγματά τινα, ἀποφασίζει τοῦτο ἢ διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἀύλῃν, ἢ διὰ νὰ ἐπαίρηται ἐν τῇ ὁδῷ τῆς Κλάρας ἐπὶ ὀχήματος φέροντος οἰκόσημον.

— Εἶνε ἀληθὲς.

Γυνὴ ὠρκία καὶ νέκ ἀκόμη ἢ ὁποῖα ἐγκαταλείπει τὸ κελλίον, ἀποδεικνύει ὅτι ἐδκρύνθη τὴν μετκμέλειαν, ἢ ὁποῖα δὲν τὴν εἶλε.

— Λοιπὸν ;

— Λοιπὸν ἀφοῦ ἡ ἀστυνομία ἔχασε τὰ ἔχνη της ; καὶ ἡ ἀστυνομία ἐνδικφέρειται νὰ μάθῃ ποῦ κρύπτεται ἢ κλέπτρια, σηκκίνει ὅτι ἡ Ἰωσηφίνας ζῆ ἀφανῶς μετὰ τῆς θυγατρὸς της ἐν τινὶ κρύπτῃ.

— Τοῦτο δὲν εἶνε φυσικὸν συμπέρκσμα ; τίς οἶδε ἐὰν νέος τις ἐφημέριος τὴν κκτῆχῃσε πάλιν.

— Ὅχι, εἶπεν ὁ Δὸν Γαβριὴλ, ἡ δὴδεκαέτις θυγάτηρ τῆς κκταστρέφει τὴν ὑπόθεσιν τούτην : ἐὰν ἦτο δεκκεξέτις ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν κᾶτι τι ἄλλο.

— Εἶνε δεκκοκτῶ ἐτῶν σήμερον, μοὶ φαίνεται.

— Ναί, ἀλλὰ μὴ προτρέχωμεν. Πρέπει νὰ εὔρωμεν, ὡς καὶ οἱ κκνηγοὶ τὰ πρῶτα ἔχνη, καὶ ἔπειτα νὰ προκωρήσωμεν.

— Λοιπὸν.

— Λοιπὸν, ὑπάρχει, φίλτατέ μου, ἀστυνομία τις ὑπερβκκίνουσα πάσας τὰς ἀστυνομίας τοῦ κόσμου.

— Ποία ;

— Ἡ ἀστυνομία τοῦ Πάπα.

— Ἀλήθεια ! εἶπεν ὁ Βροῦτος μετὰ θαυμασμοῦ. Ἐννόησεν.

— Τότε εἶμεθα σύμφωνοι. Ἡ γυνὴ ἔχει ἀνκγκνην, καὶ ἐν δὲν πιστεύῃ, τῆς ὀρησκείας διὰ νὰ κρυβῇ καὶ νὰ ζῆσῃ : αἱ τοικῦτκι ὑπάρξεις ἐκεῖ κκταλήγουσι πάντοτε. Αἱ γυναικας δὲν ζῶσιν ἢ ἐκ δύο πρκγκμάτων μόνον : ἐκ τῆς ἀρετῆς ἀθλίως, καὶ ἐκ τῆς ἀμκρκτικῆς ἐνίοτε κκλῶς, πάντοτε ὁμῶς κκλλιον ἢ ἐκ τῆς ἀρετῆς. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἐφημέριος τοῦ Θείου σου νὰ γράψῃ εἰς τοὺς δώδεκα συνκδέλφους του τῶν δώδεκα τμημάτων τῆς Νεαπόλεως ἵνα ἐρωτήσωσι τοὺς πνευματικοὺς τῶν ἐκκκλησιῶν περὶ τῆς ἐν λόγῳ Ἰωσηφίνας Τρυγόνος ἢ ἄλλης τινὸς γυναικῆς διελθούσης τοικῦτκας περίπου περιπεταίας : πρέπει ἐπὶ τέλους, νὰ ἐνεργήσωμεν ἀμέσως, ὁ ἐφημέριος τοῦ Θείου σου νὰ ἀποκκθῇ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ὅπως κκτορθώσῃ νὰ συμπληρώσῃ τὰς πληροφορίες τῆς ἀστυνομίας : μετὰ ταῦτα ἔσο ἡσυχος, ἐντὸς δύο ἢ τὸ πολὺ τριῶν ἐβδομάδων θὰ λάβῃς τὸ ποιστοποιητικὸν τοῦ Οκνάτου τῆς Ἰωσηφίνας ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ δικκκκτηρίου της, ἢ ἐπὶ τέλους τὴν διεύθυνσιν της.

Ὁ Βροῦτος ἠγέρθη καὶ ἐν ἐνθουσιασμῷ, ἐνηγκκκίσθη τὸν Κύρ Γαβριὴλ, ὅστις ὑπέστη ἠρωικῶς τὰς φιλοφρονησεις τούτας καὶ ἐξηκολούθησεν.

— Ἐτήρησα τὸν λόγον μου. Τώρα εἶνε ἡ σειρά σου. Εἰπέ μου τὴν ιδέαν σου περὶ τῆς κωμωδίας.

— Ἐχω καλλιτέραν πρότασιν, φίλτατε κύρ Γαβριήλ, ἀπήντησεν ὁ Βροῦτος. Σοῦ δίδω τὴν ιδέαν τῆς κωμωδίας διὰ τὰς κούκλας σου, καὶ ζητῶ τὴν συνεργασίαν σου εἰς τὸ δρᾶμα τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζω διὰ τὸ θέατρον Fiorentini.

— Ὀνειρεύεσαι παιδί μου;

— Ναί, ἐν δρᾶμα καὶ μία καλὴ πράξις.

Α. Φραβασίλης

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΪΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Καθαριζομένων πρό τινος τῶν περὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος Πειραιῶς μερῶν ἐξώθεν τῶν φανῶν καὶ πρὸς τῇ δεξιᾷ τῶ εἰσιόντι ἀκτὴν ἀπεσφύρησαν ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης εἴκοσι καὶ τρία τεμάχια παλαϊῶν μνημείων, ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἐπιτυμβίους καλουμένους λίθους καὶ φέροντα γλυφὰς ἀνεκλόγους καὶ ἐπιγραφάς. Ἄγνωστον πῶς εὑρίσκοντο τοσαῦτα τεμάχια ἐκεῖ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅπως ἀγνώστος καὶ ἡ προέλευσις καὶ ὁ τύπος ἐν ᾧ ἀρχικῶς ἴδρυντο. Ὅπως δὲποτε συσφύρευσις τοιαύτη θραύσμάτων τῶν πλεῖστον μεγαλειτέρων μνημείων ὑποδεικνύει μακταίωσιν ἀδελον διὰ τίνος λόγον, τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀντικειμένων τούτων, τίς οἶδεν ὑπὸ τίνων συνθηραιοθέντων εἰς ἀπεμπύλησιν πρὸ πολλοῦ βεβῆως χρόνου διότι πάντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον φέρουσιν ἐκ τῆς πολυχρονίου ἐν τῷ ὕδατι διαμονῆς ἀπολιθώσεις οὐ σμικρὰς καὶ ξένας ἐν τεμαχίοις ἐπ' αὐτῶν ἀδικησπᾶστος προσκεκολλημέναις ὕλας.

Τινὰ τῶν τεμαχίων τούτων εἰσὶν ἀπλαῖ στῆλαι ἐν εἴδει πλακῶς μετὰ κυματίου ἄνω καὶ ταινίας, φέρουσαι ἀπλῆν τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ φέρουσιν ἀετωμάτιον τὸ σύνηδες, ἀλλὰ ἀκράνθεμον καὶ ἀλλὰ ἀνάγλυφον παράστασιν. Ἐκτὸς τούτων ἀλλὰ τεμάχια εἶνε λείψανα μειζόνων μνημείων σηκομόρφων, ἐν δὲ ἀνήκει εἰς λουτροφόρον. Κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην κατατάσσω ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα τούτων κατατεθέντων ἡδὴ ἐν τῷ Μουσείῳ Πειραιῶς.

Α'. Στῆλαι ἀπλαῖ ἐνεπίγραφοι.

Τοιαῦται εἶνε τρεῖς πλακόμορφοι. Ἡ πρώτη τούτων μήκους 0,50, πλάτους 0,19 καὶ πάχους 0,15 φέρει ἀπλῶς ὡς διακόσμησιν ἄνω κυματίον καὶ

ταινίαν ὑπὲρ τοῦτο, εἶνε μαρμάρου λευκοῦ καὶ ἔχει εὐθύς μετὰ τὸ κυματίον καὶ στενωτάτην μεταβατικὴν ταινίαν τὴν ἐπιγραφὴν

ΞΑΛΑΜΙΝΙΟΣ

δι' ἐλαφρῶν χαρακτήρων ἐγκεχαραγμένην, κατωτέρω δὲ καὶ εἰς 0,06 ἀπόστασιν ἀπὸ ταύτην τὸ ὄνομα

ΦΙΛΩΝ

διὰ βαθυτέρων πως γραμμῶν.

Ὅμοία ταύτη πλὴν τεθραυσμένη τὰ κάτω, φέρει κυματίον διάφορον πως τοῦ τῆς πρώτης καὶ ταινίαν ὑπὲρ τοῦτο ἡ ἔχουσα ἐπιγραφὴν ἀμελέστερον ἐγκεχαραγμένην τὴν δε:

ΑΙΞΡΠΙΩΝ

ΦΙΛΙΣΚΟ

ΚΝΙΔΙΟΣ

Ὁ λίθος ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ λευκὸς μήκος μὲν ἔχων 0,23, πλάτος 0,20 καὶ πάχος 0,04.

Ἐπὶ πλακῶς μαρμάρου λευκοῦ ὁμοίως ἀλλὰ τετμημένης τὰ τε ἄνω καὶ κάτω καὶ κατ' ἀκολουθίαν μὴ παρεχούσης τὸν πρὸς τὰ ἄνω τερματισμὸν, μήκους δὲ 0,30 καὶ πλάτους 0,20 μετ' ἐπιμελείας εἰργασμένη ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ

ΕΥΚΤΗΜΩΝ

ΜΕΘΩΝΑΙΟΣ

Β'. Στῆλαι μετ' ἀετωματίου ἢ καὶ ἀκράνθεμου.

Τρεῖς τοιαῦται ὁμοίως δύναται νὰ καταλεχθῶσιν ἐνταῦθα καὶ τὰ τεμάχια τετάρτης μείζονος καὶ καλλιτέρας πασῶν.

Τοιαύτη ἡ ἐπὶ μαρμάρου φαιοῦ μετὰ κυματίου καὶ ἀκρωτηρίων ἐπὶ τοῦ ἀετωματίου, μήκους 0,50, πλάτους 0,32 καὶ πάχους 0,09 φέρουσα τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν.

ΜΕΝΩΝ

ΞΙΝΩΠΕΥΣ

Ἐπὶ τοῦ κυματίου τῆς πλακῶς ταύτης σώζονται ἔχνη φυλλώματος χρώματι ἀναγεγραμμένου, ὅπερ δηλοῖ ὅτι καὶ ἡ παράστασις, ἣν βεβῆως ὁ ἔφερε, χρώματι ἦτο ἐπειρασμένη· εἰς τοῦτο δὲ πείθει καὶ ὁ ἱκανὸς ἀπολειπόμενος κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς χώρος.

Ὅμοία ταύτη ἑτέρα μήκους 0,36 πλάτους 0,43 καὶ πάχους 0,12 ἐκ μαρμάρου φαιοῦ μετ' ἀκρωτηρίων, ὧν τὸ δεξιὸν μεθ' ἱκανοῦ μέρους τῆς ταινίας τῆς πτέρυγος τοῦ ἀετοῦ ἐρθραμένον. Ἡ ἐπὶ ταύτης ἐπιγραφὴ ἔχει ἥδε:

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣ
ΚΑΛΛΙΟΥ
ΠΡΟΞΠΑΛΤΙΟΣ

Ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τὰ γράμματα εἶνε κατεστραμμένα ἀπὸ μὲν τοῦ 7—9 ἀπὸ τῶν μέσων καὶ ἐξῆς, τοῦ I μάλιστα μόνη ἢ ἀρχὴ φαίνεται, τὰ δὲ δύο τελευταῖα καὶ ὅλως ἐλλείπουσιν. Ἐπὶ τῆς πλακῆς ταύτης διακρίνει τις ἀρχὴν ἀναγλύφου μόλις ὑποφαινομένην πρὸς τὸ ἀριστερὰ, ἀναγλύφου συγκαταστραφέντος τῷ ἀποκοπέντι μέρει τῆς στήλης.

Τρίτην ὁμοίαν τεκτέον ἐνταῦθα τὴν μὴ φέρουσιν μὲν ἀέτωμα ἀλλὰ ἀπλοῦν ἀκρῶνθεμον ἄνευ γλυπτικοῦ κόσμου ἐπειδὴ γραφικῶς ἴσως ἦτο διακεκοσμημένη· ἔχει ὕψος 0,27, πλάτος 0,23 καὶ πάχος 0,06 καὶ ἐπιγραφὴν δι' ἐλαφρῶν χαρακτῆρων ἀμελῶς πως ἐγκεχαρκαγμένην τήνδε:

ΞΩΤΗΡΙΔΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ.

Ἐνταῦθα τέλος πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ τεμάχιον ὁμοίως στήλης μήκους 0,41, πλάτους 0,36, καὶ πάχους 0,09 λευκοῦ λίθου φέρον ἐπιγραφὴν κολοβὴν γράμμασι καλοῖς Ρωμαϊκοῖς.

ΠΟΣΕ
ΧΡΗΣ[Τ]ΟΣ

Μετὰ δὲ ταύτην δύο διπλοῖς ῥόδακας, ὧν μόνον ἡ ἔξω στεφάνη εἰς φύλλον εἶνε διηρημένη. Ὀλίγον κατωτέρω τῶν ῥοδάκων καὶ εἰς ἀπόστασιν 0,14 ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς λίαν ἐλαφρῶς ἐγκεχαρκαγμένον ὑπάρχει τὸ ὄνομα.

ΘΕΙΟΦΙΛΗ

Τὸ τεμάχιον τοῦτο καὶ ὡς ἐκ τοῦ πάχους του καὶ ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς καὶ ὡς ἐκ τοῦ λίθου, ἔτι δὲ καὶ ὡς ἐκ τῶν γραμμῶν φαίνεται ἀπετέλει μετὰ δύο ἐτέρων λειψάνων στήλης μεγάλης, ἥτοι τοῦ ἀριστεροῦ καὶ ἄνω μέρους ἀκρῶνθεμου ὠρχίου μεγάλου, οἷόν που τὰ κατὰ τὸν ἔξω Κερκμεικὸν ἐν Ἀθήναις εὑρεθὲν καὶ ἀφορμὴ τῆς περικτέρω σκαφῆς ἐκεῖ γενόμενον. Τὸ κατὰ ἀριστερὸν τοῦτο μέρος τοῦ ἀκρῶνθεμου διατηροῦν καὶ μικρὸν τῆς στήλης μέρος διέσωσε τοῦ πρώτου στίχου ἐν τέλει τὸ γράμμα Υ.

Γ'. Στήλαι μετ' ἀναγλύφων.

Πρώτη τοιαύτη ἢ μήκος μὲν 0,37, πλάτος 0,45 καὶ πάχος 0,10 ἀποθερυσμένη τὰ κάτω. Αὕτη ἄνω μὲν φέρει ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ τὸ σύνθημα γλυπτικὸν κόσμημα μεθ' ἧς ταινία παρακολουθουμένη ὑπὸ κυματίου· εὐθὺς δ' ὑπὸ τοῦτο γράμμασι Ρωμαϊκοῖς τὴν ἐπιγραφὴν.

ΝΙΚΑΣΩ ΛΙΓΙΝΑΙΑ
ΦΑΝΙΣ ΕΥΜΑΡΟΣ
ΑΙΓΙΝΗΤΟ

ἐπὶ τοῦ πρώτου στίχου τῆς ὁποίας τὸ ἑβδομὸν γράμμα Λ ἐσφαλμένως ἀντὶ Α εἶνε γεγραμμένον.

Ἰπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν πλακίῳ ὑπάρχει ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ παράστασις συνήθης· δεξιᾷ μὲν γέροντος μέχρι στέρνου φαινομένου (ἐπειδὴ εἶνε τεθρυσμένος ὁ λίθος) ἀποβλέπων πρὸς τὰ ἀριστερὰ πρὸς γυναῖκα ἧς μόνη ἢ κεφαλὴ φαίνεται καὶ πάλιν ἔνεκα τῆς ἀποκοπῆς τοῦ λίθου.

Ἄνευ ἀκρῶνθεμου καὶ ἐπιγραφῆς εἶνε ἐτέρη τις στήλη μήκους 0,40, πλάτους, 0,43 καὶ πάχους 0,10 φέρουσα ἄνω ἐπὶ κυματίου καὶ ταινίας ἐν σειρᾷ τέσσαρς ἀκροκεράμους. Ἰπὸ τὸ κυμάτιον καὶ εἰς 0,08 ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ σώζεται τὸ πλεῖστον καλῶ ἀναγλύφου μετὰ τέχνης εἰργασμένου ἐντὸς ἀβαθοῦς πλακίου παραστάσεως συνήθους· γυνὴ καθήμενη πρὸς τὰ δεξιὰ ἀποβλέπουσα καὶ λύπην μεγάλην ἐμφάνουσα ἐπὶ τοῦ ὀλίγου πρὸς τὰ κάτω νεύοντος προσώπου, φέρουσα χιτῶνα καὶ ἱμάτιον ὅπερ μετὰ χάριτος ἐκτείνουσα ὑπεγείρει τῇ δεξιᾷ κεκαμμένη εὐθὺ πρὸς τὰ ἄνω πρὸ τοῦ προσώπου, ἐν ᾧ ἡ ἀριστερὰ πίπτει πλαγίως ἐπὶ τῶν μηρῶν ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ πρὸς τὸν δεξιόν. Πρὸ τῆς γυναικὸς νεανίας τεθλιμμένην δεικνύων τὴν ὄψιν νάρθηκα κρατεῖ ἀνοιχτὸν τῇ προτεταμένη ἀριστερᾷ ἐν ᾧ ἡ δεξιὰ ἀνατεταμένη ὑψοῦται πρὸς τὴν δεξιὰν παρεῖαν προέχουσα ἀπὸ τοῦ ἱματίου δι' οὗ εἶνε περιβεβλημένος, καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε τι καὶ διὰ ταύτης ἀλλὰ δυσδιάκριτον ἐπειδὴ εἶνε ἐφημερῆ. Δυστυχῶς τὰ ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν ἐφθαρμένα, σὺν τούτοις δ' ἐλλείπει καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἥτις κατωτέρω τοῦ ἀναγλύφου βεβαίως ὀκῆκετο.

Σηκομόρφου δὲ μνημείου μέρος βεβαίως ἀπετέλει τεμάχιον λίθου λευκοῦ μήκους 0,48, πλάτους 0,43 καὶ πάχους 0,07. Ἐφερε παραστάδας τῆς σηκομορφῆς τοῦτο μνημεῖον, ὧν σώζεται μέρος μόνον τῆς δεξιᾶς, ἐπὶ τούτων δ' ἐπιστύλιον καὶ ὑπὲρ αὐτὸ ἀκροκεράμους· ἀντὶ δ' ἀκρῶνθεμου εἶνε ἀναγεγλυμμένη ἢ συνήθης τῆς Σειρήνος παράστασις ἐν ἐλαφρῷ ἀναγλύφῳ, τυπτοῦσης τῇ ἀριστερᾷ τὸ στήθος τῇ δ' ἐτέρᾳ τὴν κόμην τιλλοῦσης. Ἐν τῷ σωζομένῳ μέρει τοῦ σηκοῦ δεξιᾷ τῷ ὄρῳ φαίνεται πρὸς τῇ παραστάδι κεφαλὴ γυναικὸς ἠφανισμένη τὸ πλεῖστον καλὴν ὅμως σώζουσα τὴν κατατομὴν καὶ πρὸς ἀριστερὰ ἀποβλέπουσα, καλύπτρα δὲ κεκαλυμμένη τὸ πλεῖστον τῆς κόμης. Ἐν μέσῳ κατὰ μέτωπον βλέπων φαίνεται μέχρι στέρνου ἀνὴρ γενειῶν, οὗ ἡ κεφαλὴ προεξέρχεται ὑπὲρ τὸν σηκὸν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου· οὗτος ἀναβάλλεται ἱμάτιον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατερχόμενον καὶ περὶ τὴν ὄσφυν ἐλισσόμενον, γυμνὸν δ' ὄλον τὸ δεξιὸν καταλείπον. Ἡ ἀκρὰ ἀριστερὰ ἀπτεται τοῦ γενείου. Περικτέρω κεφαλὴ νεανίου θλιψὴν μεγάλην ἐκφράζουσα ἐπυξανομένην διὰ τῆς ἀπτομένης τῆς δεξιᾶς παρεῖας ἀκρῆς δεξιᾶς· καὶ ἡ κεφαλὴ τούτου προκύπτει ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου, ὅπερ κατὰ τὸν ἀριστερὸν μέρος ὀλίγον τεθρυσμένον καὶ ἐπὶ

τοῦ ὁποίου φρίνονται διακοπτόμενα, ὡς εἴρηται ὑπὸ τῶν προεξεχουσῶν κεφαλῶν τὰ ἐξῆς γράμματα:

ΣΜΑΝ (Θέσις κεφαλῆς νεανίου) ΚΟΞ
(Θέσις κεφαλῆς ἀνδρός) ΚΙΝΩΠΗΞΩΞΤΡΑΤΟ

Τελευταῖον ἐνταῦθα πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ τεμάχιον λουτροφόρου, ἀκριβῶς ἐκεῖνο τῆ μέρος ὅπερ ἔφερε τὴν παράστασιν, μήκους 0,50 μείζωνος πλάτους 0,30. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ συνήθης σκηνή. Γυνή ἐν μέσῳ ἐπὶ ἔδρας ἀνευ ἀνακλίσεως πρὸς ἀριστερὰν ἀποβλέπουσα μετὰ χιτῶνος καὶ ἱματίου, κτεστραχιμένα ἔχουσα τὰ κάτω ὀλίγον κατωτέρω τῶν γονάτων, ἀναπαύουσα τὴν ἐντὸς τοῦ ἱματίου ἀριστερὰν ἐπὶ τῶν μηρῶν τῆ δ' ἑτέρα δεξιουμένη νέον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς αὐτὴν χωροῦντα καὶ γυμνὰ τὰ μέχρι τῶν μαστῶν κατὰ τὸν δεξιὸν ἔχοντα ὀπισθεν τῆς γυναικὸς ἕτερος γενειῶν καὶ πρὸς ταύτην τὴν κεφαλὴν στρέφων, ἐν ᾧ τὸ σῶμα μᾶλλον πρὸς τὸν θεατὴν ἀποβλέπει, τὴν μὲν ἀριστερὰν διὰ τοῦ ἱματίου ὄλην κεκαλυμμένην ἔχει περὶ τὴν ὀσφύν ἐμπρὸς, ὑπὲρ δ' αὐτὴν ἀναπαύει τὴν γυμνὴν δεξιάν. Ὑπὲρ τὴν παράστασιν ταύτην τὰ ὀνόματα κατὰ σειρὰν

ΠΛΑ[Τ]ΩΝ ΗΔΥΛΗ ΠΛΑΤΩΝ: Χ . . .

Ἡ ἐργασία τοῦ ὅλου ἐλαφρὰ καὶ ἱκανῶς ἐπιμεμελημένη.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ τεμάχια ἡττονος ἄξια, ἀποτελοῦντα μέρη ἄλλων μνημείων, πλὴν ἡδὴ λίαν ἐφθαρμένα ἢ κεκολοβωμένα.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ μὴ ἀνκφέρω ἐνταῦθα τεμάχιον δυστυχῶς μόνον ἀπολειφθὲν ἀπὸ μείζονος παραστάσεως καὶ ἱκανὴν τὴν τε τέχνην καὶ ἐπιμέλειαν μαρτυροῦν. Ἦνε τοῦτο ἀνάγλυφος κεφαλὴ γέροντος φαλακροῦ σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους κατὰ μέτωπον προσβλέπουσα καὶ ἀναπαυομένη ἡρέμα ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὸν βχθὸν πώγωνα φρινομένης ἀκρῆς δεξιᾶς ἥτις ἐστηρίζετο ἐπὶ βραχτηρίας. Ἐπὶ τοῦ ὀλίγου σωζομένου μέρους τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ πλείονος τοῦ ἀριστεροῦ φρίνεται καὶ τὸ ἀπλοῦν τοῦ γέροντος ἱμάτιον. Ἀξία προσοχῆς ἐπὶ τούτου ἡ χάρις καὶ ἡ ἡρεμία ἢ ἐκφραζομένη διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μεθ' ἡδύτητος ὑπκνοιομένων χειλέων. Ἡ ρις εἶνε ἀποτετριμμένη.

Πρὸς τοῖς ἀνω εὐρήματι καὶ ἐγγὺς τοῦ χώρου τῆς εὐρέσεως αὐτῶν ἀνεσῦρθησαν καὶ δέκα ἄλλοι λίθοι πυραμιδοειδῶς εἰργασμένοι μεγέθους ποικίλλοντος ἀπὸ 0,62—0,87. Τὰ πυραμιδοειδῆ ταῦτα κατασκευάσματα πάντα φέρουσιν ὀπὴν κυλινδρικήν, κατὰ τὸ ἀνω στενώτερον τῆς πυραμίδος, συνδέουσιν δύο ἀντικειμένους ἔδρας αὐτῆς. Τὰ ἐπτά δὲ τούτων φέρουσι καὶ ὀπὴν κάθετον πρὸς ταύτην ἀπὸ τῆς ἀνω ὀριζοντίως τετραμημένης ἐπιφανείας τοῦ λίθου· τῶν δευτέρων δὲ τούτων ὀπῶν αἱ μὲν εἶνε κυλινδρικήαι αἱ δὲ ἐπιμήκεις ὀρθογωνίου τετραγώνου σχῆμα ἔχουσαι. Ὡς ἐκ

τοῦ ὄγκου καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν καὶ τοῦ βάρους τοῦ λίθου ὄντος σκληροτάτου, δικαίως ὠνομάσθησαν ἀγκυραὶ, δύσκολον ὅμως ὑπάρχει νὰ διακριθῶσιν οἱ χρόνοι εἰς οὓς ἀνήκουσι καὶ ἰδιαιτέρως μελέτης ἄξιον.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 11 Μαρτίου 1881.

Κάκ. Χ. ἀρχαίτης.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Ὁ τὴν Ἑλλάδα νῦν περιηγούμενος, Δόκτωρ τοῦ ἐν Μιδρίτῃ Πανεπιστημείου, μέλος τῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας, κλ. κ. Saturninus Ximenes, ἀποστέλλει ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν τὰς ἐξῆς ἐπιγραφάς.

Α'.

ΕΥΠ // ΗΛ //
ΕΥ ΝΟΙΔΑ
ΖΩ // ΜΟΕΚΟΡΙΝΘΟΥ
ΟΝΗ // ΕΙΦΟΡΟΣ //
ΕΝΟΜΕΝΗΕ // Ζ
ΕΜΙΟΚΩ // Ν ΗΕ
// ΜΦΟΡΟΣΕΥ // Ο
// ΝΡ ΔΑΛΛΕ
Ρ // ΜΟΕΣΥΜ // ΡΟ

Α Ν Ε Ρ Ω Ε >
ΑΥΡ·ΑΡΚΑΔΙΩΝΕΩΤΑΔ //
ΑΥΡ·ΕΩΤΑΔΗΕ >
ΚΛ·ΝΕΙΚΟΕΤΡΑΤΟΕ
ΙΟΥΛ·ΟΙΕΙΒΑΤΗΕ
ΙΟΥΛ·ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΑΥΡ· // ΘΑΜΟΣ·ΕΥΚΑΡΠΟ
ΑΥΡ·ΣΕΜΝΟΣ
ΑΥΡ·ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ >
ΑΥΡ·ΕΥΟΛΟΣ·ΙΕΡΩΝ

Ἀμφότεραί εἰσιν ἐφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου, κειμένου ἐπὶ τινος παρχούρου τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς «Ἁγίου Ἀθανασίου» ἐν τῷ δήμῳ Λευκασίας τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρυτῶν καὶ ἔχουσι 0,75 μῆκος καὶ 0,45 πλάτος ἀνήκουσι δὲ εἰς τὴν ἀρχαίαν Κλειτορείαν.

Ἡ δὲ μονὴ αὕτη τὸ κεῖται εἰς τὸ ὄρος «Φίλια» ἀνωθεν τῆς θέσεως τῆς καλουμένης «Ζαγορίτσας», ἔθρα ὑπάρχουσι τὰ εἰρήπια τῆς ἀρχαίας Κλειτορείας ἐξ ἧς ἄπκντες οἱ λίθοι, οἱ χρησιμεύσαντες εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ καὶ αὐθις ἀνοικοδομηθέντος εἰρημένου ναοῦ.

Ἀπέναντι τῆς ἀρχαίας Κλειτορείας πρὸς τὸ β. κεῖται χωρίον, καλούμενον «Κάρνησι», εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐκκλησίαν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀγίᾳ Τραπεζίῃ λίθος ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἐπιγραφὴ ἀρκετὰ μεγάλη· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς δὲν ἐπέτρεψαν τῷ κ. Σατουρνίνῳ τὴν ἀνάγνωσιν, μένει ἀγνωστον τὸ περιεχόμενον· ὡσαύτως δὲ καθὰ λέγει ὁ σοφὸς Δόκτωρ, οὐδὲ εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς ἐπετρέπη νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὴν, ὅτε μετέβησαν νὰ ἴδωσιν εἰς Κλειτορείαν τὸ νεωστὶ ἀναλυθὲν περίφημον ἐκεῖνο ἄγαλμα περὶ οὗ ὁ πολὺς λόγος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Τύπῳ.

W.

† Τ Ο Ν Δ Ε Ν Ε Θ Ν Ε Π Ε Π Ο Ι Η Κ Ε Ι
 Π Α Ι Σ Ι Ο Σ Θ Ε Ι Ο Σ
 Ε Υ Θ Ι Μ Ι Ο Σ Τ Α Ν Τ Σ Ε Ν Γ Ι Ο Ν Ι Δ Η Ε
 Ο Θ Υ Τ Η Σ
 Ε Τ Α Χ Π Β

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη διασώζεται εἰς τὸ Μοναστήριον «*Agia 'Elesoussa*» ἐν τῷ δήμῳ Μυρτουντίων πλησίον εἰς τὰ λουτρά, τὰ λεγόμενα «*Αἰγίλι*», ὧν μίαν ὥραν ἀπέχει.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Δόκτωρος Σχτουρνίου οἱ δύο μοναχοὶ οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονευόμενοι, Παΐσιος ὁ Θεῖος καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Εὐθύμιος, ἦσαν λόγιοι ἄνδρες, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μαθηταὶ τῆς περιφήμου Σχολῆς τῆς Δημητσάνης, τῆς τοῦ Φιλοσόφου ἐπικαλουμένης, καὶ τὰ φῶτα κατὰ πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον διαχεοῦσης κατὰ τὰς ζοφερωτάτας ἐποχὰς τοῦ Μεσαιῶνος.

Α. Πετρίδης σχολάρχης Κυπαρισσίας

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

Ἐκ διαφόρων ἐκθέσεων δικλαμβουσιῶν περὶ τῶν ἐσχάτως γενομένων ἐν Ρώμῃ ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν, ἀναγράφομεν τὰ ἑξῆς:

Ὀρυττομένων τῶν τάφρων φρουρίου νῦν κτιζομένου ἐπὶ τοῦ λεγομένου monte Mario παρὰ τὴν Ρώμην ὄχι μακρὰν τοῦ μέρους, ἠπόθεν διήρχετο ἡ Via triumphalis, ἀνεφάνη καὶ ἄλλος ὑπόγειος νεκρικός θάλαμος εἰς βάθος ὑπὸ τὴν γῆν πέντε ἢ ἕξ περίπου μέτρων. Ὁ θόλος εἶχε καταπέσει ὅλον δὲ τὸ ὑπόγειον οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος μὲν μέτρων 4, πλάτος δὲ 3,56 καὶ φαίνεται ἤδη ἐν παλαιοῖς χρόνοις συληθὲν, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν καλπῶν, ἀπτινες εὑρέθησαν ἀνεστραμμένοι ἢ ἀτάκτως κείμενοι καὶ τῶν σαρκοφάγων, ὧν ἔλειπον τὰ σώματα. Οὐδὲ ἐν ἀξίαις εὐρημα ἐγένετο ἐν τῷ ὑπογείῳ. Οἱ τοῖχοι φαίνεται ὅτι εἶχον ποτε γραφάς· καὶ δὲν σώζεται μὲν νῦν αὐτῶν οὐδὲν ἔχνος, ἀλλ' ὑπάρχει προφανὲς τῆς ποτὲ ὑπάρξεως αὐτῶν τεκμήριον. Διότι εὑρέθησαν κατὰ γῆς μικρὰ γύψου πλακίδια ἐξωγραφισμένα, τὰ ὁποῦν βεβαίως ἀπὸ τῶν τοίχων θὰ ἔχωσιν ἀποσπασθῆ καὶ καταπέσει, πιθανότατα ἐκ τῆς ὑγρασίας.

Ἐπὶ ἐκάστης τοῦ ὑπογείου πλευρᾶς κεῖται ἀνὰ εἰς σαρκοφάγος ἀνευ κώματος καὶ ἐπιγραφῆς, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ τέσσαρες ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἀλλ' εἰς μὲν μικρὰ μίαν, ὁ δεῦτερος ἐκ πεπερίου καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἐξ ἄλλου ἐγγωρίου λίθου. Εἰς τὸ βάθος τοῦ ὑπογείου, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, ὑψοῦται

ἐπὶ ἐκτισμένου τετραγώνου θόλος γωνιώδης (οgival), ὕψους μέτρων 1,30, καὶ ὁλος τὰ ἔσω καὶ εἰς δύο ἀνίστα πατώματα διηρημένος, ἐν τῷ ἑτέρῳ δὲ τούτων εὑρέθη κρηνίον πλήρες, κείμενον ἐπὶ τῶν πλίνθων.

Ἐν τῷ μέσῳ ὑπῆρχον δύο τετράγωνοι ὑδρῖκι νεκρικοί, ὧν ἡ μὲν φέρει ἐπιγραφὴν, γραμμᾶσι τῶν καλῶν χρόνων λέγουσιν: *Miricla Marcella, Φουνδαροῦ θυγάτηρ, βιώσασα ἔτη δώδεκα, μῆνας ἑνδεκα καὶ ἡμέρας ἑπτὰ.* Ἔχει δ' ἡ ὑδρῖκα αὕτη καὶ τὰδε τὰ σήματα· ἀετὸν ἐν μέσῳ δύο βόδων ἐπὶ τοῦ μετωπίου, ἐπὶ δὲ τῶν πλευρῶν φιάλην (patenam) καὶ σταμνίον (urceolum). Ἡ δὲ ἄλλη ὑδρῖκα, ἐφ' ἧς εἶναι σεσημασμένος δάκρυς στέφανος, ἔχει ἐπιγραφὴν λέγουσιν *Statwria Marcella, Μάρκου θυγάτηρ.*

Καὶ ἀλλοχοῦ δὲ, ἐκτὸς τούτου τοῦ ὑπογείου, εὑρέθησαν νεκρικοί ἐπιγραφικοί, ἐν αὐταῖς δ' ἀναφέρονται *Νικομήδης* καὶ ἡ rarissima αὐτοῦ σύζυγος *Τοκκία Παρακία*, ὁ *Σέξτος Κούριος Εὐσέβιος*, ἡ τοῦ αὐτοκράτορος *Νερούα* ἀπελευθέρου *Κοκκηῖα Κωγκορδία Οὐρανία*, ἀναγραφομένη ὡς *Sanctissima* μοῦ, αἱ δὲ δύο αὐτῆς θυγατέρες *Οὐβιανὴ* καὶ *Ρεράτη* κτλ. Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία ἐπεχείρησε νὰ ἐρευνήσῃ τὸν παρὰ τὸ Παρθενεῖον τόπον ὅπου εὑρέθη τὸ γνωστὸν ἀγάλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης παρήχθη εἰς φῶς ἐν τῶν λειπόντων μερῶν τοῦ ἀγάλματος τὸ δεξιόθεν ἐπὶ τοῦ κράνους ζῶον ἀνέχον τὸν ἕνα τῶν δευτερευόντων λόφων ἐν ἀρίστη καταστάσει διατηρούμενον. Τὸ ζῶον δ' εἶναι ἵππος πτερωτὸς τέλειος ὡς ὁ γερμανὸς Λάγγε ὀρθῶς εἶχεν ὑποθέσει περιγράψαι τὸ ἀγάλμα.

— Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἐξεκολουθούσης τῆς σκαφῆς ἀνευρέθησαν λείψανα οἰκοδομῆς καὶ τοῖχος ὅμοιος πρὸς τοὺς πρῆτους ἐκείνους εὑρεθέντας. Εἰς τούτων φέρει ἐρυθρὸν ζωηρὸν χρωματισμὸν.

— Ἐπανήλθεν ἐξ Ὀλυμπίας ἡ ἀποσταλεῖσα ἐπιτροπὴ ὅπως παρὰβῆλη τὰ διπλᾶ καὶ ὡς ὅμοια προτεινόμενα ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως. Καθὰ μανθάνομεν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνκινούντων καὶ τῶν Γερμανῶν ἐπιτρόπων περιώρισεν εἰς ὀκτακόσια τὰ εἰς τὴν Γερμανικὴν κυβερνήσιν δοθησόμενα ἀντικείμενα. Ἡ δ' ἀΐτησις περὶ ἀποστολῆς τῶν νομισμάτων εἰς Βερολίνον ἀπερρίφθη· θέλουσι δὲ καθαρῶθῃ καὶ ἐξετασθῆ ἐνταῦθα, καὶ τὰ διπλᾶ ἐκ τούτων θὰ δοθῶσι τῇ Γερμανικῇ κυβερνήσει.

— Ὁ πανάρχαιος τύμβος ὅστις ἀνηγγέθη ὑπάρχων ἐν Ἄρωπῃ μετ' ἐπιτόπιον ἐρευναν εὑρέθη ὧν ἀπλῶς πύργος μεσαιωνικὸς ἀνάξιος προσοχῆς.

— Ἀπεστάλη εἰς Ἐπίδαυρον ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ὅπως καθάρσῃ τὸ ἀρχαῖον θέατρον τὸ παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰς ὃ θέλει ποιῆσαι ἀνασκαφὰς ἢ Ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία.

— Ὁ κ. Ἐρ. Σχλίμαν καὶ ἡ κυρία ἀνεχώρησαν εἰς Ὀρχομενὸν μετὰ τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Βύστρατιάδου ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὰς ἀπὸ τοῦ χειμῶνος διακοπείσας ἀνασκαφάς.

— Ἐν Σερίφῳ ἐντὸς τοῦ περὶ τὴν πόλιν κειμένου κτήματος τοῦ Δημητρίου Κοτζίκου ἀνευρέθη ἀγαθὰ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, ὥρατον ὡς λέγουσι, παρίστανον γυναικᾶ κρητοῦσαν διὰ τῆς χειρὸς αὐτῆς τὸν ἕνα τῶν μαστῶν καὶ οἶονεὶ θηλάζουσαν.

— Κατὰ τὴν κατσκευὴν τῆς ἀπὸ Ἀγρινίου εἰς Κραβασαρεῶν ὁδοῦ, διερχομένης διὰ τῆς ἀρχαίας Στράτου, ἀνεκκλύφθη εἰς βάθος μικρὸν ἀρχαῖον κτίριον, πιθανώτατα ναὸς, ὅθεν ἐξήχθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν ἐργατῶν πλάκες τινὲς καὶ ὀγκόλιθοι.

— Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Καραπάνος ἐξελέχθη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμῶν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποθιώσαντος Ἰταλοῦ ἀρχαιολόγου Κουίρῖνου Βισκόντη.

— Ἐν Κορσικῇ ἀνεκκλύφθησαν θέρματι Ρωμαϊκῆ καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις εὑρέθησαν καὶ νομίσματα ἀναθηματικὰ χαλκᾶ. Ἐπὶ ἑνὸς τῶν νομισμάτων τούτων παρίσταται ἡ Θεὸς Ὑγεία. Τὰ νομίσματα ταῦτα εἶναι περίεργα καὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἐποψὴν καὶ ὑπὸ χημικὴν ἐνεκὰ τῆς ὑπὸ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἀλλοιώσεως αὐτῶν.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.

Ὁ Σύλλογος συνεκρότησε τὴν μηνιαίαν αὐτοῦ συνεδρίαν τὴν 30 λήξαντος μηνός.

Τὸν λήξαντα μῆνα ἀνέγνωσαν διατριβὰς οἱ κκ. Ἀριστείδης Σπαθάκης τακτικὸν μέλος περὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλη παιδείας καὶ ὁ κ. Ἰω. Μεσολωρᾶς ὁμοίως τακτικὸν μέλος περὶ τῶν κατὰ καιροὺς σχέσεων τῶν ἠρθοδόξων μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων.

Ἡ ἐν Λονδίῳ ἐπιτομία πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλλ. σπουδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ τὰ τελευταίως ἐκδοθέντα πρακτικὰ αὐτῆς.

Ἐκρὸς εἰς θανάτους μελῶν τοῦ Συλλόγου ὑπῆρξεν ὁ Μάρτιος. Δύο ἀντεπιστέλλοντα μέλη δ' ἐν Λευκάδι σχολάρχης **Κω. Σταματέλος** καὶ ὁ ἐν Μασσαλίᾳ καθηγητῆς **Σπυριδῶν Γρουπάρης**, ἐν ἐπίτιμον δ' ἐν Κερκύρῳ ἀρχιμικροδότης **Ἡώτιος Ἐκκωντᾶς** καὶ ἐν τακτικόν δ' **Ἀριστείδης Ἐκκ.** Δύο οἱ κατέλιπον πένθος ἀφθιτον τῷ Συλλόγῳ. Ὁ Ἰω. Σταματέλος ἦν τακτικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, ὁ δὲ Ἀριστείδης Δόσιος ὅτε διέτριβεν ἐν Ἀθήναις πολλάκις ἐτίμησε τὸ βῆμα τοῦ Παρνασσοῦ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

HOMO SUM.—Συνήθως ἀναφέρεται στίχος τις τοῦ Τερεντίου ἐκ τῆς αὐτοῦ κωμωδίας: «Ἐκυτόν τιμωρούμενος». (Πρξ. Α', σκηνή Α', σ' 25).

Homo sum; nihil humani me alienum puto.

«Ἄνθρωπος εἰμι, οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐμοὶ λογιζομαι ξένον» δίδεται δὲ αὐτῷ ὑψίστη σημασία πρὸς ἣν ὁ Τερέντιος δὲν ἀπέβλεπεν ὁλοτελῶς. Ἄς ἐξετάσωμεν τὸ πῶς.

Γέρων τις Χρέμης ἀγροτικὸς γαιοκτήμων μετ' ἀδικητικῆς τινὸς, ἀλλὰ καὶ κλοκαγάθου περιεργείας, κατκίνεται ὑπὲρ τὸ δέον περὶ πράγματος κατ' οὐδὲν ἐνδικέρροντος αὐτῷ, περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ γείτονος αὐτοῦ Μενεδήμου. Οὗτος παρτηρεῖ αὐτῷ λέγων: «—Φκίνεται ὅτι αἱ ὑποθέσεις σου σὲ ἀφίνουν μεγάλην εὐκκρίαν, ὥστε νὰ κατκίνεσαι περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ἄλλων μεθ' ὧν οὐδένα ἔχεις λόγον ὅπως ἀνακταυθῆς». Ἀλλ' ὁ Μενεδήμος τὸν ἀποκρίνεται μὲ τὸ γνωστὸν αὐτῷ Homo Sum κτλ. ὕπερ δηλοῦ «Ἄνθρωπος δὲ εἰμι καὶ ἐγὼ καὶ δὲν μένω ἀδιάφορος εἰς τὸ τί πράττουσιν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι: διὰ τοῦτο ἔλαβεν τὴν ἐλεθερίαν νὰ σ' ἐρωτήσω πῶς ἔχουσι τὰ πράγματά σου». Τοῦτο τὸ ἀφελεὲς καὶ ἀπέριπτον τοῦ λατινικοῦ δικλόγου, ἡ κλοκαγάθος ἀδικητικὴ ἐνὸς γείτονος παρσταθῆ ὡς ὑπέροχος ἀποκόλυψις τῆς λατινικῆς περιτοίας, ὡς εἶδος τι δικκηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (déclaration des Droits de l'homme) περιλαμβανομένων ἐν τῇ δεκάδι τῶν λέξεων τούτων. Εἰς οὐδὲν τῶν τοιούτων ἀπέβλεπεν ὁ Τερέντιος ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ἐδείκνυμεν ἐνθάδε. Οὕτω δὲ ἐννοεῖ τὸν στίχον τοῦτον καὶ ὁ Κικέρων ἀναφέρων αὐτὸν καὶ παρτηρεῖν Est enim difficilis cura rerum alienarum (de off. I. 9). «Δυσχερῆς γὰρ ἐστὶ ἡ τῶν ξένων ὑποθέσεων φροντίς.»

Πρῶτος ὁ Σενέκας παρήλλαξεν εὐστόχως τὸ νόημα τοῦ στίχου τούτου πρὸς τὴν κοινῶς τανῦν φερομένην σημασίαν: ἀλλ' ὁ Σενέκας ἦτον ἐμπλεως τῶν διδασμάτων τῆς στοικῆς φιλοσοφίας ἐπομένως καὶ τῶν ἐλληνικῶν ιδεῶν ἐξ ὧν βρῖθουσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Τοιούτων δὲ φιλανθρωπικῶν δικκηρύξεων γέμουσιν αἱ κωμωδίαι τοῦ Μενάνδρου¹ καὶ τῶν πολλῶν ἄλλων κωμικῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.

Εἰ δὲ καὶ τις ἀπροκρητικῶς θέλει ἐν τι Homo sum ῥωμαϊκῆς καθαυτῆ παραγωγῆς, πρέπει νὰ τὸ ζητῆ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ αὐτοῦ περὶ τῷ Ἰουβενάκῃ (Σατυρῶν IV 288). Ἴδου τί ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ ἀντιτάττει ἡ σεμνὴ ματρῶνα καὶ σύζυγος τοῦ Civis romanus Sum πρὸς τοὺς ἐλέγχους αὐτοῦ συλλαβόντος αὐτὴν ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχαλίδα.

¹ Ὁρα Etude sur la Comedie Grecque par Guillaume Guizot. Nouv. Edit. 1866 p. 264-5.

. . . Olim convenerat (inquitt)
ut faceres tu quod velles; nec non ego possem
indulgere mihi. Clames licet et mare coelo
confundas: Homo sum.

α "Άλλοτε σύμφωνοι ἐμείναμεν νὰ κάμης ὅ,τι θέλεις, ὁμοίως καὶ ἐγὼ ὅ,τι
μὲ ἀρέσει. Φωνοκόπη λοιπὸν, ἀνακάτονε θάλασσαν καὶ οὐρανὸν, ἄνθρωπος
εἶμαι καὶ ἐγώ." Summi cuique tribuere, ἐκάστη ἀποδοτέον τὸ οἰκεῖον.

Κυριακὸς λαμπρύλλος

* *

Ὁ χειμὼν τοῦ 1880—1881.— Ὁ χειμὼν κατὰ τὰς με-
τεωρολογικὰς περὶληψίας περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Δεκέμβριον, Ἰανουά-
ριον καὶ Φεβρουάριον. Ὁ λήξας δὲ χειμὼν ἦν ἐκ τῶν ἠπιωτάτων. Ἴδου
κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡ-
μῖν περὶληψίας τίνα περυσίαι φαινόμενα ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση μὲν αὐτοῦ βρομετρικὴ ὀψις ἦν 751,74 χμ. ἀπέναντι 750,
37 τοῦ χειμῶνος τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν τὴν 25 Ἰανου-
αρίου (764,47) ἐλαχίστη δὲ τὴν 9 Φεβρουαρίου (735,51). Ἡ μέση ὀψις
τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Δεκέμβριος	754,49
Ἰανουάριος	750,34
Φεβρουάριος	750,41

Ἡ μέση θερμοκρασίαι τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοῦς τῆς ἑκατονταβάθ-
μου δικιζέσιως (Κελσίου) ἦν 10,36 ἀπέναντι 7,81 τοῦ παρελθόντος ἔτους,
διαφορὰ λίαν ἐπισημητὴ ἐν τῷ μέσῳ ὄρω. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 16
Ἰανουαρίου (21,1) ἐλαχίστη τὴν 23 Φεβρουαρίου (0,8). Ἡ μέση θερ-
μοκρασίαι πέρυσι ἦν 20,9 ἢ δ' ἐλαχίστη — 2,2. Ἡ μέση θερμοκρασίαι
τῶν τριῶν μηνῶν καὶ τῶν δύο ἐτῶν ἦν ἐν ἀντιπερὶβολῇ ὡς ἑξῆς

	ἐφέτος	πέρυσι
Δεκέμβριος	10,88	8,01.
Ἰανουάριος	11,71	5,51.
Φεβρουάριος	8,50	8,94.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχονεν 31, δρόσου δὲ 13 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπε-
τόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 224,50 χμ. Πέρυσι τὸ ποσὸν τοῦ καταπετόν-
τος ὕδατος ἦν 102,87 ὥστε ὁ χειμὼν ἐφέτος ἦν λίαν βροχερός.

Χιόνος καὶ πάγου οὐδεμίαν ἔσχεν ἡμέραν, ἀστραπῶν τρεῖς καὶ βρον-
τῶν ἓξ.

Ἄνεμοι ἐπικρατέστεροι ἦσαν ὡς πάντοτε οἱ ΒΑ καὶ οἱ ΝΑ. Ἐπνευσαν
δὲ 24 μὲν ἡμέρας ΝΑ' 10 Ν' 1 ΝΑ' 40 ἡμέρας ΒΑ' 7 ΒΑ' 2 Β. Ἐτι δὲ
4 ἡμέρας Δ καὶ 1 Α,

Αἰ τέλφαι τῶν βιβλίων.— Ὁ καθηγητὴς κ. Westwood ἀνέγνω τε-
λευταίως ἐν τῇ Βρετανικῇ ἐταιρίᾳ περίεργον ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐντό-
μων ἕτινα καταστρέφουσι τὰ βιβλία καὶ ἐν γένει τὰ ἔντυπα.

Οἱ σκώληκες τῆς *Aglossa pinguinis* καὶ ἐνὸς εἴδους *Depressaria* κατα-
στρέφουσι συνηθέστερον τὰ βιβλία πλέκοντες τοὺς ἱστοὺς αὐτῶν μεταξὺ
τῶν τόμων καὶ κατατρώγοντες τὸν χάρτην διὰ νὰ σχηματίσωσι τὰ κου-
κούλια αὐτῶν. Ὁ σκώληξ ὁμοίως τοῦ *Cheyletus eruditus* ἀπαντᾷται ἐνίοτε
ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς διατηρουμένοις εἰς ὑγρὸν μέρος καὶ κατατρώγει τὸν
χάρτην. Μικρὸν κολεόπτερον (*Hypothenemus eruditus*) σκάπτει στενὰς στοὰς
ἐν τοῖς καλύμμασι τῶν βιβλίων καθὼς καὶ ἡ *Lepisma saccharina* ἣτις συ-
νήθως εὐρίσκεται ἐν τοῖς ἐρμηκίοις τῶν οἰκιακῶν προμηθειῶν. Τὸ μικρὸν
τοῦτο ἔντομον ἔχει περίεργους συνηθείας κατατρώγει τὸ λευκὸν μέρος τοῦ
χάρτου καὶ καταλείπει τὸ τετυπωμένον· τοῦτο δὲ περὶληφθῆναι, ὅτι εἰκόνας
ξυλογραφικῆς τετυπωμένης κατέφαγεν ὅλα τὰ λευκὰ μέρη καὶ κατέλιπε
τὰ διὰ μελάνης τετυπωμένα! Καὶ οἱ λευκομύρμηκες δ' ἐν τοῖς θερμοῖς
κλίμασι κατατρώγουσι τὰ βιβλία, ὡς καὶ οἱ βλάπτει (blaites).

Ἄλλὰ κυρίως τὰ ἔντομα τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὠρολόγια τοῦ Οκ-
νάτου εἶδος τοῦ γένους *Anobium*, ποιοῦσι τὰς μεγαλύτερας καταστροφὰς
διατρυπῶντα οὐ μόνον τὰ καλύμματα τῶν βιβλίων ἀλλὰ καὶ τὰ βιβλία
αὐτά. Ἀναφέρεται περὶδειγμα εἰκοσιεὶς τῶν ἐν εἰς φύλλον τεθειμένων
ὁμοῦ ἐν βιβλιοθήκῃ, οἷτινες τόσον ἐντελῶς διατρυπήθησαν ὑπὸ τοῦ σκώ-
ληκος τούτου ὥστε ἠδυνήθησαν νὰ διαπεράτωσι θάμιγγα ἐν τῇ ὁπῇ καὶ
νὰ ὑπεγείρωσιν ὅλους τοὺς οὕτω διατρυπηθέντας τόμους.

Ἡρὸς καταστροφὴν τῶν ἐντόμων τούτων συμβουλεύουσι τὴν διὰ βεν-
ζίνης, χλωροφορμίου, φαινικοῦ δξέος, τερεβινθίνης, ἀποβράσματος καλοκύν-
θης, κουκισσίας ἢ νωπῶν κερυδίων ἐπίθεξιν τῶν βιβλίων. Ὁμοίως καὶ ἡ
ἐπίδρασις ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀτμοῦ θείου κιομένου ὠφελεῖ πολὺ καὶ
καταστρέφει τὰς τέλφας.

* *

Ἡλεκτρικὸς χάρτης.— Ὁ χάρτης εἶναι καλὸς ἀγωγὸς τοῦ ἡλε-
κτρισμοῦ καὶ εὐκολότερον παντὸς ἄλλου σώματος ἡλεκτρίζεται διὰ τῆς
τριβῆς. Ἀπλοῦν φύλλον χάρτου γραφῆς ἂν τριβῇ διὰ μαλλίνου τινὸς ὑφά-
σματος ἢ καὶ τῆς χειρὸς ἀπλῶς ἀποκτᾷ ἡλεκτρικὰς ιδιότητες, προσκο-
λεῖται ἐπὶ τῆς τραπεζῆς καὶ παρᾷγει μικροὺς σπινθῆρας ὀρθοῦς ἐν τῷ
σκότει. Ἄλλ' αἱ ιδιότητες αὗται εἶναι ἀσθενεῖς. Φυσικὸς τις Γάλλος τε-
λευταίως συμβουλεύει τὰ ἐξῆς ἵνα ἀποκτήσῃ ὁ χάρτης μεγάλην ἡλετρι-
κὴν δύναμιν. Ἀναμιγνύομεν εἰς ἴσας δόσεις θεικὸν ὀξύ, τὸ κοινῶς βιτριόλιον,
μετὰ νιτρικοῦ δξέος, ἐν τῷ μίγματι δὲ τούτῳ ἐμβραπτίζομεν χάρτην ἐπὶ
τινα λεπτά, κατόπιν δ' ἐξάγομεν αὐτὸν τὸν ἐκπλύνομεν καλῶς μὲ ἀφθο-
νον ὕδωρ καὶ τὸν ξηραίνομεν. Ἄν κατόπιν λάβωμεν τὸν χάρτην τοῦτον

καὶ τὸν ἐπεκτείνωμεν ἐπὶ κηρωτοῦ ὑφάσματος, τρίψωμεν δὲ ζωηρῶς διὰ τῆς χειρὸς ἢ κάλλιον διὰ φλανέλλας, ἐξάγομεν ἐξ αὐτοῦ ζωηροῦς σπινθηροῦς δι' ὄν δυνάμεθα νὰ πληρώσωμεν λουγδονικὴν λάγηνον, νὰ θέσωμεν πῦρ εἰς τὸ πιστόλιον τοῦ Βόλτκ καὶ ἐν γένει νὰ ἐκτελέσωμεν πάντα τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς ἐργαστηρίοις ἐκτελούμενα πειράματα τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ὁ ἀναγκαστὸς πρὸς τοῦτο χάρτης πρέπει νὰ ᾔηται ἑλαφρὸς, κάλλιστος δὲ εἶναι ὁ Σουηδικὸς χάρτης ὃν μεταχειρίζονται εἰς τὰ διϋλιστήρια.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία.—Ἡ ἀνάπτυξις τῶν διαφόρων γλωσσῶν αἴτινες ὀμιλοῦνται ἐν Εὐρώπῃ εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἡ ἀγγλικὴ ἥτις ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ὀμιλεῖτο ὑπὸ 22,000,000 ψυχῶν ὀμιλεῖται σήμερον ὑπὸ 90 ἑκατομμυρίων· ἡ ῥωσικὴ ὑπὸ 63 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 30· ἡ γερμανικὴ ὑπὸ 66 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 38· ἡ γαλλικὴ ὑπὸ 46 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 34· ἡ ἰσπανικὴ ὑπὸ 44 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 32· ἡ Ἰταλικὴ ὑπὸ 30 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 18· ἡ πορτογαλικὴ ὑπὸ 13 ἑκατομμυρίων ἀντὶ 8. Ἔχομεν λοιπὸν αὐξήσιν διὰ μὲν τὴν ἀγγλικὴν 310 τοῖς 0/0, διὰ τὴν ῥωσικὴν 110 τοῖς 0/0, διὰ δὲ τὴν γερμανικὴν 70 τοῖς 0/0, διὰ τὴν ἰσπανικὴν 36 τοῖς 0/0, καὶ διὰ τὴν γαλλικὴν ὁμοίως 36 τοῖς 0/0.

— Αἱ δημοκράτιαι τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τῶν Παρισίων συνέστησαν δημοτικὰς βιβλιοθήκας πρὸ τριῶν ἐτῶν ὧν ἡ χρῆσις ἐπυξάνας καθ' ἑκάστην. Κατὰ τὸ λήξεν ἔτος 17 βιβλιοθήκαι τοικῶται ἐλειτούργησαν, ὑπὲρ τοὺς ἑκατοντακισχιλίους δ' ἀναγνώστους ἐφοίτησαν ἐν αὐταῖς. Αἱ δεκαεπτὰ αὐταὶ βιβλιοθήκαι περιέχουσι σήμερον 60,000 τόμων ἀπέναντι 38,276 οὓς εἶχον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1879. Δέχονται δὲ τοὺς ἀναγνώστους ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ δανείζουσι βιβλία δωρεὰν κατὰ βλαβερὰς χρηματικῆς ἐγγυήσεως ὑπὸ τοῦ λαμβάνοντος βιβλίου κατ' οἶκον. Δύο μάλιστα τῶν βιβλιοθηκῶν τούτων ἡ τοῦ Β' καὶ τοῦ ΙΓ' διαμερισματος δανείζουσι κατ' οἶκον καὶ τεμάχια μουσικῆς φωνητικῆς τε καὶ ὀργανικῆς.

— Ὁ γνωστὸς Γάλλος συγγραφεὺς Ἐδμόνδος Ἀβου ἐπώλησε τὸ εἰς αὐτὸν ἀνήκον μερίδιον τῆς ἐφημερίδος 'Ο ΙΒ' αἰῶν ἀντὶ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου φράγκων. Δικτηρεῖ δὲ πάντοτε τὸν τίτλον ἀρχισυντάκτου τοῦ φύλλου τούτου.

— Ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις ὁ Ἀδόλφος Juanno ὁ γνωστὸς ἐκδότης καὶ συγγραφεὺς τῶν περιφήμων ὁδηγῶν τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἵτινες σήμερον ὑπερβάνουσι τοὺς 120.

— Ὡσαύτως ἐν Παρισίοις ἀπεβίωσεν ὁ γάλλος γεωγράφος Εὐγένιος Κορτινιέρ εἰς ἡλικίαν 74 ἐτῶν, ὅστις ἐξέδοτο πολλὰ γεωγραφικὰ συγγράμματα.

Ἐπιστήμαι καὶ τέχναι.—Τὴν 9 προσεχοῦς Ἰουνίου θὰ ἐορτασθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἑκατονταετηρίς τοῦ Γεωργίου Στέφενσον τοῦ πρώτου κατασκευαστοῦ ἀτμοκινητῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀγγλικὴ τις ἐφημερίς δημοσιεύει τὰς ἐξῆς λεπτομερείας. Ἡ πρώτη ἀτμοκίνητος τοῦ Στέφενσον διέτρεχε μόλις 50 χιλιομέτρα τὴν ὥραν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ σύρῃ βάρος ἀνώτερον τῶν 13,000 χιλιογράμμων. Σήμερον μίαν ἀτμοκίνητον ταχέως δύναται νὰ διατρέξῃ καὶ μέχρι 100 χιλιομέτρων τὴν ὥραν καὶ νὰ σύρῃ βάρος μέχρι καὶ 600,000 χιλιογράμμων. Ἐν Γαλλίᾳ σήμερον αἱ ταχύτεραι ἀμαξοστοιχίαι αἰτινες εἶναι αἱ μεταξὺ Παρισίων καὶ Ἀβρῆς, Παρισίων καὶ Λυὸν καὶ Παρισίων καὶ Βορδιγάλων διατρέχουσι 65-70 χιλιομέτρα τὴν ὥραν ἐν Ἀγγλίᾳ δ' αἱ ταχύτεραι ἀμαξοστοιχίαι, ὧν κυριώτεραι αἱ μεταξὺ Δούβρου καὶ Λονδίνου καὶ μεταξὺ Λιβερπούλ καὶ Μάντσεστερ διατρέχουσιν 76—80 χιλιομέτρα. Ἐν Γερμανίᾳ ἡ μεταξὺ Σπυνδού καὶ Στένδαλ ἀμαξοστοιχία, ἥτις εἶναι ἡ ταχύτερα διατρέχει 75 χιλιομέτρα. Ἐν Ἀμερικῇ τέλος ἡ μεταξὺ Φιλαδελφείας καὶ Νέας Ὑόρκης τελευταίως διοργανισθεῖσα γραμμὴ διατρέχεται ὑπὸ τῆς ἀμαξοστοιχίας ἀνευ οὐδενὸς σταθμοῦ κατὰ λόγον 79 χιλιομέτρων τὴν ὥραν.

* *

Ἡστορικὰ τέχναι.—Ἡ ἐν Βράχαις Παραγία τοῦ Ἰταλοῦ δικασήμου ζωγράφου Λεονάρδου δὲ Βίντζη ἀνήκουσα εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ λόρδου Σουφφόλκ, ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀντὶ 225,000 φράγκ.

— Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων τῇ λεγομένῃ τοῦ Μαζαρίνου ἀνευρέθησαν δύο χειρόγραφα καὶ ὁ δὲ διάσημος Ἰταλὸς ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων Λεονάρδος δὲ Βίντζη ἀπὸ τοῦ 1472 μέχρι τοῦ 1483 ἐποχὴν ἀγνωστον τοῦ βίου αὐτοῦ, διέμενεν ἐν Αἰγύπτῳ ὡς ἀρχιτέκτων εἰς τὴν ὑπερσίαν τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ τὰ χειρόγραφα ταῦτα φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδος δὲ Βίντζη ἠσπάσθη τὸν Ἰσλαμισμὸν. Ἐπὶ τῶν χειρογράφων τούτων μεγάλη νῦν συζήτησις ἠγέρθη μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν καὶ φιλολόγων.

— Ὁ διάσημος Βέλγος ζωγράφος Εὐγένιος Verboeckhoven ἀπεβίωσε κατ' αὐτὰς ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα δύο ἐτῶν. Ἦν κυρίως γνωστὸς ὡς ζωγράφων ζῶα, δημοτικώτατος δὲ κατέστη ὁ πίναξ αὐτοῦ ὁ παριστὰς πρόβατα καταληφθέντα ὑπὸ χιόνος. Κατ' ἀρχὰς ἐζωγράφει λέοντας καὶ τίγρεις, τοσοῦτος δ' ἦν ὁ πόθος του ὅπως σπουδάσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ζῶα ταῦτα, ὥστε εἰσῆλθε ποτὲ ἐν αὐτῷ τῷ κλωβῷ αὐτῶν ἐν τῷ Θηριοτροφείῳ καὶ ἐζωγράφησεν ἐν μεγίστῃ ἡσυχίᾳ ὑπερήφανον λέοντα ὅστις τὸν ἐθεώρει ἀτάραχος. Τὸν λέοντα τοῦτον ἔσχεν ὡς ὑπόδειγμα ὁ τεχνίτης ἐν τῇ ζωγραφίᾳ τοῦ πίνακος τοῦ παριστάντος τὸν Βέλγον λέοντα ὀρκίζοντα τὰς ἀλύσεις του ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830.

— Τὸ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργεῖον τῆς Γαλλίας ἀπηύθυνεν ἐγ-

κύκλιον πρὸς ἅπαντα τὰ συντάγματα ἵνα ἀναφέρωσιν ἕκαστον ἐπὶ τίσιν στρατιωτικοῖς κατορθώμασιν ἰδίᾳ διέπρεψεν ἀπὸ τοῦ 1790, καθότι οὐκ ἀπαγγελοῦσι πίνακες ἀναφερόμενοι εἰς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, οὔτινες θὰ ἀναρτηθῶσιν εἰς τὰς αἰθούσας ἐν αἷς συνέρχονται οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν συνταγμάτων τούτων.

— Ἐν Παρισίοις πρόκειται νὰ ἰδρυθῇ μουσεῖον ἐθνικὸν τῶν καλῶν ἐν γένει τεχνῶν. Τὸ ἐπὶ τούτου νομοσχέδιον ὑπεβλήθη ἤδη εἰς τὰς βουλὰς.

— Ἐν προσφάτῳ πωλήσει εἰκόνων ἐν Παρισίοις δύο εἰκόνας ὁ Σταθμὸς τοῦ ζωγράφου Μείσσοιεν καὶ ὁ Ἄγγελος τοῦ Μιλὲ ἐπωλήθησαν ἐκεῖνος μὲν ἀντὶ 125,000 φρ. οὗτος δ' ἀντὶ 160,000.

* *

Διὰφορα. — Τὸ ἐν Ἔσσην μέγα κατὰστήμα χυτηρίου καννονίων τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν κ. Ἀλφρέδον Κροῦππ ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀπὸ τοῦ 1826 διηυθύνετο ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Κροῦππ ὅστις ἀνέλαβεν αὐτὸ ἀγοράσας ἀπὸ τοῦ 1848. Τῷ 1810 εἶχεν ὀλιγωτέρους τῶν ἑκατῶν ἐργατῶν, σήμερον δὲ 8,680, ἀνδ' εἰς τούτους προσθέσωμεν τοὺς ἐργάτας τῶν μεταλλωρυχείων καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑψηλαῖς καμίνοις, οὔτινες ἐργάζονται μὲν διὰ τὸ χυτήριο ἀλλὰ μακρὰν τῆς περιμέτρου του, ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ἀνέρχεται εἰς 15,780. Ἔχει δὲ τὸ κατὰστήμα 1542 χυτήρια, 294 ἀτμοκινήτους λέβητας, 82 ἀτμοκινήτους σφύρας ὧν μία 50000 χιλιογράμμων, 310 ἀτμομηχανὰς συγκεντρούσας δύναμιν 12,000 ἵππων καὶ 1622 δικφόρους μηχανὰς καὶ ἐργαλεῖα. Ἡ καθημερινὴ κατανάλωσις ἀνέρχεται τῶν μὲν γαιανθράκων εἰς 3,000,000 χιλιόγραμμικ. τοῦ ὕδατος εἰς 13,000 κυβικὰ μέτρα, τοῦ φωταερίου εἰς 17,000 κυβικὰ μέτρα. Κέκτηται προσέτι τὸ κατὰστήμα σιδηροδρόμους 41 χιλιομέτρων μήκους, οὓς διατρέχουσι 41 ἀτμάμαξαι καὶ 537 ἄμαξαι. Ἀπὸ τῆς κατασκευῆς του δὲ τὸ χυτήριο κατεσκευάσθη 18,000 κανόνια.

— Ἡ μεγαλειτέρη γέφυρα τοῦ κόσμου εἶναι ἡ τελευταίως ἀποπερατωθεῖσα ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βόλγα μῆκους 1270 μέτρων. Ἡ κατασκευὴ αὐτῆς ἀρξάμενη ἀπὸ τοῦ 1877 διήρκεσε τρεῖς ὀλόκληρα ἔτη καὶ ἐστοίχισε 18 ἑκατομμύρια φράγκων. Ἡ γέφυρα ὑποδοσθάζεται ὑπὸ 13 ὑπερμεγέθων τόξων τὸ δὲ δι' αὐτὴν καταναλωθὲν ποσὸν σιδήρου ἀνέρχεται εἰς 6,552 τόνους.

— Ἐν Φινλανδίᾳ οἱ λύκοι εἶναι ἀπειροπληθεῖς ὑπολογίζεται ὅτι τῷ 1879 μόνον ἐποιήσαντο καταστροφὰς ὑπερβινοῦσας τὰ 15 ἑκατομμύρια βοῦβλίων, κατέρχον 529 ἵππους, 1984 ταύρους, βόας καὶ δαμάλεις, 10100 πρόβατα, 445 χοίρους, 291 αἰγας, 1,4570 ἐλάφους καὶ δυστυχῶς καὶ ἱκανὰ παιδία.